

Kauno technologijos universitetas

Statybos ir architektūros fakultetas

Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje

Baigiamasis magistro studijų projektas

Rūta Jagelavičiūtė

Projekto autorė

Doc. Vidmantas Minkevičius

Vadovas

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Statybos ir architektūros fakultetas

Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje

Baigiamasis magistro studijų projektas

Architektūra (6211PX026)

Rūta Jagelavičiūtė

Projekto autorė

Doc. Vidmantas Minkevičius

Vadovas

Doc. Indrė Gražulevičiūtė-Vileniškė

Recenzentė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Statybos ir architektūros fakultetas

Rūta Jagelavičiūtė

Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Rūta Jagelavičiūtė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Magistro baigiamojo projekto tematika Globalizacijos iššūkio epochos krizėje ieškoma naujų galimybių architektūrinei raiškai vystyti. „Genius loci“ – vietos dvasios sukūrimas, naudojantis semantinių ženklų struktūra, kultūrine antropologija ir filosofija. Nagrinėta vietos ir laiko dialektika, universalus ir vietinio pasaulio santykis.

Magistro baigiamojo projekto tema, patvirtinta Dekano įsakymu „Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje“

Magistrantūros studijų **Magistro baigiamojo projekto** (studijų modulis M000M168)
UŽDUOTIS

Darbo tikslas

Remiantis ankstesnių tiriamojo darbo etapų rezultatais parengti magistro baigiamąjį projektą.

Darbo uždaviniai

Susieti ir apibendrinti literatūros šaltinių kaupiamojo analitinio referato, empirinių tyrimų ataskaitos ir atlikto eksperimentinio projekto medžiagą bei parengti magistro tezes – pateikti išaiškintų teorinių ir praktinių problemų sprendimą.

Darbo sudėtis

Tekstinė dalis. Titulinis puslapis, antraštinis lapas, akademinio sąžiningumo deklaracija, baigiamojo projekto užduotis (jei reikia), santrauka lietuvių k., santrauka anglų k., turinys, lentelių sąrašas (jei reikia), paveikslų sąrašas (jei reikia), santrumpų ir terminų sąrašas (jei reikia). Pagrindinė dalis: įvadas (darbo aktualumas ir naujumas, tyrimo problema ir jos ištyrimo lygmuo, objektas, tikslas, uždaviniai ir metodika); papildyti ir apibendrinti teorinių tyrimų, empirinių tyrimų ir eksperimentinio projekto duomenys; skyrių išvados ir visos darbo išvados. Literatūros sąrašas, informacijos šaltinių sąrašas (jei reikia), priedai, sumažintos grafinės dalies kopijos.

Teksto (pagrindinės dalies) apimtis yra 2 - 3 autoriaus lapai (1 autoriaus lapas yra 40 000 spaudos ženklų su tarpais), t. y. apie 60 – 80 puslapių kompiuterio teksto (šriftas Times New Roman, dydis 12, tarpas tarp eilučių 1.15, <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1466/rasto-darbu-rengimo-metodiniai-nurodymai/>).

Grafinė dalis.

Grafinė dalis turi sudaryti vieningą visumą ir atspindėti darbo turinį bei svarbiausius teorinių, empirinių tyrimų ir eksperimentinio projektavimo rezultatus. Reikia atsisakyti neesminės informacijos ir išryškinti svarbiausias architektūrinių problemų sprendimo idėjas.

Ekspozicijos raiškiausia dalis turėtų būti eksperimentinis projektas, iliustruojantis problemų sprendimo koncepcines nuostatas. Eksperimentinis projektas turėtų sudaryti nuo **3/5** iki **4/5** grafinės dalies.

Grafinės dalies apimtis 10 – 16 planšetų, kurių matmenys 70 x 100 cm (orientuoti vertikaliai). Grafinės dalies užrašų aukštis ne mažesnis kaip 5 mm.

Maketas (pagal poreikį ir galimybes).

Baigiamojo projekto tekstinės ir grafinės dalies **skaitmeninė kopija**.

Kalendorinis darbo planas

1. Užduoties aptarimas	2021 02 03
2. Baigiamojo darbo rašymo programos, darbo struktūros sudarymas	2021 02 10
3. Turimos medžiagos papildymas, sisteminimas, analizė ir apibendrinimas	iki 2021 03 17
4. Papildytos ir apibendrintos medžiagos peržiūra ir vertinimas	2021 03 17
5. Baigiamojo darbo parašymas bei grafinės dalies užbaigimas ir sutvarkymas	iki 2021 05 05
6. Baigiamojo projekto teksto pirmosios redakcijos peržiūra	2021 05 05
7. Baigiamojo projekto gynimas projekto vadovų komisijoje	2021 05 12
8. Baigiamojo projekto viešas gynimas	2021 05 31

Baigiamojo projekto vadovas Vidmantas Minkevičius
(vardas, pavardė, parašas)

Studentas Rūta Jagelavičiūtė
(vardas, pavardė, parašas)

2021 m. vasaris

Jagelavičiūtė, Rūta. Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje. Magistro baigiamasis projektas / doc. Vidmantas Minkevičius; Kauno technologijos universitetas, Statybos ir architektūros fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): Architektūra (P09).

Reikšminiai žodžiai: baltų kultūra, globalizacija, *genius loci*, ryšys su gamta, bendruomeniškumas, Marvelė.

Kaunas, 2021. 130 p.

Santrauka

Tautiniam lietuvių savitumui ir tapatumui reikšmės turėjo baltų kultūros palikimas. Ornamentai ir formos, dainų ir pasakų fragmentai, simboliai ir ženklai atveria neįkainojamą klodą, iš kurio galima semtis įkvėpimo ir atramos. Šiuolaikiniame pasaulyje veikiant globalizacijos procesams, palaipsniui ima nykti savitumas ir kultūrinė raiška suvienodėja su kitų tautų kultūromis, standartizuojasi. Pagrindinis darbo tikslas: sukurti modelį, kuris įvardintų architektūrinius būdus, padedančius įprasinti senąją baltų kultūrą, atskleisti tautinį tapatumą ir spręsti šio laikmečio problemas, bei modelio idėjas iliustruoti eksperimentiniu projektu. Atlikus literatūrinių šaltinių analizę išsiaiškinta, kad svarbiausiu pasaulėžiūros aspektu baltų kultūroje galėtų būti laikoma harmonija tarp bendruomenės ir aplinkos. Šias kultūrinės vertybes architektūroje galima išreikšti dviem būdais: retrospektyviu ir perspektyviu. Abu būdus apjungia ir savitą architektūrinę išraišką padeda kurti vietos dvasia. Todėl pagrindinė projektavimo sąlyga – per fizines erdves savybes ir formuojamus elgesio modelius prisitaikyti prie kultūrinio ir gamtinio konteksto. Buvo išnagrinėta 10 baltų kultūrai būdingų architektūrinių bruožų, kurių taikymas šiuolaikinėje architektūroje ir kolektyvios kūrybinės bei tvaraus gyvenimo būdo skatinimas galėtų didinti pagarbą gamtai ir bendruomeniškumą.

Empirinių tyrimų metu buvo naudoti šie metodai: sociologinė ekspertų apklausa, interviu ir Lietuvos architektūrinių objektų analizė. Naudojant Ch. Alexanderio suformuluotus modelius, pirmoje darbo dalyje išskirtos fizinės aplinkos savybės buvo patikslintos, įvedant jų pasireiškimo stiprumo kriterijus. Buvo išsiaiškinta, kad šie bruožai yra būdingi XX–XXI a. laikotarpių Lietuvos architektūrai, ypač visuomeniniams kultūrinės ir rekreacinės paskirties objektams, taip pat individualiesiems gyvenamiesiems pastatams.

Remiantis literatūrinių šaltinių analize ir empiriniais tyrimais pagrįstu koncepciniu modeliu, parengtas eksperimentinis baltiškųjų amatų centro projektas Marvelėje. Atliekant pasirinktos teritorijos analizę, gilinantis į priešistorinės Marvelės bendruomenės kultūrinės raidos aspektus, buvo patvirtintos literatūrinių tyrimų metu suformuluotos išvados. Todėl siekiant išreikšti baltų kultūrą per architektūrą, kuriant darnų santykį su gamta išlaikančias ir žmones suburiančias erdves, pasitelktos fizinės pastato savybės ir jų formuojami elgesio modeliai, pastato funkcijos.

Jagelavičiūtė, Rūta. Meaningfulness of Ancient Baltic Culture in Contemporary Architecture. Master's Final Degree Project/ doc. Vidmantas Minkevičius; Faculty of Civil Engineering and Architecture, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Architecture (P09).

Keywords: baltic culture, globalisation, *genius loci*, connection to nature, community, Marvelė.

Kaunas, 2021. 130 p.

Summary

Baltic cultural heritage plays an important role while searching for the identity of Lithuania. Ornaments, shapes, fragments of songs and fairytales, symbols can become a source of inspiration. In the contemporary world the globalisation may have a negative effect as the cultural expression in different countries may become less unique, more similar and standardised. Thus, the main goal of the project is to create a conceptual model, which would indicate the architectural tools that could help to express the identity of ancient baltic culture through architecture, and to illustrate the ideas of the model with an experimental architectural project. Literature analysis has shown that one of the most important aspects in the baltic world view was the harmony between the nature and the people of a community. There are two ways to express these cultural values through architecture: retrospective and perspective. Both of them are combined by creating the spirit of a place. For this reason, specific physical spatial qualities and patterns of behaviour should be used to integrate the building seamlessly to the natural and cultural contexts. The list of 10 architectural features, which were common for the ancient settlements, was formed and the research was performed on how those physical qualities help to encourage stronger connections between people themselves and the nature. Another thing that could help to achieve those goals was to promote creative activities and sustainable lifestyles.

For the empirical research the methods of sociological survey, interview of the experts and the analysis of lithuanian architectural objects were used. In order to be able to evaluate the strenght of precence of specific physical features in a building, precise criteria were set based on Ch. Alexander patterns. The study showed that the qualities, which were prevaling in the baltic culture, were also common for the lithuanian architecture of different periods, especially th public buildings with cultural and recreational functions, or private residential houses.

The conceptual model, which was generated according to the literature and empirical researches, was the basis for creating an experimental architectural project of Baltic crafts colony in Marvelė. As the analysis of the selected territory included the historical research about the culture of ancient community of Marvelė, the conclusions that were formulated in the literature analysis were proved to be correct. For this reason, in order to express the baltic culture through architecture while creating spaces which maintain a harmonious relation with the nature and which are attractive for the people to gather and communicate, the list of matrial qualities and creative functions were used in the architecture.

Turinys

Lentelių sąrašas	10
Paveikslų sąrašas	11
Santrumpų ir terminų sąrašas	15
Įvadas.....	16
1. Baltų kultūros įprasminimo architektūroje klausimų literatūroje apžvalga ir analizė.....	18
1.1. Senosios baltų kultūros analizė	18
1.1.1. Baltų kultūros pamatinės vertybės.....	19
1.1.1.1. Bendruomeniškumas – baltų kultūros dalis.....	19
1.1.1.2. Ryšys su gamta – esminė vertybė.....	20
1.1.1.3. Simboliais grįsta pasaulėžiūra	24
1.1.2. Baltų kultūros materialusis paveldas	27
1.1.2.1. Amatai	28
1.1.2.2. Architektūrinė raiška	29
1.2. Kultūrinių vertybių įprasminimo galimybės architektūroje	35
1.2.1. Fizinės aplinkos savybės	40
1.2.2. Kūrybinių veiklų skatinimas.....	52
1.2.3. Tvarumas	55
1.3. Kultūrą įprasminančių architektūrinių pavyzdžių apžvalga	57
1.4. Baltų kultūros vertybių įprasminimo architektūroje hipotetinis modelis	67
2. Baltų kultūros įprasminimo architektūroje galimybių empiriniai tyrimai	69
2.1. Empirinių tyrimų programa.....	69
2.2. Tyrimo metodai	72
2.2.1. Sociologiniai tyrimai	72
2.2.2. Architektūrinių objektų analizė	72
2.3. Tyrimo rezultatai	76
2.3.1. Sociologinių tyrimų rezultatų analizė.....	76
2.3.2. Architektūrinių objektų analizės rezultatai.....	80
2.4. Rezultatų apibendrinimas	86
2.5. Baltų kultūros vertybių įprasminimo architektūroje koncepcinis modelis.....	87
3. Eksperimentinis Baltiškųjų amatų centro Marvelėje projektas	89
3.1. Projektavimo galimybių analizė	89
3.1.1. Projektuojamo objekto programos parinkimas ir pavyzdžių analizė	89
3.1.2. Vietos parinkimas ir esamos būklės analizė	90
3.1.2.1. Vietos istorijos analizė	93
3.1.2.2. Gamtinių sąlygų apibūdinimas ir vertinimas.....	95
3.1.2.3. Urbanistinio konteksto apibūdinimas ir vertinimas.....	97
3.2. Baltiškųjų amatų centro projektiniai pasiūlymai	99
3.2.1. Teritorijos tvarkymo koncepcija ir ryšiai	99
3.2.1.1. Funkcinis zonavimas ir judėjimas sklype.....	99
3.2.1.2. Ekologinė funkcija sklypo sutvarkyme	101
3.2.2. Architektūriniai sprendimai.....	104
3.2.2.1. Architektūrinė kompozicinė idėja	104

3.2.2.2.	Pastatų funkcinis zonavimas ir ryšiai	106
3.2.2.3.	Pastatų fasadų kompozicija ir raiška	108
3.2.2.4.	Interjeras	109
3.2.2.5.	Pritaikymas neįgaliesiems	110
3.2.3.	Konstruktiniai sprendimai.....	110
3.2.4.	Priešgaisrinė sauga	110
3.2.5.	Inžinerinė įranga.....	111
4.	Magistro baigiamojo darbo rezultatų apibendrinimas.....	112
Išvados		114
Literatūros sąrašas		116
Priedai		131
1	priedas. Struktūrizuota anketa	131
2	priedas. Struktūrizuotos anketos rezultatai.....	136
3	priedas. Interviu klausimai	138
4	priedas. Architektūrinių objektų vertinimas balais ir jo grafinė išraiška.....	139
5	priedas. Sumažinti grafinės dalies vaizdai.....	146

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Tyrimo programa.....	71
2 lentelė. Architektūrinių objektų vertinimo sistema.....	73
3 lentelė. Savybių pasireiškimo stiprumo vidurkiai skirtingų laikotarpių pastatuose.....	86

Paveikslų sąrašas

1 pav. Baltų kultūros paplitimas (Mokslo Lietuva (2013)).....	19
2 pav. Pasaulio modelio, gyvybės medžio schema (autorės schema (2019))	23
3 pav. Pamarių kultūros keramikos pavyzdys (Gimbutienė, M. (1985)).....	29
4 pav. 1. Kurmaičių piliakalnis (Mulvinskas, A.), 2. Migonių piliakalnis (Lietuva 360.lt (2018)), 3. Šatrijos piliakalnis (piliakalniai.lt)	31
5 pav. 1. Paverknių piliakalnis (Wikipedija), 2. Pavandenės piliakalnis (Wikimapia), 3. Ėgliškių (Andulių piliakalnis) (Wikimapia.org).....	31
6 pav. 1. Poilsio namai „Dainava“ (Drėmaitė, M.) 2. Mokslų akademijos poilsio namai Palangoje (Petruolis, V. (2020)).....	38
7 pav. Kelių nedidelio mastelio tūrių kompozicija ant Luokstenės piliakalio (Gimbutienė, M. (1985))	41
8 pav. Akmens amžiaus būstas Palūšėje (visitaukstaitija.lt).....	41
9 pav. Mažo mastelio durų detalė Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019)) .	41
10 pav. Kompaktiška pastatų kompozicija Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))	42
11 pav. Medinis pastatas aplink Tušemlios piliakalnio šventovę (Gimbutienė, M. (1985))	43
12 pav. Baltų mandala (Ambrazijienė, R. (2014)).....	44
13 pav. Paukščių piliakalnis išsiskiria kraštovaizdyje kaip dominuojanti struktūra (Gimbutienė, M. (1985)).....	44
14 pav. Pamarių kultūros namo su šlaitiniu stogu iliustracija (Gimbutienė, M. (1985)).....	45
15 pav. Santūrių formų pastatas Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))....	46
16 pav. Laisvas pastatų išdėstymas Kernavės archeologinėje vietovėje (Aleksandravičius, A.)	46
17 pav. Pastato prieangis Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019)).....	47
18 pav. Medinis takas Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))	48
19 pav. Privatesnių erdvių atskyrimas tvoromis Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))	49
20 pav. Ritmas pastato apdailoje Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019)) ..	50
21 pav. Vietinių medžiagų panaudojimo pavyzdys (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007))	51
22 pav. Vietinių medžiagų panaudojimo pavyzdys Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))	51
23 pav. Medžiaginis ir spalvinis vientisumas Kernavės archeologinės vietovės pastatų komplekse (autorės nuotraukos (2019))	52
24 pav. Pastato detalė Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019)).....	52
25 pav. Kanadoje atliktų tyrimų rezultatai. „87% apklaustųjų sutiko, kad menai ar kultūra padeda išreikšti ir apibrėžti tautinį tapatumą“ (Community foundations of Canada (2019)).....	55
26 pav. Skirtingų gyvenimo sferų, veikiančių tvarumą schema (BUUR)	56
27 pav. Regionalizmo architektūros pavyzdžiai: 1. A. Aalto „Villa Mairea“; 2. L. Kahno biblioteka Naujajame Hampšyre; 3. L. Barragano projektuotas fontanas (Archdaily)	58
28 pav. Kabina „Skigard Hytte“ (Archdaily (2020))	59
29 pav. Paviljonas „Mother“ (Archdaily (2020)).....	59
30 pav. Bendradarbiavimo erdvė „Second Home“ (Archdaily (2019)).....	59
31 pav. Restoranas po vandeniu Norvegijoje „Under“ (Archdaily (2019)).....	60

32 pav. „Shaolin Flying Monks“ teatras Kinijoje (Archdaily (2016)).....	60
33 pav. Jūros centras „Wadden“ (Divisare)	60
34 pav. „Bambukinių kepurų kaimas“ Kinijoje (Archdaily (2019)).....	61
35 pav. Parengiamoji mokykla Maroke (Archdaily (2018)).....	61
36 pav. Muziejus Maroke (Archdaily (2019))	61
37 pav. Lankytojų centras „Volubilis“ Maroke (Archdaily (2011)).....	62
38 pav. „Guelmim“ oro uostas Maroke (Archdaily (2018))	62
39 pav. „Abu Dabio luvas“ (Archdaily (2017)).....	62
40 pav. „Kumu Kanazawa“ viešbutis Japonijoje (Archdaily (2019)).....	63
41 pav. „Kenitra“ traukinių stotis Maroke (Archdaily (2019)).....	63
42 pav. Ūkininkų turgus Kinijoje (Archdaily (2019))	63
43 pav. Pagulbio sodyba (Garbačiausko, L. (2019)).....	64
44 pav. „Stuba S_01“ (Studija 0088 (2021))	64
45 pav. Ūkis „Farmers Circle“ (Jaunius, A. (2020)).....	64
46 pav. „Baltų arena“ (Naisiai.lt).....	65
47 pav. „Vila kopose“ (Archdaily (2016)).....	65
48 pav. Menų ir edukacijos centras „Pakrantė“ Vilniuje (Archdaily (2013)).....	65
49 pav. Vila „Jūra. Smėlis. Vėjas“ (archmap.lt)	65
50 pav. Viešbutis „Melt“ Palangoje (Tukaj, N.)	65
51 pav. Kolumbariumas Petrašiūnuose (15min.lt).....	66
52 pav. Vidukalnio g. 8, Kaunas (lietuvosarchitektura.lt)	66
53 pav. „Baltų šventykla“ (Augustinaitė, D. (2015)).....	66
54 pav. Baltų kultūros vertybių įprasminimo architektūroje hipotetinis modelis (autorės schema (2019)).....	68
55 pav. Fizinės savybės, kurios, respondentų nuomone, kurios daro baltų kultūrą atpažįstamą architektūroje / erdvėje (autorės diagramos (2020)).....	77
56 pav. Pasaulėžiūros aspektai ir vertybės, aktualios šiuolaikiniam žmogui (autorės diagramos (2020))	78
57 pav. Etnokultūrinės architektūros reikšmė, kuriant šiuolaikinę architektūrą (autorės diagramos (2020)).....	78
58 pav. Respondentų nuomone, ryškiausios XX–XXI a. Lietuvos architektūros savybės (autorės diagramos (2020))	79
59 pav. Teiginiai apie būdus, kuriais, respondentų nuomone, Lietuvos architektūroje kuriamas ryšys tarp žmogaus ir gamtos (autorės diagramos (2020))	80
60 pav. Teiginiai apie būdus, kuriais, respondentų nuomone, stiprinamas bendrumo tarp žmonių jausmas Lietuvos architektūroje (autorės diagramos (2020)).....	80
61 pav. Savybės „kompaktiškas mastelis“ reiškimosi šiuolaikiniuose gyvenamosios paskirties pastatuose grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)	82
62 pav. Savybės „paprastos geometrinės formos“ reiškimosi XX a. II pusės gyvenamosios paskirties pastatuose grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)	82
63 pav. Savybės „centrinė kompozicija“ reiškimosi XX a. I pusės visuomeninės paskirties pastatuose grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą).....	84
64 pav. Savybės „jautrus perėjimas tarp vidaus erdvių ir išorės“ reiškimosi šiuolaikinėje visuomeninėje architektūroje grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)	84

65 pav. Savybių „ritmas ir ornamentas“ bei „tradicinės medžiagos“ reiškimosi šiuolaikinėje visuomeninėje architektūroje grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)	85
66 pav. Bendros savybių analizės grafinė išraiška (autorės diagrama (2020)).....	86
67 pav. Baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje koncepcinis modelis (autorės schema (2020))	88
68 pav. „Nidos menininkų kolonija“ pavyzdys (Nidosmenokolonija.lt).....	89
69 pav. Kūrybinių industrijų centras „Pakrantė“ (Archdaily (2013)).....	90
70 pav. Menininkų rezidencijų pavyzdžiai (Bent René Synnevåg (2011), Paul Crosby Photography (2017), Archdaily (2020)).....	90
71 pav. „Est-Nord-Est“ menininkų rezidencijos Kanadoje (Archdaily (2019))	90
72 pav. „Est-Nord-Est“ menininkų rezidencijos Kanadoje (Arts, Letters and Numbers)	90
73 pav. Seniūnijų ribos (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))	91
74 pav. Funkcinės zonos (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))	91
75 pav. Kauno miesto identiteto formavimas (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))	91
76 pav. Projekto funkcijos ir vietos suderinamumas (autorės schema (2021))	92
77 pav. Pagrindiniai viešosios paskirties objektai analizuotoje teritorijoje (autorės schema pagal maps.lt (maps.lt (2021))	92
78 pav. Marvos dvaro jubiliejaus 500 metų jubiliejaus šventė (15 min.lt (2014))	92
79 pav. Nekilnojamasis kultūros paveldas (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))	93
80 pav. Pjūvio per teritoriją schema (autorės schema pagal maps.lt (2020))	96
81 pav. Potvynio riziką iliustruojanti schema (autorės schema pagal Aplinkos apsaugos agentūrą) (Aplinkos apsaugos agentūra (2020)).....	96
82 pav. 1995-2020 m. ortografinės sklypo nuotraukos (geoportal.lt).....	96
83 pav. Pasirinktos teritorijos fotofiksacijos (autorės nuotraukos (2020)).....	97
84 pav. Susisiekimo infrastruktūrą vaizduojanti schema (autorės schema (2020)).....	97
85 pav. Kėdainių tilto vaizdas, žvelgiant iš šalia sklypo esančios teritorijos (Citify (2019)).....	98
86 pav. Aplinkinių teritorijų vystymąsi iliustruojanti schema (autorės schemas (2020))	98
87 pav. Sklypo matomumą iliustruojanti schema (autorės schemas (2020)).....	98
88 pav. Vizualinių apribojimų schema (autorės schemas (2020)).....	99
89 pav. Teritorijoje vyraujančią horizontalumą atskleidžianti schema (autorės schemas (2020))	99
90 pav. Projekto kompozicinis centras (autorės schema (2020)).....	100
91 pav. Judėjimo sklype schema (autorės schema (2020)).....	100
92 pav. Sklypo funkcinis zonavimas (autorės schema (2020)).....	101
93 pav. Pelkės pjūvio schema (Eawag, Stauffer, B., Spuhler, D. (2018))	103
94 pav. 1. CF Moller kompanijos projektas Danijoje 2. „Enghaveparken“ parkas, pritaikytas potvyniui, Kopenhagoje (Dezeen (2018), Grozdanic, L. (2016))	103
95 pav. „Houtan“ parkas Kinijoje (Archdaily (2011)).....	103
96 pav. Lietuvių kalbos ypatybių, baltų pasaulėžiūros ir numatomų pastato funkcijų ryši vaizduojančios schemas (autorės schemas (2020)).....	104

97 pav. Ritmas, simboliškumas, kompaktiškas mastelis ir erdvių hierarchija: beržo žievės raštą imituojantis mažųjų pastatų išdėstymas (autorės schema (2020)).....	105
98 pav. Žirgelio motyvas paslėptas mažųjų tūrių langų kompozicijoje (šiaurinis fasadas) (autorės schema (2020))	105
99 pav. Funkcinės 1 ir 2 aukštų schemas (autorės schema (2021)).....	108
100 pav. Pietinis iš šiaurinis fasadai (autorės brėžiniai (2021))	108
101 pav. Skirtingi metų, paros laiko ir veiksmų scenarijai (autorės schemas (2021))	109
102 pav. Senosios baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje modelis (autorės schema (2021))	113

Santrumpų ir terminų sąrašas

Santrumpos:

BK – baltų kultūra;

doc. – docentas;

m. – metai;

m – metrai;

pr. m. e. – prieš mūsų erą;

P. – “pattern“, Ch. Alexanderio sukurtų modelių žymėjimas;

t.y. – tai yra.

Terminai:

Genius loci – dvasia, sauganti vietą, ir savybės, susijusios su tobulėjimu: kuriama vietos dvasia turi įtakos vizualinei erdvės išraiškai, taip pat elgesio modelių joje formavimuisi (Petrušonis, V. (2018)).

Identitetas (lot. identitas – buvimas) – „žmogaus arba daikto savybių visuma, pagal kurią mes jį atskiriame nuo kitų. Socialiniuose moksluose (socialinis identitetas) identitetas reiškia asmens savęs priskyrimą tam tikrai grupei pagal jos specifinius požymius“ (Reklaitė, J. (2010)).

Lietuvos architektūra – besikeičianti ir moderni architektūra, kurioje „atsispindi šalies kultūros tradicijos ir socialinė bei ekonominė padėtis“ (Šiupšinskas, M., Reklaitė, J.).

Simbolis – bendro žmonių kūrybinio proceso rezultatas, idėjos ir „santykio su būtimi raiškos forma“, neatsiejama kultūrinės atminties dalis, kuri jungia individą su bendruomene ar tauta. Simboliui prasmę suteikia kontekstas (Gaižutis, A. (1992)).

Tvarumas – „harmonijos palaikymas tarp žmonių, gamtos bei visuomenės tarpusavio santykių“ (Juodelytė, N. (2019)).

Vernakuliari architektūra – „architektūra, kuriai būdingos tam tikros vietos ir laikmečio formos ir medžiagos. Ji dažnai siejama su neprofesionalia raiška, todėl dažnai atitinka liaudies architektūros apibrėžimą. Vernakuliariai architektūrai būdinga nepretenzinga estetika, statyba ūkio būdu taip pat leidžia ją apibrėžti kaip namudinę“ (Mankus, M. (2018)).

Ivadas

Temos aktualumas. Tautai proistorija – tas pats, kas žmogui vaikystė (Misevičius, J. (1998)), kuri yra asmeninio tapatumo dalis (Iršėnas, M. (2009)). Tai yra tai, kas ateina iš praeities, kas yra pažįstama ir artima net nesuprantant, kodėl tai yra svarbu ir būtina. Tai, be ko nebūtų mūsų – tokių, kokie esame dabar (Iršėnas, M. (2009)). Žmogaus charakterį formuoja nuo mažens jį supanti kultūrinė aplinka, įgyjama kolektyvinė atmintis su bendra tautos istorijos samprata, perimamos tautinės tradicijos (Ingold, T. (2000)). Tautiniam lietuvių savitumui ir tapatumui reikšmės turėjo baltų kultūros (BK) palikimas. Ornamentai ir formos, dainų ir pasakų fragmentai, simboliai ir ženklai atveria neįkainojamą klodą, iš kurio galima semtis įkvėpimo ir atramos (Iršėnas, M. (2009)). Tačiau vykstant globalizacijai, BK ir jos artefaktai neišlieka populiaria šiuolaikinės lietuvių kultūros dalimi, joje palaiapsniui ima nykti savitumas, dėl ko tampa sunku suvokti tapatybę ir tautinį identitetą. Mažėjanti tautinė savimonė ir kultūrinė raiška suvienodėja su kitų tautų kultūromis, standartizuojasi, pamažu išsitrina architektūriniai bruožai – „architektūra nebežymi vietos“ (Jakimavičiūtė, K. (2018)). Šiuolaikiniame pasaulyje svarbu ieškoti unikalių tautinių bruožų mene, architektūroje, norint išsaugoti tautinį paveldą. Kultūrą kuria pats žmogus, ši atsakomoju ryšiu formuoja žmogų ir jo aplinką. Formuojasi ryšys tarp praeities ir ateities, kuris turi įtakos prigimtinių poreikių patenkinimui. Kultūra turi būti suprasta kaip tarpusavyje susijusių įsitikinimų ir vertybių sistema (Stephen, F., Kenney, B. S. (1994)).

Kultūrinio išnykimo grėsmę pagreitino ir tradicijų tęstinumą pristabdė naujų technologijų ir inovatyvių medžiagų atsiradimas (Jakimavičiūtė, K. (2018), Reklaitė, J., (2010)). Galimybių plėtra padėjo žmogui tobulėti, tam tikras funkcijas atlikti geriau, tačiau visa tai pakeitė ir iš dalies užėmė gamtos vietą (Hall, E. T. (1969)). Gamta, žmogus ir kultūra formuoja harmoningą visumą, harmonija tampa vertybe – svarbiausiu kultūros elementu (Stephen, F., Kenney, B. S. (1994)). Menai, architektūra arba tai, kas atpažįstama, yra priemonės šioms vertybėms išreikšti bei harmonijai pasiekti.

Temos problematika. Didelė harmonijos svarba atsispindi istorijoje. Analizuojant baltų palikimo vertybes, architektūrinius bruožus, simbolius, kurie išskiria lietuvius iš kitų tautų, kyla klausimai: kas yra tautinis savitumas, kokie požymiai leidžia atpažinti BK ženklus architektūroje, mene, ar vykstant urbanizacijos procesui vis dar yra stiprus įgimtas ryšys su gamta, kaip kultūrinis paveldas atspindi šį ryšį? Tai buvo ir išlieka aktualu šiuolaikinėje tautinėje visuomenėje, nes tautinės kultūros pažinimas padeda suprasti save, kitų tautų žmones, tautinė savimonė leidžia jaustis stabiliau, sąmoningai puoselėti pamatines vertybes, net esant kitų kultūrų įtakai (Arcadia Publishing (2016), Reklaitė, J.

(2010), (Stephenson, J. (2008)). Kultūrą kuriame kasdien tęsdami tradicijas, todėl esame atsakingi bendruomenei ir aplinkai.

Šio darbo tikslas: remiantis literatūros šaltinių analize ir empiriniais tyrimais, sukurti modelį, kuris įvardintų architektūrinius būdus, padedančius įprasminti senąją BK, atskleisti tautinį tapatumą ir spręsti šio laikmečio problemas, ir modelio idėjas iliustruoti eksperimentiniu projektu.

Darbo metodai: literatūros šaltinių analizė, empiriniai tyrimai, eksperimentinis projektas ir rezultatų apibendrinimas. Jie sudaro darbo struktūrą ir yra išdėstyti atitinkamai parinktiems **uždaviniams:**

1. atlikti literatūros šaltinių analizę ir išskirti svarbiausius BK pasaulėžiūros aspektus, kurių įprasminimas būtų aktualus šiuolaikiniame kontekste, įvardinti atpažįstamus kultūrinės išraiškos elementus, ieškoti teorinių būdų, erdvėje atskleidžiančių kultūrinės vertybes, nustatyti kultūros įprasminimo būdus, dažniausiai taikomus šiuolaikinėje architektūroje, išskirti priemones, naudojamas BK bruožams atskleisti;
2. pagal išnagrinėtus architektūrinius požymius sudaryti hipotetinį modelį, kuriame būtų pagrįsti BK vertybių įprasminimo būdai;
3. atlikti empirinius tyrimus, sudaryti tyrimo programą, įvertinti BK vertybių aktualumą šiuolaikiniame kontekste, patikrinti, ar BK būdingos fizinės erdvinės savybės pasireiškė XX–XXI a. laikotarpiu Lietuvos architektūroje, nustatyti architektūrines priemones, kuriančias artimesnę ryšį tarp aplinkos ir žmonių;
4. remiantis tyrimų rezultatais suformuoti koncepcinį modelį, atskleidžiantį BK įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje būdus;
5. pagal koncepcinį modelį sukurti eksperimentinį projektą: parinkus funkciją ir tinkamą vietą pastato projektavimui, atlikti sklypo esamos būklės analizę ir suprojektuoti pastatą, atitinkantį BK ir vietos dvasią;
6. literatūros šaltinių, empirinių tyrimų ir eksperimentinio projekto rezultatus pateikti senosios baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje modelyje.

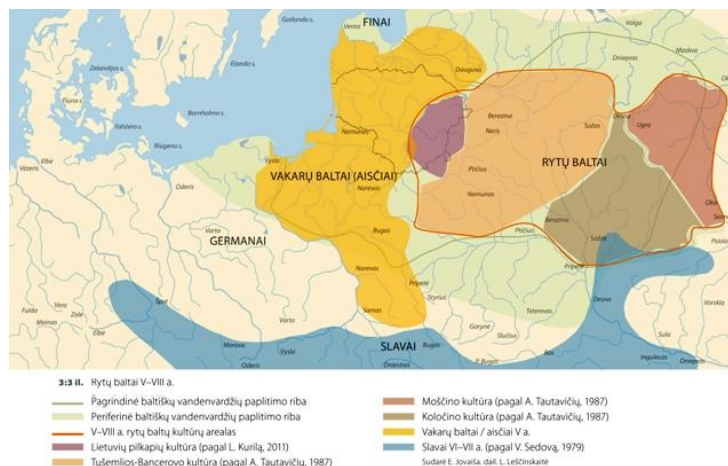
1. Baltų kultūros įprasminimo architektūroje klausimų literatūroje apžvalga ir analizė

Literatūros šaltinių analizės tikslas yra sukurti hipotetinį modelį, kuris atskleistų architektūrinius būdus, padedančius įprasminėti senąją BK, tautinį tapatumą ir spręstų šio laikmečio problemas.

1.1. Senosios baltų kultūros analizė

„Baltų masyvas, nors viduje aiškiai diferencijuotas, iš išorės tebeatrodo kaip vietisas religinis-kultūrinis regionas“ (Beresnevičius, G. (2019)). Manoma, kad pirmieji gyventojai (svidrai) į Pabaltijį atsikraustė ir įsivirtino palengvėjus klimato sąlygoms apie 15000–8000 metų prieš mūsų erą. Iš dabartinės Lietuvos teritorijose neolito laikotarpiu gyvenusių Nemuno, Narvos genčių ir atklydusių virvelinės keramikos kūrėjų indoeuropiečių kilo baltų tauta (2,5 m. pr. m. e.) (Vikipedija). Šis terminas pradėtas naudoti tik XIX a. (Vitkūnas, M., Zabiela, G. (2017)). Baltai skirstomi į vakarų ir rytų baltus. Vakarų baltams priklausė kuršiai, jotvingiai (sūduviai), prūsai, galindai, skalviai, bartai. Prūsai buvo viena galingiausių baltų genčių. Galinda kartu su Sūduva/ Jotva priklausė Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei (Vikipedija). Rytų baltai asimiliavosi su kaimyninėmis gentimis (slavais ir finougrais), laikui bėgant prarado kalbą (Toporovas, V. (2000), Subačius, K. (2014)). Lietuviai kildinami iš vakarų baltų (Subačius, K. (2014)). Nadruviai lietuvėti pradėjo nuo V–VI a. lietuvių tautybės formavimosi, konsolidavimosi laikotarpiu, etnokultūriniu, etnoteritoriniu, kalbos, religijos bendrumo pagrindu. Iš indoeuropiečių yra išlikę tik lietuviai ir latviai. Žiemgaliai, sėliai, kuršiai, prūsai, galindai, praradę kalbas, išnyko. Kalba yra svarbi tautos identiteto formavimui, ji turi įtakos žmogaus pasaulio suvokimui, yra viena iš labiausiai tautą vienijančių kultūros savybių (Hall, E. T. (1969), Reklaitė, J., Subačius, K. (2014), Vitkūnas, M., Zabiela, G. (2017)). Lietuvių kalba iš penkių XX a. išskirtų seniausių indoeuropiečių kalbų (lotynų, sanskrito, gotų, senoji graikų) yra vienintelė vis dar vartojama ir yra ta, kurią indoeuropiečių kalbų schemas kūrėjas V. Šmitas prilygino šios kalbų grupės motinai (Misevičius, J. (1998), Subačius, K. (2014)). Išskirtinumo vidurinėms baltų, lietuvių ir latvių tautoms suteikia tai, kad jos vienintelės, kurių nepaveikė šalia egzistavusių tautų įtaka, išsaugojo savo kalbas ir yra nuo seniausių laikų išlikusios protėvių gimtinėje (ypač žemaičiai) („Lietuvių tautos branduolys yra čia pat, kur dabar mes gyvename“ (Misevičius, J. (1998))). Supančios girios padėjo apsaugoti nuo kultūrinės įtakos (Gimbutienė, M. (1985), M., Misevičius, J. (1998), Beresnevičius, G. (2019), Baltų kelias (2016)). Įdomu tai, kad medžiai BK buvo laikomi protėvių ir vėlių prieglobsčiu (Beresnevičius, G. (2019), Trinkūnas, J. (2000)). Sąsaja su minėta prielaida apie saugantį miškų tankumą gali patvirtinti senųjų lietuvių įsitikinimą, kad pagarba

protėvių tradicijoms yra kultūrinio tęstinumo šaltinis. J. Trinkūnas išskiria tris svarbiausius BK ženklus – žmogų, namą ir medį (Trinkūnas, J. (2000)).

1 pav. Baltų kultūros paplitimas (Mokslo Lietuva (2013))

Anksčiausia vakarų BK laikoma Pamarių kultūra (2500 pr. mūsų erą). Narvos kultūros laikotarpio gyvenviečių randama Nemuno ir kitų upių terasose ir palei Baltijos jūrą (Gimbutienė, M. (1985)). Pirmosioms civilizacijoms būdinga gyventi prie upių, kur buvo pagrindiniai tranzitiniai keliai. Senoji BK, kilusi iš indoeuropiečių, „į šiaurę nešė europinę civilizaciją“ (Gimbutienė, M. (1985), *Studija Gin-Dia*). Vientisa senosios kultūros, siejančios šiuolaikinį žmogų su protėviais, raida pasižymi išskirtinumu, kurį lėmė žmonių sėslumas (Misevičius, J. (1998)).

1.1.1. Baltų kultūros pamatinės vertybės

Remiantis nuo senų laikų saugomais literatūros šaltiniais ir BK analizuojančių autorių darbais, galima teigti, kad harmonija tarp žmogaus, bendruomenės, kuriai jis priklauso, ir aplinkos yra iškeliami kaip pagrindinė idėja, aukštinanti pagarbą, artumą gamtai, bendruomeniškumą. Artimas ryšys su gamta pasireiškia per kultūrinę prizmę. Etninė kultūra atskleidžia, kaip žmogus sąveikauja su istoriniais, socialiniais, ekonominiais, politiniais aspektais, elgesio modeliais, tradicijomis, tikėjimu, menais ir kalba. Paskutiniai trys iš jų yra laikomi labiausiai atpažįstamais tautinės išraiškos elementais (Barbieri, I., Zani, B. (2015)).

1.1.1.1. Bendruomeniškumas – baltų kultūros dalis

Gamybiniu ūkiu besivertusių senųjų kultūrų pasaulėžiūra susiformavo panaši į baltų ir germanų, ir vyravo šalyse „nuo Rumunijos iki Kinijos“, o jų protėvių įsitikinimai veikia tautas iki šių dienų (Sakalauskas, T. (1998)). „Jei gentis sugeba organizuotis, užtikrinti kiekvienam asmeniui visuomeninį saugumą, perduoti tradiciją iš kartos į kartą, išlaikyti technologijas, leidžiančias jai išlikti

dažnai žiauriomis gamtinėmis sąlygomis – vadinasi, ta gentis turi ir kultūrą“ (Sakalauskas, T. (1998)). Senosios kultūros atstovams kultūriniu pamatu buvo jų tikėjimas („jungties giraitėse religija“), nors, pavyzdžiui, dažnam šiuolaikiniam žmogui kultūra reiškia prasmingą veiklą – kūrybą (Beresnevičius, G. (2019), Hall, E. T. (1969), Razauskas, D. (1982)). Sakalauskas, T. (1998), Trinkūnas, J. (2000)). Kultūrinio tapatumo pajauta stiprinama per protėviams būdingus užsiėmimus, todėl kūrybinių ir natūralių veiklų skatinimas galėtų stiprinti ne tik priklausymo bendruomenei jausmą, bet ir prisidėti prie kultūrinio identiteto formavimo (Barbieri, I., Zani, B. (2015)). Sekant „bendruomenės nario etinį archetipą“, be kurio asmuo „negali bendruomenėje funkcionuoti“, žemdirbiui ugdomos asmeninės savybės – dora, darbštumas – nedarbštus žmogus alkėtų (Beresnevičius, G. (2019), Gaižutis, A. (1992)). Tai susiję ir su išgyvenimu. Darbštumo moko ir tautosaka: už dorą elgesį ir darbą apdovanojama (Beresnevičius, G. (2019)). Kultūrą atskleidžiantis žmonių bendruomeniškumas, tradicijos, idėjos ir žinios, perduodamos iš kartos į kartą, prisitaikymas prie natūralios aplinkos ir situacijos – baltams būdingi kultūriniai bruožai. Kiekvienuose namuose būdavo susirenkama prie ugnies, ji vienijo ir simbolizavo artimus šeimos ryšius, gyvybę, jungė su protėviais. Bendraujant svarbi pagarba šeimos nariams bei vyresniesiems žmonėms (Trinkūnas, J. (2000)). Bendruomeniškumo idėja pagrįsta išlikusiuose rašytiniuose šaltiniuose. Juose rašoma apie taikingumą, dorą, sąjungą, nesavanaudiškumą (Sakalauskas, T. (1998), Gimbutienė, M. (1985)). Etnologas J. Trinkūnas, vardindamas svarbias lietuvių kultūros bendruomeniškumo vertybes, pamini romuvą, darną, dorą, talką, laimę ir bičiulystę (Trinkūnas J. (2000)). Gilinantis į šias vertybes, ateina supratimas apie ryšius tarp žmonių, leidžiantis giliau suvokti savo tapatybę, vedantis prie geresnės gyvenimo kokybės: būnant naudingi visuomenei, bendruomenė stiprėja, susiformuoja priklausymo vietai jausmas, tenkinami psichologiniai poreikiai. Baltų bendruomenė pasižymėjo darbštumu, jos nariai vienas kitam padėjo, turėjo humaniškų savybių, nebuvo materialistai, ypač gerbė gamtą (šventomis laikė girias, pievas ir laukus, juos vadino alkais) (Beresnevičius, G. (2019), Gimbutienė, M. (1985)). Tikėjimas ir pagarba protėviams, įprasminėti per gamtos elementus, suteikdavo „egzistencinį užnugarį“ – saugumo jausmą, kuris yra vienas iš pagrindinių žmogaus poreikių, susijusių su bendruomeniškumo ir ryšio su vieta pajauta (Beresnevičius, G. (2019), Baches, M. B. E. (2016)).

1.1.1.2. Ryšys su gamta – esminė vertybė

Lietuvių tautą, nepalikusią protėvių krašto, metodininkas J. Misevičius apibūdina kaip girių žmones. „Uždara girios aplinka savitai formavo ir mūsų žmogų, ugdė ypatingą jo pasaulėjautą“, o sėslus gyvenimo būdas padėjo žmogui užmegzti artimesnį ryšį su gamta ir gyventi darniai (Misevičius, J. (1998)). „Lietuviui žmogaus gyvenimas tolygus gamtos gyvenimui“ (Trinkūnas, J.

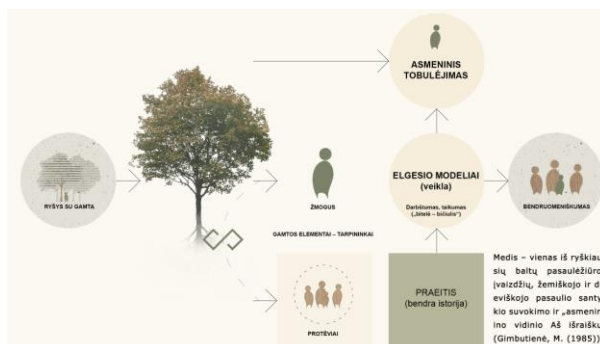
(2000)). Anuomet gamta laikyta gyva, todėl santykis su aplinka, jos elementais (ugnimi, medžiais, žmonėmis) grįstas pagarba, dora. Skatinama darniai sugyventi su kitais, nieko neskriausti, neteršti, nesielgti savanaudiškai (Trinkūnas, J. (2000), Beresnevičius, G. (2019)). 98 m.e.m. Tacitas veikale „Germanija“ teigia, kad „aisčiai renka gintarą, augina javus ir yra darbštesni už tinginius germanus“ (Beresnevičius, G. (2019)). Žemdirbystė buvo susijusi su metų laikų ir žmogaus gyvenimo cikliškumu (Sakalauskas, T. (1998)). Gintaras jau tuomet laikytas vertingiausia medžiaga, lygintas su auksu, veikė dirbtuvės papuošalams iš gintaro gaminti (Mokslai.Lietuviuzodinas.lt (2019), Subačius, K. (2014)). Šis baltų turtas sudomindavo ir skatindavo atvykti kitataučius (*Studija Gin-Dia*). 1075 m. Adomo Brėmeniečio liudijimu, sembai ir dalis prūsų (galindai, skalviai, bartai)), gyvenusių dabartinėje Lietuvos teritorijoje, apibūdinami kaip humaniški, pakantūs (pavyzdžiui, sugyveno su krikščioniais, jų neprileisdavo tik prie šventųjų girių), rūpestingi („padedantys jūroje nelaimės ištiktiems“ ir „pagirtinos moralės“), vertinantys ne materialius dalykus, nemėgstantys svetimos valdžios (Gimbutienė, M. (1985), Medalinskas, A. (2014), Misevičius, J. (1998), Sakalauskas, T. (1998), *Studija Gin-Dia*). Baltams būdingi taikingumas ir bendrystė yra artumo su gamta rezultatas (*Studija Gin-Dia*). Tvarumo esmė – gyvenimo būdas, kuriuo rodomas rūpestis aplinkai. Žmogus lieka atsakingas už tai, ką sukuria. Namai, sodybos, ūkiai yra tai, ko žemė pati sukurti negali, todėl reikia tuo rūpintis (Toporovas, V. (2000)). Protėviams ryšys su žeme buvo vystymosi šaltinis, o šiuolaikiniam žmogui gamtos artumo poreikis suvokiamas kaip įgimtas (Ingold, T. (2000)).

Simboliai veikia nukreipdami žmogaus elgesį ir jausminę patirtį tam tikra linkme (Gaižutis, A. (2002), Ingold, T. (2000)). Valių ir sąmoningumą, skatintus žynio (dvasinis BK vadas gyveno Romuvoje), simbolizavo ugnis (*Studija Gin-Dia*). Ugnį saugodavo mergelės. Už nesugebėjimą išsaugoti buvo atiduodama gyvybė. Gamtos elementai, tokie kaip gyvatė, ugnis, medžiai – tarpininkai tarp žmonių ir protėvių, dievų pasaulio (garbinami ne gamtos objektai, o dievai, įsikūniję į juos (Trinkūnas, J. (2000), Beresnevičius, G. (2019)). BK ugnis – vienas iš centrinių elementų, reprezentuojančių stabilumą, gyvenimą, atsinaujinimą, šilumą (Toporovas, V. (2000), Trinkūnas, J. (2000)). Istoriniuose literatūros šaltiniuose, pavyzdžiui, keliautojo Idrisijaus žemėlapyje XI a. Kaunas ir Birštonas pažymėti kaip ugnies garbintojų miestai, lietuviai vadinami „ugnies garbintojais“ (Beresnevičius, G. (2019), Trinkūnas, J. (2000), Medalinskas, A. (2014)). Ugnis buvo gerbiama, laikoma šventa ir saugoma. Ugnies ženklas „X“, reiškiantis šviesą, gyvybę, atsinaujinimą, yra svastikos, vieno iš dažniausiai protėvių kūryboje sutinkamų simbolių, dar vadinamo sūkurėliu, pagrindas (Ambraziejienė, R. (2014), Gaižutis, A. (1992), Trinkūnas, J. (2000)). Namų židinio dievybei gyvatei priskiriamos panašios simbolinės prasmės: gyvybė, sveikata, laimė, gerovė, vaisingumas, žalčiui rodoma pagarba (Ambraziejienė, R. (2014), Beresnevičius, G. (2019),

Toporovas, V. (2000), Gimbutienė, M. (1985), Trinkūnas, J. (2000)). Vanduo įvardijamas apivalymo simboliu, gyvybės ir ritualo pradžia. Šalia vandens įkuriamos šventvietės. G. Beresnevičius pabrėžia baltų šventovių (laukų, kuriose augo medžiai ir stovėjo stabai ar giraičių) atvirumą (Beresnevičius, G. (2019)). Kartais tai buvo be sienų pastatoma stoginė. Lietuvoje daug upelių, tenkančių į rytus, dėl šios tekėjimo krypties jie laikomi šventais (Trinkūnas, J. (2000, 2012)). Gamtameldžių dorovė kupina pagarbos gamtai, gyvybei, žmogui ir įprasmina darnos idėją. Paprasčiausias ir labiausiai visuotinis dorovinis teiginys kviečia daryti kitam žmogui ar gyvai būtybei tai, ką pats norėtum, kad tau būtų daroma. Kadangi sunku išvengti gyvų būtybių (medžių, augalų, gyvūnų) naikinimo, nes tokia gamtos sąranga, reikia vadovautis protėvių patirtimi: daryti tai tik būtinybės verčiamiems. Senovėje kertamo medžio ar pjaunamo gyvulio būdavo atsiprašoma, tai pristabdydavo besaikį naikinimą ir vartojimą. „Viena iš svarbiausių liaudiškų tikėjimų ir papročių funkcijų – ugdyti ekologinės elgsenos nuostatas. Žemdirbiškoje baltų bendruomenėje vyravusi ciklinė laiko samprata sudarė prielaidas susiformuoti tausojantiems žmogaus veiksams gamtinės aplinkos atžvilgiu“ (Klimka, L. (2011)).

Medis – vienas iš ryškiausių baltų pasaulėžiūros įvaizdžių, žemiškojo ir dieviškojo pasaulio santykio suvokimo ir “asmeninio vidinio Aš išraiškų“ (Gimbutienė, M. (1985), Klimka, L. (2011)). „Medis simbolizuoja pasaulio erdvinę struktūrą“, gali būti pritaikomas bet kokiam procesui su trimis stadijomis („atsiradimas-vystymasis-nuosmukis“) (Razauskas, D. (1982)). Tridalė dinamiška sistema yra stabili, nekintanti. Horizontalus „Pasaulio medžio“ modelis susideda iš keturių dalių: keturi elementai (ugnis, vanduo, žemė, oras), keturi metų ir paros laikai, keturios pasaulio šalys (Gaižutis, A. (1992), Razauskas, D. (1982)). Pasaulio medis viena vizualine išraiška gali perduoti skirtingas prasmes – nurodyti orientaciją erdvėje, jos struktūrą (dangus-žemė), laiką, genealoginius ryšius (šaknys-protėviai) (Razauskas, D. (1982)). Folklore pasitelkiami medžio ar augalų simboliai, o ne realistinis vaizdas (Gimbutienė, M. (1985)). „Iš po šaknų trykšta gyvybės ir išminties šaltinis, raitosi žalčiai ir gyvatės. Šaknys – pagrindinė medžio maitinimosi priemonė, o visuomenėje – tai vaizduojamo žmogaus praeities lygmuo“ (Ambraziejienė, R. (2014)). „Pasaulio medis – socialinio gyvenimo atspindys“, padedantis įprasminti ryšį su protėviais, suprasti senąjį tikėjimą ir skatinantis darbštumą, norą tobulėti (kamienas, apsuptas zujančių bitelių yra žemiškojo pasaulio įvaizdis, šakos – aukštesni žmogaus siekiai) (Ambraziejienė, R. (2014), Beresnevičius, G. (2019), Treinytė, J.). Pažinimo medžio modeliu praeitis vaizduojama kaip žmogų mokanti, žiniomis maitinanti (Misevičius, J. (1998)). Dauguma šventųjų vietų buvo kaip nors susijusios su medžiu, pavyzdžiui, apskritose atvirose šventovėse stulpas ar medis reiškė gyvybės medį ir kaip ašis pabrėždavo aplinkos kompozicinį centrą (Beresnevičius, G. (2019), Trinkūnas, J. (2000)). Pasaulio medžio reprezentacija – „trijų aukštų stogastulpis, puošiamas augaliniais motyvais“, dekoruojamas žalčiais (Gimbutienė, M. (1985)). Medis padeda orientuotis, „prieš medžio atsiradimą vyravo chaosas“ – taigi, ir gamta, ir

dievai yra tvarką ir ramybę žmogaus gyvenime kuriantys elementai (Beresnevičius, G. (2019), Gaižutis, A. (1992)).

2 pav. Pasaulio modelio, gyvybės medžio schema (autorės schema (2019))

Lietuvių kalba ir folkloras moko darnaus ryšio su pasauliu, kuriame aukštinami elementai atsiskleidžia dviem lygmenimis: kosmologiniu (Žvaigždės, Žemė, Saulė, Dangus) ir žemiškuoju (žalčiai, laukai, miškai, šaltiniai). Pastarieji, vietiniai gamtos elementai buvo garbinti labiau (Toporovas, V. (2000)). Pavyzdžiui, medžio, kuris yra žmogaus simbolis, šaknys yra žemėje, šakos stiebiasi į dangų, kur „Saulė močiutė, Mėnuo tėvelis“. „Žmogus – žemės vaikas“, sąsaja tarp žmogaus ir gamtos užkoduota lietuviškų žodžių giminyste „Žemė, Žemyna, Žmona“. Kaip nurodo J. Misevičius, lietuviško žodžio „Tėvynė“ „šaknis yra susijusi su žodžiu „tėvas“, o visas žodis – jau moteriškos giminės. Vadinasi, Tėvynė yra tokia vieta, kur dvasios ir materijos sąjungoje gimstame mes, jos vaikai“ (Gimbutienė, M. (1985), Misevičius, J. (1998), Toporovas, V. (2000), Trinkūnas, J. (2000)). Žemė yra moteriškos giminės žodis, „moteris – motina“ veda prie „Žemės motinėlės“, kuri kuria gyvybę, teikia sveikatą, jaučia ir supranta (Gimbutienė, M. (1985), Toporovas, V. (2000), Trinkūnas, J. (2000)). M. Gimbutienė ir J. Misevičius rašydami apie BK išaukštinamą moterišką pradą teigia, kad tai lemia pasaulėjautą, orientuotą labiau į ne materialiąsias vertybes (Misevičius, J. (1998), Gimbutienė, M. (1985), *Studija Gin-Dia*, Žarskus, A. (1999)). Žmogus yra palygintas su gamtos elementais (plaukai – augalai, kūnas – žemė, akys – saulė, galva – dangus). Sukurtas pasaulio ašies „gyvybės medžio“ įvaizdis, kurį vaizduoja stulpai, bokštai, gyvenamasis namas, židinytis, aukuras, akmuo, kalnas – objektai ir vietos, priartinančios žmogų prie Dieviškojo pasaulio (Ambraziejienė, R. (2014), Beresnevičius, G. (2019), Razauskas, D. (1982), Vėlius, N. (1983)). Tai centrai, kurių „kokybę“ lemia čia išsidėstę ir veikiantys elementai. Šiuos centrus supa mažesnės reikšmės erdvės, nuo kurių tostant erdvių reikšmė tampa mažesnė. Taigi, senoji pasaulėjauta diktavo tam tikrą erdvės struktūrą. Žmogus kaip gamtos ir bendruomenės dalis turėjo atsakingai rūpintis gamta, kitais žmonėmis ir protėvių kultūrą suvokti kaip natūralią, nes kiekvienas žmogaus veiksmas veikė aplinką (Toporovas, V. (2000), Trinkūnas, J. (2000)).

Kalboje užkoduotas ir kitas reiškinys – virsmas, kuris „yra dorinės lietuvių kultūros pagrindas, paaikškinantis daugumą svarbiausių lietuviškos savimonės bruožų“ (Žarskus, A. (1999)). *Želti-žilti*,

tarpti-tirpti, nokti-nykti, žydėti-žiedėti yra priešpriešos, negalinčios egzistuoti viena be kitos ir apibūdinančios svarbiausius žmogaus gyvenimo įvykius, papročius, šventes, metų laikų ir paros kaitą, žemės ūkio ir namų apyvokos darbų ciklus. Galima išskirti tris virsmo dalis, kurios jungia gamtos ir žmogaus gyvenimo procesus į susijusių įvykių seką. Pirmiausiai per apeigas ir tradicijas įvyksta pasiruošimas virsmui. Antrasis etapas yra virsmas, perėjimas, veiksmų kulminacija. Paskutinioji dalis – „išvedimas iš virsmo, apimantis papročius, įvedančius į būsimą naujos kokybės gyvenimo tarpą“. Taigi, virsmas teikia gyvenimui prasmę, skatindamas žmogaus tobulėjimą ir žmonių tarpusavio rūpestį per papročius (Žarskus, A. (1999)).

Žmonių būtis lėmė baltiškąją pasaulėžiūrą, kurią nagrinėjant priešpriešos (*žemai-aukštai, jaunas-senas, požemis-dangus, vanduo-ugnis*) laikomos orientyru, padedančiu suvokti pasaulį kaip darnią visumą (Vėlius, N. (1983)). Šias pasaulio priešpriešas vienija lietuvių kultūros modelis – pasaulio medis. Pagal baltų pasaulėžiūroje dominuojančių savybių pasiskirstymą, Lietuvos teritoriją galima suskirstyti į tris arealus ir palyginti šią struktūrą su pasaulio medžio modeliu. Rytuose dažniau naudoti saulės (*dangaus sferos*), ugnies simboliai, tai pirmasis arealas. Vidurio Lietuvos dalis buvo tarsi pereinamoji (*kamienas*), čia ryškūs žemės motyvai, skaičius 2. Vakarų mitologijoje dominavo požemio pasaulis (*šaknys*), vandens ženklai, svarbiu skaičiumi laikytas 3 (Vėlius, N. (1983)). Priešprieša *aukštai-žemai* gali būti įžvelgta ir gyvenviečių komponavime: rytuose sodybos kurtos įkalnėse, vidurio Lietuvoje – kalvelių atšlaitėse, vakaruose – slėniuose ir žemumose. Rytų areale didžiąją dalį gyventojų sudarė kariai, viduriniame – buvo įsikūrę daugiau žemdirbystę ir gyvulininkystę užsiimančių bendruomenių, vakarai laikyti žinių kraštu. Žmonių būtis lėmė baltiškąją pasaulėžiūrą, pavyzdžiui, žemdirbių krašte vyravo nuolatinio atsinaujinimo, derlingumo idėjos (Gaižutis, A. (1995), Vėlius, N. (1983)).

1.1.1.3. Simboliais grįsta pasaulėžiūra

Mitologija ir religija – darniosios sistemos dalys (Beresnevičius, G. (2019)). Visas žmogaus gyvenimas, kartu ir žemdirbystė, lyginami su nesibaigiančiu ritualu, kuriuo žmogus „kartoja atitinkamus mitus“ – elgesio modelius, iš kurių galima spręsti apie žmogaus vertybes. BK pamatus padėjo tikėjimas (Sakalauskas, T. (1998)). Tikima, kad po mirties žmogaus siela tampa gamtos dalimi, persikūnija į augalus ar medžius (Beresnevičius, G. (2019)). Tautosakoje, žaidimuose slypėjo baltų tikėjimo aspektai, perduodami iš kartos į kartą, mitai persipynė su pasakomis, legendomis (Beresnevičius, G. (2019), Klimka, L.). Kūryba buvo svarbi gyvenimo būdo, kuriame vystymasis užima svarbią vietą, dalis, susijusi su prasmių ieškojimu. Kiekviena tauta savitai suvokia pasaulį, kurio modelis atskleidžia paveldėtas vertybes ir su laiku besikeičiančius žmonių poreikius. L. Klimka baltų tikėjimą įvardina kaip „aukščiausią tautos dvasinės kultūros lygmenį, [...] prigimtine religija“

(Klimka, L.). Ji suteikia saugumo jausmą, kuris yra tarsi pamatas, lemiantis bendruomenės produktyvumą ir lietuvių mentaliteto tolygią raidą (Beresnevičius, G. (2019)). Tikėjimas yra susijęs su tautos išlikimu – iš protėvių semtasi narsos prieš mūšį, aiškūs religiniai įsitikinimai padėjo gentims susijungti į valstybę su tvarka, saugumu, gerove (Klimka, L.). Pasitikima dievais buriant, ar pasiseks prieš žygi, dėkojama aukomis po jo. Perkūno prašoma stiprybės, jo garbei Šventaragio slėnyje dega amžinoji ugnis. Perkūno dvasią lietuviai jaučia sunkių išbandymų metu (Gimbutienė, M. (1985), Trinkūnas, J. (2000)). „Lietuvių karybos būdas ir pagrindinių dievų charakteriai sutapo – viskas rėmėsi jėga, palaikymu, sąjunga ir organizacija“ (Beresnevičius, G. (2019)). Perkūnui jaučiama pagarbi baimė, tikėjimas juo ugdė dorąsias žmonių savybes, moralę (skatino nemeluoti, nevogti, būti darbščiais, kukliais) (Gimbutienė, M. (1985)). Tai gamtos budintojas, žaibu sukuriantis gyvybę (Gimbutienė, M. (1985), Toporovas, V. (2000), Trinkūnas, J. (2000)). Ažuolas buvo laikomas Perkūno medžiu, namus apsaugojo nupieštas Ugnies (Perkūno) ženklas (Gimbutienė, M. (1985)). Tačiau iš atmosferos dievų pirmiau eilėje stovi Lietaus dievas, ne Perkūnas (Beresnevičius, G. (2019)). Gamtos dievybė Lietuvonis atneša lietų, tuomet „saulė teikia žmogui šilumą ir šviesą, žemė duoda derlių, medžiai – vaisius“ (Trinkūnas, J. (2000)). Gamta rūpinasi žmogumi, o lietuvių tautosaka leidžia pajusti žmogaus dėkingumą ir meilę pasauliui. Manoma, kad prieš įsitvirtinant krikščionybei, nebūta tik bloga linkinčių dievų ar piktųjų dvasių, taip pat „sunku atrasti, kas senovės aisčiui – baltui buvo blogis“, lyg nebūtų turėta „blogio terminologijos, ar ji buvusi labai silpna“ (Ambraziejienė, R. (2014), Beresnevičius, G. (2019), Misevičius, J. (1998)). Žemėpatis – „gyvenamosios vietos ir sodybos dievybė“, rūpinasi gamta, derliumi, įgyja žalčio pavidalą (Trinkūnas, J. (2000)). Su šiuo dievu svarbu sutarti. Namai, kurių vietos pasirinkimą lemia vietinės sąlygos, turi būti patogūs. Kultūra, kuri V. Toporovo yra vadinama intensyviausia kūrybos dalimi, skatinančia vystymąsi, yra šio dievo globoje. Iki XX a. ritualuose Žemėpatis laikomas „kultūros didvyriu, tęsiančiu kūrybą nebe gamtiškame, nors su gamta susijusiame, etape“ (Toporovas, V. (2000)). Lietuvių namų šeimininkų vadinamas viešpačiu (žodis „vispati“ sanskrito kalboje reiškia namų valdovą) (Gimbutienė, M. (1985), Toporovas, V. (2000)). Taigi, senieji dievai susiję su kasdieniu gyvenimu ir darbais.

Iš Kvedlinburgo analų ar Titmaro Meserburgiečio kronikų, pirmųjų istorinių šaltinių, kuriuose minima Lietuva, galima spręsti apie tvirtą lietuvių savimonę laikytis prigimtinės baltų religijos. Pavyzdžiui, krikščionybės skleidėjas misionierius Brunonas buvo nužudytas apie 1000-uosius metus. Livonijos kronikoje rašoma, kad 50 moterų nusižudė po to, kai vyrai negrižo iš karo, jos tikėjo, kad susitiks pomirtiniame gyvenime (Beresnevičius, G. (2019)). J. Balys rašė, jog „nėra duomenų tvirtinančių, kad senovės lietuviai prieš susidurdami su krikščionybe, būtų žinoję blogio dievus ar kokias piktas dvasias. Atrodo, kad tos pačios dievybės galėjo žmogui ir padėti, ir jam kenkti. Užtat jas reikėjo numaldyti ir sau palankiau nuteikti aukomis“ (Trinkūnas, J.).

Literatūros šaltiniuose išskiriami trys lietuvių religijos vystymosi periodai. Pirmasis iš jų – prigimtinės baltų religijos, apėmusios visus socialinius sluoksnius (ir Aukštaitijoje, ir Žemaitijoje, ir kuršių gyvenamose teritorijose), laikotarpis. Garbinta šventoji ugnis, Perkūnas laikytas viršiausiuoju teisingumo dievu, globojančiu derlių ir atmosferą. (Gimbutienė, M. (1985), Beresnevičius G. (2019), Toporovas, V. (2000)). Antruoju periodu po Lietuvos (1387 m.) ir Žemaitijos (1413 m.) krikšto pradėti griauti aukurai, naikinta žynių tradicija, gesinta šventoji ugnis, „unifikuotas“ oficialusis valdovų ir karių tikėjimas prarado aukštuomenės atstovų paramą. Tai netampo priežastimi keisti tikėjimą ir baltų religija dar aktyviai buvo puoselėta (pavyzdžiui, atstatyti sugriauti aukurai, giriose minėtos pagoniškos šventės, kaimuose gyvenantis kerdžius atlieko žynio vaidmenį, tarpininkaudamas tarp žemės ir dievų pasaulio, perduodavo žinias naujai kartai) iki XV a. pabaigos, iki kol išnyko paskutiniai su šiuo tikėjimu užaugusios kartos atstovai (Beresnevičius, G. (2019), Klimka, L., Vaitkevičius, V. (1998)). „Iš religinės sistemos atėmus bendruomeniškumą, socialinį pagrindą“, šventės tapo uždaresnės ir savaip interpretuotos švenčiant šeimose. Tikėjimas blėso. Prigimtinė baltų religija nebeveikė oficialiai, tačiau reikėsi gyventojų veiksmuose, tapo pagonybe, kitaip vadinama „kaimo religingumu“ ((lot. pagus – kaimas)). Krikščionybę išpažinti atsisakyta dėl pagarbos protėvių įsitikinimams (Beresnevičius, G. (2019)). Todėl perimtos tik su gamtinių virsmų kalendoriumi sutapusios šventės (sinkretizmas – persipina skirtingi religiniai elementai). Valstiečių tikėjimo centre atsiduria žemdirbystė, senasis tikėjimas asimiliuojasi su žmonių gyvenimo būdu (Klimka, L., Beresnevičius, G. (2019), Trinkūnas, J. (2000)). Per derliaus šventes XVI a. vis dar aukota dievams, garbintos su žemės vaisingumu susijusios dievybės (Beresnevičius, G. (2019)). Sutapus krikščioniškosioms ir baltiškosioms kalendorinėms šventėms, šventiesiems priskirtos senųjų dievų funkcijos, pavyzdžiui, Šventasis Jurgis buvo laikomas gyvulių globėju, Šv. Agota lyginta su židinio ir duonos globėja Gabija (Žemaitijoje iki pat XX a.). Taip pat sukuriama daug naujų mitinių būtybių, „į dievų rangą galėjo iškilti įvairios vietinės reikšmės dvasios“, buvo tikima žmogaus laime, likimu (pirmas lygmuo) ir darbais (antras lygmuo) besirūpinančiomis dievybėmis, veikiančiomis sodybose, namuose, dirbamuose laukuose, gamtoje (Klimka, L. (2012)). Renesanso laikotarpiu pradėta domėtis kultūros istorija, antikine mitologija, dėl pagonybės sugyvenimo su krikščionybė padidėjo „svetimšalių susidomėjimas lietuviška egzotika“ (Beresnevičius, G. (2019)). Pagonybe pradėta vadinti nenuosekli, primityvi, prigimtinė religija. Lietuva – ilgiausiai išlikusi pagoniška valstybė Europoje (Klimka, L. (2012)). Istoriniuose šaltiniuose galima rasti situacijų pavyzdžių, kurie rodo, kad krikščionybė buvo priimta kaip formalumas ir taikumas, bendruomenės poreikiai vis dar buvo keliami aukščiau už krikščioniškų tiesų įtvirtinimą gyventojų sąmonėje: Vytautas liepė išsiųsti misionierių Prahiskį iš šalies, kai lietuvės moterys pasiskundė, kad jis kerta šventąsias girias, kuriose jos meldavosi Perkūnui, prašydamos palankių oro sąlygų (Klimka, L. (2012)). Pagonybė naikinta iki

pat XVIII a. (XIX a. kartu su tautiniu atgimimu pradėta daugiau domėtis BK (Trinkūnas, J. (2000)), kol Lietuvos kaime liko „nesisteminga papročių sankaupa“ ir „nesąmoningas sakralizavimas“ (XIX–XX a.) (Beresnevičius, G. (2019), Klimka, L. (2012)). Trečiajame etape nebeliko kulto, būdingo apeigoms, kurios tapo papročiais iš pagarbos protėvių kultūrai (Beresnevičius, G. (2019), Klimka, L. (2012)). Vietoj dievų garbintos abstrakcijos, iki XX a. laikytasi prietarų, bet protėvių pasaulėjauta liko artima, pavyzdžiui, vis dar rodyta pagarba gamtos elementams: akmenims, gyvatėms („namuose laikyti žalčiai, jie gerbti kaip gyvybinių galių ir [...] protėvių pasaulio reprezentantai“), ažuolams ir girioms. „XIX–XX a. etnografinė medžiaga ir tautosaka rodo, kad medžių sakralumo pajauta lietuvių mentalitete neišnyko“ (Beresnevičius, G. (2019), Gimbutienė, M. (1985)). Miestuose krikščionybė įsitvirtino greičiau, parapijų centruose lėtus pokyčius iki protestantizmo lėmė tai, kad kunigai buvo lenkų tautybės ir neskyrė dėmesio tikėjimo skleidimui lietuvių kalba, kurios nemokėjo (Klimka, L. (2012), Beresnevičius, G. (2019)). Katalikybė sieta su lenkų kultūra. Ilgainiui ritualai susiliejo su krikščioniškaisiais, ši naujoji religija buvo susijusi „su tuo, kas vadinta gelmine religija ar valstietišku religingumu“ (Beresnevičius, G. (2019)).

XIX amžiuje, tautinio atgimimo laikotarpiu, buvo domėtasi tradicijomis, bandyta atgaivinti senąjį tikėjimą (Domo Šidlausko ratelis) (Klimka, L. (2012)). Šiais laikais gyvuoja oficialia religine bendruomene pripažinta Romuva, o krikščionių bendruomenėse tęsiami tautiniai papročiai, pavyzdžiui, margučių marginimas ir šventinimas bažnyčioje per Velykas. Apibendrinant galima teigti, kad po Lietuvos krikšto baltų prigimtinės religijos ritualai pamažu virto liaudies papročiais, o senojo baltų tikėjimo raidą ir nykimą galima suskirstyti į laikotarpius: 1) karių ir valdovų oficialios religijos gyvavimo metas (iki Lietuvos ir Žemaitijos krikšto XV a. pradžioje), 2) pagonybė (iki XVI a. vidurio tikėjime iškeliamą žemdirbystės svarbą), 3) krikščionybės išplitimas (pagoniškos apeigos atliekamos tik šeimoje (iki XVIII a.), senasis tikėjimas pasireiškia etnografijoje) (Beresnevičius, G. (2019), Klimka, L.). Didžiausias dėmesys baltų tikėjime buvo skiriamas gamtai, o svarbiausiais baltų tikėjimą apibūdinančiais elementais laikomi šventieji miškai, vandens telkiniai, amžinoji ugnis, pagarba žalčiams. Lietuvių religijos esmė turėjo būti susijusi su potyriniu, meditaciniu elementu šventumo akivaizdoje. Ne gamta buvo kulto objektas ir ne šventi objektai, o šventumas – „pajaučiama švelni galia“ (Beresnevičius, G. (2019)).

1.1.2. Baltų kultūros materialusis paveldas

Ritualai padėjo pagrindus meno atsiradimui, nes buvo glaudžiai susijęs su pasaulio tvėrimo mitu (aukščiausia vertybė yra sutvėrimo taškas). Kūryba – pagrindinė pažinimo priemonė senojoje pasaulėžiūroje. Ji kartu su mitu tenkino intelektualius žmogaus poreikius. Tai, kas buvo svarbu

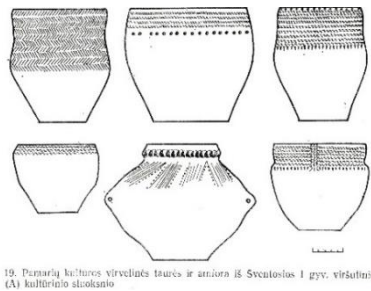
protėvams, kas buvo perduota iš kartos į kartą, turėjo reikšmės šiuolaikinio žmogaus ir tautos savitumui („artima net nesuprantant“ (Iršėnas, M. (2009))). Menas ir vaizdas yra paveikiausios identiteto kūrimo priemonės, suteikiančios galimybę semtis įkvėpimo iš BK (Iršėnas, M. (2009))).

1.1.2.1. Amatai

Baltai tapo amatininkais, vertėsi puodininkyste, kalvyste, išmoko apdirbti medį, liejo metalą ir patys gaminosi įrankius, atrado, kaip iš pelkių išgauti rūdą (Baltų kelias (2016)). Tuomet baltų amatininkai iš vietinių medžiagų, pavyzdžiui, geležies, cinko, alavo, vario ir švino, kūrė išskirtinius papuošalus, dekoravo juos geometriniais ornamentais – naudojo rombus, trikampus, apskritimus, taškučius, akeles, pasitelkdavo simbolius, kurių dauguma yra susiję su derlingumo, atsinaujinimo idėjomis, pasaulio modeliu, gamta (Baltų kelias (2016), Gaižutis, A. (1992)). Tautiniai drabužiai komplektuoti pagal pasaulio medžio idėją – naudoti dryželiai ar langeliai liemens sričiai (nuoroda į vidurinę medžio dalį – kamieną), ji apjuosama juosta, primenančia žalčiuką (Vėlius, N. (1983)). Papuošalams kurti buvo naudojamas gintaras, tačiau didžioji dalis gintaro būdavo parduodama ar išmainoma.

Geležies amžiuje, prieš atsirandant puodžiams, kiekviena šeima pati užsiimdavo reikiamų puodų lipdymu (Baltų kelias (2016)). Nuo IX–XI a. pradėti pardavinėti žiesti puodai. Panašiu laikotarpiu kalvio ir žemdirbio profesijos tampa individualiomis, žemdirbiui nebereikia pačiam kurti darbo įrankių (Baltų kelias (2016)). Aukštaitijoje, teritorijose, kuriose buvo įrengiami piliakalniai, pradėta kurti brūkšninė keramika, turinti kultūrinį tęstinumą iki mūsų eros laikų (Gimbutienė, M. (1985)). Liaudies mene vyrauja pagoniški simboliai (Gaižutis, A. (1992), Gimbutienė, M. (1985)). Įkvėpimo semtasi iš gamtos: puodai dekoruoti trinant, įspaudžiant susuktų žolių pluoštus (brūkšninė keramika būdinga senojoje Aukštaitijoje) (Gimbutienė, M. (1985)). Ryšį su gamta išreiškia naudoti gyvūnų motyvai, abstrakcijos išreiškia „mistinį baltų polinkį į minimalizmą ir viską apimančią geometriją“ (Iršėnas, M. (2009)).

Kiekvienuose namuose buvo verpiama, mezgama, siuvinėjama, audžiamos ir vejamos juostos, rūbams naudojamas linas, oda, kailis (*Studija Gin-Dia*, Baltų kelias (2016)). Siūlų dažai pradėti gaminti iš augalų (Baltų kelias (2016)). Suklestėjus amatininkystei, gyvenvietėse, netoli pilių formavosi prekybiniai centrai (Baltų kelias (2016)).

19. Pamarių kultūros virvelinės taurės ir arniora iš Šventosios I gyv. viršutinio (A) kultūrinio sluoksnio

3 pav. Pamarių kultūros keramikos pavyzdys (Gimbutienė, M. (1985))

1.1.2.2. Architektūrinė raiška

Namų statyba sieta su asmeninio pasaulio harmonijos kūrimu, todėl lietuvių ryšys artimas su namais, kurie įvairiomis progomis buvo šventi (Klimka, L.). Nuo senųjų laikų žinios apie statybų amatą buvo perduodamos jaunesnėms kartoms, buvo įprasta namo statybą patikėti šeimos galvai (*Medinė architektūra* (2019), Kudzys, A., Šeštakauskas, A. V., Sakalauskas, R. (2019), Medalinskas, A. (2014)). Pirmosios sodybos statytos orientuojant pagal pasaulio šalis (Vaitkevičius, V. (1998)). „Baltų architektūros paminklams dar priklauso kūrgrindos, medgrindos, senieji keliai, gynybiniai pylimai ir kiti archeologiniai paminklai su išlikusiais išorės požymiais“ (Bliujienė, A.).

Po ledynmečio į dabartinę Lietuvos teritoriją pradėję keltis medžiotojai rengėsi laikinas stovyklas ir būstus (Baltų kelias, (2016)). Atšilus klimatui apie 7000 m. pr. m. e., žmogus pradėjo gyventi sėsliau. Besivystant gamybiniam ūkiui, kito gyvenvietės, pastatų kompozicija, forma, funkcijos (Baltų kelias, (2016)). Apie 9000 m. pr. m. e., paleolito ir mezolito laikotarpiams, buvo rengtos stovyklavietės. Pirmieji Lietuvos teritorijoje statyti būstai buvo nedideli, palapinės tipo, paprastų geometrinių formų, apskriti ir keturkampiai, kurių viduryje būdavo įrengiamas atviras židinytis. (Baltų kelias (2016), Bliujienė, A., Kudzys, A., Šeštakauskas, A. V., Sakalauskas, R. (2019)).

Neolito laikotarpiu (apie 4000 m. pr. m. e.) žmogaus gyvenimo būdas galutinai pasikeitė, gyventojas tapo sėsliu, atsakingu už savo ateitį. Tam įtakos turėjo kaplinės žemdirbystės ir gyvulininkystės pradžia (pasisavinamojo ūkio forma keitėsi į gamybinę), kuri sietina ir su architektūros atsiradimu, nes buvo pradėti statyti antžeminiai stulpiniai namai su sienomis, pintomis iš vytelių ir sutvirtintomis molis, o taip pat antžeminiai nesudėtingo plano, ovalūs, apskriti ir keturkampiai nuolatiniai mediniai būstai su atvrais, iš akmenų sukrautais židiniais. Kūrėsi gyvenvietės (Gaižutis, A. (2002), Gimbutienė, M. (1985), (Toporovas, V. (2000), Precht, C. (2019)). Pirmojoje neolito pusėje šeiminių žmonių grupė apsistodavo nedidelėje grupėje pastatų. Kai kurie iš jų buvo pusiau įžeminti. V. Toporovo teigimu, po neolito laikotarpio vystėsi „pirmykštis pasaulėvaizdis“ (Toporovas, V. (2000)). Žmogus pastebėjo, kad veikla skatina pokytį, į kurį reaguojant galima pasiekti teigiamo rezultato ir toliau tobulėti (Razauskas, D. (1982)). Įsitvirtinus

sėsiam gyvenimo būdui, žmonėms užsiėmė gaminamuoju ūkiu ir prekyba, įgijo daugiau materialaus turto, kurį reikėjo apsaugoti nuo kitų genčių, todėl gyvenvietes įrengė aukščiau. Buvo naudojami pilkapiai – pirmieji monumentaliosios architektūros paminklų – piliakalnių – prototipai. Tradicija statyti piliakalnius perimta iš indoeuropiečių. Skiriami krantiniai (įrengti upių arba ežerų krantuose) ir kalviniai (įrengti lygumų kalvose) piliakalniai, pastarieji kraštovaizdyje ryškėjo didingais tūriais, įvairios kompozicijos siluetais. Lietuvos šiaurės rytuose ir rytuose piliakalniai atsiranda 2000 m. pr. m. e., juose gyventa iki mūsų eros pradžios (Mokslai.Lietuviuzodynas.lt (2019)).

Žalvario ir geležies amžiais piliakalniai buvo supilti ir vakarų Lietuvoje (Bliujienė, A., Gimbutienė, M. (1985), Vėlius, N. (1983)). Lietuvoje išliko apie 860–900 įvairaus ploto, aukščio ir silueto piliakalnių. Piliakalnių atsiradimas buvo naudingas dėl vis drėgnėjančio klimato (Baltų kelias (2016)). Jie dėstėsi netoli vienas kito (per 5 km), buvo įrengiami apsuptyje upių santakos ar netoli pelkių, ežerų, aukštose vietose. Taip pat suteikė struktūrą aplinkai, topografiškai išsiskyrė vietovėje (Beresnevičius, G. (2019)). Tai sakralus steiginys, politiniai ar kariniai tam tikros teritorijos centrai: čia valdoma ir aukojama. Supylus piliakalnį, teritorija įgydavo centrą, o piliakalnį pilantys žmonės darbo procese tapdavo viena gentimi ar teritorine bendrija (veikla jungia). Piliakalniai yra „svarbūs kultūrinio kraštovaizdžio elementai ir reikšmingos istorinės atminties vietos“ (Vitkūnas, M., Zabiela, G. (2017)). Lietuvoje jų būta daugiau nei kaimyninėse šalyse, todėl tai taip pat vienas iš ryškiausių skirtumų, matomų tarp baltų tautų. „Tarpukariu Lietuvoje ir Latvijoje piliakalniai tapo bendruomenės buriančiomis vietomis. Buvo formuojami istoriniai-ideologiniai visuomenės (ypač jaunosios kartos) patriotinio ugdymo konstruktai, viena svarbiausių jų ašių buvo piliakalniai. Šiuos objektus pradėta vertinti kaip labai svarbų protėvių palikimą ateities kartoms, galintį ne tik būti domėjimosi, pasididžiavimo objektu, bet ir teikti jėgų bei stiprybės naujoms kartoms“ (Vitkūnas, M., Zabiela, G. (2017)).

Piliakalnių viršuje būdavo apskrita, elipsinė arba trikampė aikštelė, joje statyta 8–10 apskritų, ovalių, stačiakampių antžeminių medinių pastatų, kurių sienų konstrukcija buvo karkasinė stulpinė, į žemę įkastus kuolus jungė šakų pynės. Tokio aptvaro apačią sutvirtindavo molis ir akmenys (Baltų kelias (2016), Klimka, L.). Aikštelėje buvo komponuojami nedideli, vertikalių stulpinių konstrukcijų nameliai, kurių sienos buvo apkrečiamos moliu, grindys – plūktos aslos, o viduryje įkuriamas židinyš (vienybės simbolis) (Bliujienė, A., Gimbutienė, M. (1985), *Studija Gin-Dia*). 1 tūkstantmečio pr. m. e. pirmoje pusėje pradėti statyti pastatai su rąstinės konstrukcijos sienomis iš 10–12 cm storio rąstelių, kampuose sukirstų (statinio plotas buvo apie 4 × 4 metrai). Išorinės pastatų sienos turėjo gynybinę paskirtį (Baltų kelias (2016), Gimbutienė, M. (1985)). Paplito poliniai pastatai su dvišlaičiais arba keturšlaičiais stogais, stačiakampio arba kvadratinio plano (Bliujienė, A., Medalinskas, A. (2014)).

4 pav. 1. Kurmaičių piliakalnis (Mulvinskas, A.), 2. Migonių piliakalnis (Lietuva 360.lt (2018)), 3. Šatrijos piliakalnis (piliakalniai.lt)

Piliakalniai tvirtinti pylimais, perkasomis, medinėmis aptvaromis. Aplink juos kūrėsi žemdirbių gyvenvietės, mediniai pastatai jose statyti padrikai arba pagal kelio liniją. Piliakalnių gyvenvietėse buvo nuolat gyventa, esant pavojui slėptasi piliakalnių slėptuvėse (Baltų kelias (2016)). Geležies amžiaus pradžioje (2 a.pr.m.e.) Rytų Lietuvoje buvo supilti piliakalniai, kurių kalvų šlaitai pastatinti, o vėliau – tokie atsirado ir Šiaurės Vakarų pusėje. 1 tūkstantmečio viduryje piliakalniai įgavo daugiau gynybinį pobūdį. Susiformavo pagrindiniai gynybiniai elementai: pylimai, apsauginiai grioviai, bokštai, gynybinės sienos, įvažiavimai, vartai, tiltai. Piliakalnių papėdėse plėtėsi gyvenvietės, pradėti statyti rentinės konstrukcijos pastatai. Kurtasi sunkiai priešams prieinamos vietose (netoli pelkių ar upių santakose), kuriose būdavo palanku užsiimti ir gamybinio ūkiu (Baltų kelias (2016)). Gynybinės sistemos kurtos jau V a.pr.m.e. (Medalinskas, A. (2014)). Kelių sistemos egzistavimas liudija, kad gentys buvo atviros, bendravo, sutarė tarpusavyje ir tai susiję su galimybe kurti centralizuotą valstybę (Medalinskas, A. (2014)). Gyvenvietės suskirstytos į du tipus: neįtvirtintos (atviros) gyvenvietės, supamos pylimų, kurie saugojo ne tik nuo kitų genčių, laukinių žvėrių, ir įtvirtintos piliakalnio gyvenvietės, kuriose buvo nuolat gyvenama, aikštelės supo tvirtesni gynybiniai įtvirtinimai. Dar buvo piliakalniai labiau gynybinės paskirties ir su gyvenvieta papėdėje (apie IV a.) (Baltų kelias (2016), Bliujienė, A.). Gynybinių įtvirtinimų kompozicija varijuoja (Kurmaičių, Bražuolės, Pajavonio piliakalnių pylimai ir grioviai): pusės, kurios nebuvo saugomos pelkėto kraštovaizdžio ar upių santakos, buvo apjuosiamos vienu ar dviem grioviais ir aukštesniais pylimais ((Baltų kelias (2016), Gimbutienė, M. (1985)). Piliakalnių aikštelės buvo juosiamos stulpinių konstrukcijų, šalia kurių glaudėsi ilgas pastatas. Egzistavo funkcinis zonavimas: pastatų patalpos skirstytos į ūkines ir gyvenamąsias (Migonių piliakalnyje) (Baltų kelias (2016)). Sienos pastatytos iš į žemę įgilintų stulpų, kuriuos apjungdavo plonesni apvalūs rąsteliai.

5 pav. 1. Paverknių piliakalnis (Wikipedija), 2. Pavandenės piliakalnis (Wikimapia), 3. Ēgliškių (Andulių piliakalnis) (Wikimapia.org)

Medinės pilys, statytos ant piliakalnių viduriniame geležies amžiuje, naudotos apylinkių ar papėdžių bendruomenių tik esant gynybiniam poreikiui. VI a. rentinės konstrukcijos iš gulsčių rąstų pradeda plisti nuo pajūrio ir pakeičia stulpines ((Baltų kelias, (2016), Klimka, L.).

Piliakalniai, apsupti gilių daubų, slėnių, upelių ar jų santakų, esantys krantuose – vadinami „krantiniais“. Pylimai apjuosiami tvoromis ar stulpinių konstrukcijų dvigubomis dviejų aukštų sienomis, prie kurių pirmame aukšte glaudžiasi ūkinės funkcijos, antrasis aukštas skirtas gynybai (Apuolės piliakalnis) (Tautavičius, A. (1996)). Pastatų išorinės (aklinos) sienos taip pat veikė kaip gynybinės, o į piliakalnio aikštelę buvo patenkama pro vartus didžiojo pylimo gale. Mažųjų piliakalnių aikštelės dydis svyravo iki 100 m², turėjo 3–5 m aukščio pylimus. Gyvenvietės kurtos ne tik ant piliakalnių, bet ir netoliese (sodybos, kurias saugo rąstinės tvoros ir grioviai) prie upių, ežerų. Pastato sienojai buvo leidžiami į žemę, viduje statomos akmenų krosnys. Vėlyvuju geležies amžiumi piliakalnių aikštelės tapo didelės (1000–4000 m²), ovalios, iš laukų pusės aplink piliakalnį buvo pilami puslankio formos pylimai (Aukštadvario piliakalnis). Dapšių piliakalnio aikštelė pylimais ir groviais dalinama į kelias dalis, iš kurių didesnioji – gyvenama ir ūkinė, kita – gynybinė. Gynybinių ir ūkinių pastatų viršutinė dalis buvo jungiama su pylimu, iš išorės – pastatyta iš akmenų. Ūkiniai, gyvenamieji, amatininkų namai stovėjo aikštelės šonuose. Ne piliakalnių gyvenvietės taip pat būdavo juosiamos stulpinėmis tvoromis ir pylimais. Molio tinkas naudojamas keturkampių pastatų sienoms, viduje nebūdavo grindų, bet stovėdavo krosnis (Baltų kelias (2016)). Namai buvo dekoruoti raižiniais su simbolinėmis prasmėmis. Stalas, kertė (vieta prie stalo kampe), židinys ir slenkstis – tradicinio namo svarbiausi elementai, susiję su pagarbos rodymu protėviams. Kiekviename name esantis židinys suburdavo šeimą, ypač švenčių metu (Trinkūnas, J. (2000)). Namuose su nedideliais langais ir atviru židiniu (šiaudiniame stoge suformuota kiaurymė, kuri yra apsupta eglės žieve ir palikta dūmams išeiti) šeima gyvendavo kompaktiškai, kartu laikė gyvulius, grūdus, darbo įrankius. Kai kurios šeimos gyveno atskirai, dažniausiai vienkiemiuose, kurie formavo kaimus (baltai neįkūrė miestų) (*Studija Gin-Dia*).

Gynybiniam įtvirtinimams tobulėjant, XI–XIII a. atsirado gerai įtvirtintų piliakalnių, kurie ilgainiui tapo medinėmis pilimis. Prie pilies šliedavosi priešpiliai, papėdės gyvenvietės, kurios davė pradžią miestams. Bačkininkėlių, Imbarės, Kurmaičių piliakalniuose rasta apvalių pastatų liekanų, manoma, pagoniškų šventyklų.

Įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose Lietuva pristatoma kaip derlingų žemių, pelkių ir miškų šalis, todėl natūralu, kad pagrindinė statybinė medžiaga buvo mediena, naudota su tikėjimu, buitimi ar gynyba susijusioms struktūroms (Baldwin, E., Beresnevičius, G. (2019)). Be to, statybai buvo naudojami akmenys, molis, geležis. Medienos neilgaamžiškumas lėmė tai, kad iki šių dienų nedaug išliko kultūrinio paveldo, daug vietos atsirando archeologų interpretacijoms (Jakimavičiūtė, K.

(2018), *Medinė architektūra, Studija Gin-Dia*). Mediniai namai puikiai tinka bet kokioms klimatinėms sąlygoms: vasarą gyventi juose nekaršta, vėsu, netvanku, žiemą – nešalta, nes mediena kaupia šilumą vasarą ir ją išsaugo žiemai. Mediniuose namuose gyventi sveika, higieniška, nes dėl medienos struktūros gerai vyksta vėdinimo procesas, spygliuočių rąstuose likę sakai valo ir gydo kvėpavimo takus ir plaučius, natūralios medienos spalva ramina nervų sistemą ir gerina poilsį (*Studija Gin-Dia*, Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)).

Medinė architektūra užėmė svarbią vietą Lietuvoje, iki pat tarpukario – medis liko svarbia statybine medžiaga (1937 m. buvo pastatyta apie 14000 medinių pastatų) (*Medinė architektūra*, (Kudzys, A., Šeštakauskas, A. V., Sakalauskas, R., Reklaitė, J. (2010)). Šiais laikais senaisiais pastatais rūpinamasi ir saugoma, medžio panaudojimas tapo susijęs su tvarumu, sveikatingumu, jaukumu (*Medinė architektūra*).

Šiame darbe sodyba bus nagrinėjama kaip pirminis antgamtinis Pasaulio modelis. Žodį „sodyba“ galima būtų pakeisti „dainų dvareliu“ (*Studija Gin-Dia*). Folkloro šaltiniai sodybų beveik nemini, aprašo dvarelius ar dvarus, tačiau sodybos ir dvarai yra pavadinimai, turintys tą pačią reikšmę, bet skirtingą istoriją. Žodis „dvaras“, lietuvių kalboje kilo iš senosios indoeuropiečių kultūros, feodalizmo laikais reiškė feodalo sodybą bei ūkinį vienetą, senosiose liaudies dainose – valstiečio kiemą, sodybą (*Studija Gin-Dia*). Seniausioji pažodinė „dvaro“ reikšmė buvo „durys“ arba „vartai“, išėjimo iš kiemo anga (indoarijų šventos Sanskrito kalbos giminingi žodžiai „dvar-“, „dvarka“ reiškia vartai, durys). Pagal etnografinę medžiagą, kiekvienos klasikinės sodybos (dainų dvarelių) vidurys ar centras buvo pagrindinis gerasis kiemas tarp trobos ir klėties (*Studija Gin-Dia*, Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Kiemo sąvokoje tilpo rūtų darželis ir gerasis šulinys. Ypač Žemaitijoje gerieji kiemai atitverti nuo laidarių, kluonų, daržų bei blogojo kiemo. Toks kiemas buvo tarytum sakralinė erdvė, kurioje veikė įvairūs papročiai – kultūrinis gyvenimas, vakarėliai, vestuvių ceremonialai, dainos ir pasakojimai vasaros vakarais, buvo giedamos gegužinės giesmės (*Studija Gin-Dia*). XIX–XX a. Lietuvoje, ypač Žemaitijoje, būdinga viduryje gerojo kiemo augantis medis. Tai tarytum ašis tarp požemio, oro erdvės ir dangaus. Tai yra centras, nuo kurio prasideda tos sodybos žmonių atsakingiausia veikla („Vidury marelį / Ažuolas stovėjo / Po tuo ažuolėliu / Du broliai stovėjo / Jie stovėdami / Jie kalbėdami / O kur mudu josim / O kur maršyruosim?“) (*Studija Gin-Dia*). Ne viena užrašyta daina liudija, kad marių vidurys yra dvarelio centras. XX a. pirmosios pusės atminty yra išlikęs vaizdas: kiemo vidury – medis, po juo suolelis. Šventvakariais arba šiaip čia prisėdama susikaupti, pailsėti, pamąstyti. Dažniausiai po ažuolėliu sėdinčius užtinkame „tėvą, motinėlę“ (*Studija Gin-Dia*). Lentinis suolelis pakeitė tradicinį „aukso krėslelį“ – vidur kiemo po ažuolu padėtą nemažą akmenį, tai rodo seniausios paprotinės kultūros degradaciją. Akmuo, kaip ir augantis medis, yra vienas iš pagrindinių pasaulio modelį sudarančių elementų. Akmeniui kiemo viduryje buvo

suteikiama ypatinga galia (*Studija Gin-Dia*). „Aukso krėslelis“ buvo susijęs su moterų gyvenimo ciklais, mitiniais įvaizdžiais. Jame sėdėdama motinėle simbolizavo saulę, mergelė – saulės dukrą (*Studija Gin-Dia*). Kiemas paprastai dirvonuodavo ir buvo švelniai vadinamas vejele. Dainų dvarelis pilnas vaizdas atrodė taip: dvarelis viduryje (marių centre) auga ažuolas (ar jovaras), prie jo – akmuo (aukso krėslelis), ant jo sėdi motinėle (saulė) arba mergelė (marių martelė), juos supa žalia vejelė (vanduo) su „rūtų lysvele“ arba „rūtų darželiu“ (marių žolynai). Dvarelyje – gėlas vandenėlis (šulinys arba nukritusi ant vejelės rasa). Nesunku pastebėti, kad tai ne atsitiktinis sodybos elementų derinys. Jis dėliojosi, kūrėsi šimtmečiais, galbūt žmogui net sąmoningai nesuvokiant Pasaulio modelio, tačiau intuityviai jį atkartojant, savitai mąstant apie anapusinį pasaulį. Toks derinys palaikė tvarką, pusiausvyrą, chaosui priešpastatydamas darną. Kurdamas savo sodybą žmogus tikėjo esąs metafizinio pasaulio dalis ir taip formavo vidinį pasaulį (*Studija Gin-Dia*). N.Vėlius teigia, kad viso pasaulio idėja liaudies kūryboje yra reiškiamą šventovės įvaizdžiais (*Studija Gin-Dia*). Dvarelį (sodybą) laikydami žmogaus meniniu kūriniumi bei menine kompozicija tvirtiname, kad dvarelis buvo individualios šeimos šventykla, kurioje kartu su žmonėmis gyveno dievai (*Studija Gin-Dia*). Namo statymas dėjo pamatus vidinio dvasinio – emocinio pasaulio kūrimui.

Gyvenimas vienikiemiuose veikė pasaulėjautą: žmogus jautėsi išskirtinis, pakylėtas, savitas. Taip aiškiai (prūsai, lietuviai) suartėjo su gamta (prižiūrėjo dirbamus laukus, naminius gyvulius, miškus), suprato savo žmogišką kilmę ir tai labai vertino. Mišką jie laikė visu gyvenimu, tėviškės dvelksmu, prieglobsčiu, globėju ir bendrija, kuriai reikia globos. Tokia teorija liko ligi šių dienų (*Studija Gin-Dia*). Miškai su žvėrimis (lietuviai žvėris gerbė ir be reikalo neatimdavo gyvybės), su visa, kas gyva, buvo šventa. Tai, kas sukūrė žmogų, jį įpareigojo būti atsakingu. Manoma, kad baltų krašte (Prūsijoje) buvęs šventas miškas, Romovė (lietuviškai Romuva) – „ramybės vieta“. Ypatinga reikšmė teikta miškui, kuriame buvo vyriausio tautiškojo savitumo sergėtojo būstas ir šventovė (*Studija Gin-Dia*). Petras Dusburgietis, Ordino kronikininkas apie 1325 m. teigė, kad Romuvos reikia ieškoti Priegliaus ir jo intakų santakos vietose, kiti nurodė ją buvus Semboje, kiti – Kuršių Nerijoje, dar kiti – ant Rambyno, Palangoje ir t.t. (*Studija Gin-Dia*).

Baltai gamta rūpinosi visai kitaip nei šiuolaikiniai žmonės, nes taip skatino jų pasaulėjautą. Iširta, kad ir XIV a. daugiau nei 60% Lietuvos teritorijos puošė miškai (Treinytė, J.). Pasaulinio karo metu Lietuvos miškai buvo negailestingai iškirsti. Lietuviams tai buvo tikras tautinis praradimas. Reikia pripažinti, kad egzistavusi aiškių kultūra buvo visai kitokia. Šiuolaikinis požiūris į gamtą yra jai svetimas, su paviršutiniu pasaulio suvokimu, grįstas gamtos išnaudojimu, žmogiško dvasingumo stoka.

Nagrinėjant šiuolaikines kultūrinės apraiškas, ieškota jų sąsajų su senovine mitologija, mąstysena, egzistavusia dvasine pasaulėjauta, kūryba, asmenybės vystymusi. Visais laikais buvo domimasi tuo,

kaip kūrėsi pasaulis. „Ir šiandieną matome, kad nėra nieko kilnesnio, kaip savo šviesiu gyvenimu, savo asmenybe prisidėti prie mūsų nūdienio pasaulio tvarkos gerinimo“ (*Studija Gin-Dia*). Anapusinio Pasaulio sudedamieji elementai buvo laikomi šventais, net magiškais, todėl buvo svarbu pagal juos kurti dvarelius, trobesius, šventyklas, individualų dvasinį pasaulį (*Studija Gin-Dia*). Iš čia kyla vandens, akmens, ugnies, kalnų garbinimas ir šventinimas. Tik juos garbindamas ir turėdamas mintyse galėjai įgauti jėgų (*Studija Gin-Dia*). Žmogaus dvasinis pasaulis taip pat turėjo centrą – vertikalią ašį (kosmogoninės pasaulėžiūros pagrindas – tikėjimas). Indoeuropietiškos kilmės žmonių (baltų) tikėjimas buvo grįstas kosmogonine idėja, kuri pirmiausia turėjo atsakyti į labiausiai neturintį atsakymo klausimą „kas yra pasaulis, koks jis buvo iki atsiradimo, koks privalo būti žmogaus dvasios ryšys su juo, nepradėtu, tačiau esančiu „anapus šio pasaulio?“ (*Studija Gin-Dia*). Tačiau atsakymą pateikdavo pati egzistencija ir realybė.

1.2. Kultūrinių vertybių įprasminimo galimybės architektūroje

Architektūra – simbolis, per erdvinę organizaciją (funkciją ir formą) perduodantis kultūrinės vertybes ar idėjas, skatinantis žmonių bendravimą (Terzoglou, N. I. (2018), Vučkovic, S. S. (2013)). Kultūrinės reikšmės yra perduodamos ir per pastato funkcijas, nukreipiant žmogaus elgesį tam tikra linkme, tačiau paliekant laisvę interpretacijai. Pastato savybės, tokios kaip mastelis, tūris, spalvos, šviesa, baldai yra komunikavimo priemonės, apibūdinančios žmones ir apibrėžiančios, kokie procesai erdvėje vyks. Tam tikras geografinis, kultūrinis, socialinis kontekstas gali suteikti šioms savybėms prasmę (Vučkovic, S. S. (2013), Gaižutis, A. (1992)). Taigi, pastatas kaip vizuali idėjos (konceptijos) išraiška, turėtų atskleisti vietos kontekstą (Terzoglou, N. I. (2018), Vučkovic, S. S. (2013)).

Kultūra pasireiškia per kasdienį sąmoningą elgesį, darbą, kūrybą ir tam tikrų siekių turėjimą (Spirkin, A. (1983)). Pats lotyniškas žodis „kultūra“ (*colere*) yra susijęs su kultivavimu, taip pat reiškia garbinimą, lyg būtų rodoma pagarba auginamam objektui, ypač žemei. Filosofas A. Spirkin sulygina kultūrą su filtru, per kurį visa, kas yra esminga, mus pasiekia. Žmogus – ne tik gamtos, bet ir kultūros elementas, todėl kiekvienas įneša savo indelį į kultūrą ir yra atsakingas. Ji apima visą žmonių veiklą, jos pobūdį ir yra kaip įrankis, padedantis žmogui ar bendruomenei save realizuoti (Sonnad, N. (2014), Spirkin, A. (1983), Stephenson, J. (2008), Trinkūnas, J. (2000), National Endowment for the Arts (2017)).

Tapatumas yra dinamiškas reiškiny, nuolat kuriamas, prisitaikantis prie laikotarpio aplinkybių ir galimybių, todėl ir kultūrinė išraiška skirtingais periodais kinta (Reklaitė, J. (2010), Stephen, F., Kenney, B. S. (1994), Spirkin, A. (1983), Torabi, Z., Brahman, S. (2013)). Vis dėlto, identiteto esmė – remiantis tam tikromis savybėmis, atskleisti objekto (vietos, žmogaus, tautos, kt.) išskirtinumą,

visada išlieka. „Tautinį identitetą formuoja tautinė savimonė ir, atvirkščiai, tautinis identitetas sudaro tautinės savimonės turinį“ (Reklaitė, J. (2010)). J. Reklaitės straipsnyje cituojamas architektūros teoretiko V. Jurkšto teiginys: „Savita architektūra yra ne ta, kuri pasiūlo neįprastas ir kartais iš svetur perimtas formas, bet ta, kuri savitus bruožus išsaugo per visus savo vystymosi laikotarpius; iš jos ir susiformuoja nacionaliniai bruožai“. Autorė siūlo išvadą, kad tolygus vietinio architektūrinio identiteto kūrimas yra prasmingesnis nei išbandymų laikotarpiu atsirandantys „radikalūs“ tautinių bruožų reiškimo architektūroje būdai, nes stiliaus formavimasis – ilgas procesas. Apibūdinami du skirtingi kultūros įprasminimo principai: retrospektyvus ir perspektyvus (Reklaitė, J. (2010)).

Pirmasis, retrospektyvus, yra tradicinių liaudies elementų, simbolių panaudojimas (Reklaitė, J. (2010), Čiupailaitė, D. (2017), Mahgoub, Y. (2007)). Vis dėlto, kyla abejonė: ar tiesioginis, ar stilizuotas jų vaizdavimas gali padėti kurti jautrų santykį su tradicijomis? Architektas J. Gimbutas pasidalina savo nuomone apie šį reiškinį: „Galima surinkti įvairius kokio nors stiliaus elementus vienon vieton ir padaryti labai virtuoziską jų kompiliaciją, bet tai vis dėlto ne tikras stilius, tik jų pamėgdžiojimas, daugiau ar mažiau įtikinąs stiliaus padirbinėjimas, falsifikatas, niekuomet nelygus ir nelygiavertis tikrajam pavyzdžiui“ (Reklaitė, J. (2010)).

Galima pridurti, kad vernakuliarioji architektūra yra kintanti, tobulėjanti, siekianti geriau išpildyti žmogaus esminius poreikius ir pamokanti darnos su aplinka, todėl, siekdamas kultūrinio tęstinumo, šiuolaikinis žmogus neturėtų būti varžomas senųjų tradicijos išvystytų išraiškos formų, o priešingai, remtis žiniomis ir lavinti savo kūrybiškumą moderniam kontekste (Jakupi, A. B. (2016), Delany, G., Speck, L. (2006), Baches, M. B. E. (2016), Torabi, Z., Brahman, S. (2013), National Endowment for the Arts (2017)). Tai matoma ir architektūriniuose stiliuose, kurie keičiasi prisitaikydami prie istorinių laikotarpių, nors svarbiausios kultūrinės ir žmogiškosios vertybės išlieka pastovios (Stephen, F., Kenney, B. S. (1994)).

Tęstinumo ir kitimo sąvokos nėra priešingos viena kitai: pokytis pastebimas stebint tolygų procesą tam tikrų fiksuotų, laiko atskirtų taškų atžvilgiu (Ingold, T. (2000)). Šio vystymosi proceso vientisumą suardytų nuolatinis senųjų tradicinių modelių atkartojimas („traditionalizing the traditional“), be iš praeities gautų žinių gilinimo ir perdavimo kitoms kartoms tobulėjimas nebūtų įmanomas (Ingold, T. (2000)). Taip pat ir BK: tęstinumas suprantamas kaip pokytis ir atsinaujinimas, įprasminamas per veiklą, kasdienį gyvenimą, žmones (Trinkūnas, J. (2000)). Todėl geriausia išeitis – kombinuoti senąsias pamatines vertybes, kurios vis dar yra aktualios, su šiuolaikinėmis galimybėmis (Rodrigues, A. L. (2016), Mahgoub, Y. (2007)). Ši išeitis J. Reklaitės straipsnyje yra siūloma kaip perspektyvus, antrasis būdas. Tai subtili, kūrybiška ir šiuolaikiška dėmesio kontekstui ir santykio su aplinka išraiška. Pastaroji kuriama be aiškiai vizualiai pastebimų senąją kultūrą reprezentuojančių elementų, tačiau susitelkiant į kokybę, šiuolaikinius poreikius (Reklaitė, J. (2010)).

Darbuose, analizuojančiuose lietuviškumo įprasminimą per architektūrą, nurodomos gairės šiam tikslui pasiekti. J. Reklaitė cituoja 1983 metais architektų siūlomas taikyti savybes: darnos su vietos kontekstu ir ryšio su gamta kūrimą, žmogišką mastelį, paprastas formas (Drėmaitė, M., Reklaitė, J. (2010)). K. Jakimavičiūtė magistriniame darbe įvardina tuos pačius principus, būdingus tradicinei senajai lietuvių architektūrai, autorės sąrašą taip pat papildė „lankstus tipiškas, ansambliškas ir saikingumas [...] spalvų, faktūros, ornamento, taikomosios dailės, kontrasto ir niuanso panaudojimas“ (Jakimavičiūtė, K. (2018)). Šioms liaudies architektūrai būdingoms savybėms įtaką daro vietinės statybos tradicijos ir gamtinės sąlygos (Reklaitė, J. (2010)).

Abu būdai pasitelkiami XX a. ieškant tautinio savitumo. Ypač tarpukario laikotarpiu Lietuvoje tautiniu stiliumi buvo nuosekliai siekta įprasmininti kultūrą per architektūrą. Kūryba laikyta pagrindiniu tautos tęstinumą ir vystymąsi užtikrinančiu elementu, puoselėjančiu kultūrinį savitumą, auginančiu „dvasinę kultūrą“, padedančiu išsiskirti iš kitų tautų ir vienijančiu žmones (Jakimavičiūtė, K. (2018), Petrulis, V. (2008), Reklaitė, J. (2010), Rinkšelis, Ž. (2018), National Endowment for the Arts (2017)). Tautinio individualumo ieškota norint atsispirti nuo praeityje veikusios carinės Rusijos įtakos. Valdžia skatino tradicijų puoselėjimą, saviugdą ir vystymąsi – tai laikoma tęstinumo pagrindu. Atkūrus Lietuvos valstybę, didžiutasi liaudies kultūra, kuri buvo įkvėpimo šaltinis. Puoselėtos tradicijos, kalba, ieškota „Lietuviškos dvasios“ (Petrulis, V. (2008), Rinkšelis, Ž. (2018)).

Ryšys su gamta tarpukario laikotarpiu taip pat vis dar buvo artimas: pirmieji miesto gyventojai, dauguma inteligentijos atstovų buvo kilę iš kaimo, o „1923 m. gyventojų surašymo duomenimis, 82,3 proc. gyventojų gyveno kaimuose. Todėl ir miesto tauta lietuviai iš esmės pradėjo tapti tik tarpukariu“ (Rinkšelis, Ž. (2018)). Tautinio stiliaus beieškant buvo manoma, kad tradicinė kūryba yra labiausiai atpažįstama, artima ir suvokiama, todėl pasitelkiamos tradicinės namo formos, drožybos elementai (Koooperatyvo „Tulpė“ pastatas“ Kaune) (Rinkšelis, Ž. (2018)). Vis dėlto, stilizacija buvo vertinta prieštaringai: „mėgdžioti medžio ypatybes akmeny, tinke ir gipse yra architektūrinis nusižengimas (Kauno paštas, Pažangos Rūmai)“ (Rinkšelis, Ž. (2018)). „Nors tautinio stiliaus architektūra buvo svarbi naujai susikūrusios valstybės identiteto kūrimo priemone, turėjusi virsti pozityviu, tautinę savimone puoselėjančiu kultūros reiškiniu, šios idėjos lengviau sau kelią rado tik teorinėse diskusijose“ (Petrulis, V. (2008)).

Antrajam, perspektyviam, požiūriui į kultūrinių vertybių įprasminimą, aktualių kultūrinių idėjų, būdingų plano kompozicijų, proporcijų pritaikymui moderniam kontekste tarpukario laikotarpiu pritarė jaunosios kartos architektai. Jie rėmėsi „paplitusia vernakuliariosios architektūros samprata, kurią apibrėžia klimato, kultūros, mitologijos bei amato dermė“ (Petrulis, V. (2008)). „Su politine valia persipynusios architektūros tautiškumo paieškos peržengė primityvias liaudies drožybos kopijavimo ribas“ – pasitelktas modernus stilius ieškant lietuviško pojūčio architektūroje (Petrulis,

V. (2008)). „Skatinamas suvokimas, kad nacionalinis stilius yra ir tai, kas kuriama čia ir dabar“ (Drėmaitė (2018), Petrulis, V. (2008), Rinkšelis, Ž. (2018)). Ketvirtajame dešimtmetyje projektuojant pastatus skatinta „laisva meno dvasios raiška“ ir darnos su gamta ieškojimas (reaguota į vietos sąlygas), manoma, kad tai – „kelias į tautiškumą“ (Petrulis, V. (2008)). Architekto J. Kovalskio nuomone, lietuviškumą per architektūrą galima išreikšti analizuojant psichologinius protėvių pasaulėžiūros aspektus. Ši mintis palaiko siūlymą kurti harmoniją su aplinka (Petrulis, V. (2008)). Kaip ir šiais laikais, buvo aukštintos su pažanga susijusios architektūros savybės (Rinkšelis, Ž. (2018)).

XX a. antroje pusėje, antruoju tautinio atgimimo etapu, pradėta remtis regionalizmo principais (Petrulis, V. (2008), Reklaitė, J. (2010)). Tai buvo tarsi priešprieša 7 dešimtmečio tipinių pastatų statybai, kurią pradėjo Sovietų Sąjungos spartinta industrializacija (Mačiulis, A. (2017), Drėmaitė, M.). „Tuo metu kultūroje skatintas senųjų (archajiškų, baltiškų, etninių) formų gaivinimas ir naujo turinio joms suteikimas“ (Drėmaitė, M.). Tautinio savitumo buvo ieškoma siekiant suteikti pastatams gyvybės. Po 1959 m. lietuvių modernizmą įkvėpė *genius loci* principai, atrasti kelionėse po Skandinavijos šalis. Per 20 metų praktikos nusistovi pagrindiniai principai, minėti anksčiau, kalbant apie 1983 metus (Drėmaitė, M.). Kreiptas dėmesys į kontekstą: statant modernius pastatus kaimuose, remtasi tradicinėmis konstrukcinėmis savybėmis. Pavyzdžiui, naudoti išraiškingi šlaitiniai stogai, būdingi senajai lietuvių architektūrai, medinės sijos (vietinė medžiaga), neuždengtos interjere (sveikatingumo kompleksas „Juknaičiai“ Juknaičiuose (1982), savivaldybės pastatas Nidoje (1976), poilsio namai „Linai“ Palangoje (1975)) (Mačiulis, A. (2019)). 8–9 dešimtmečio architektūroje tradiciniai elementai išreikšti per stilizaciją, projektuojant rekreacinę funkciją turinčią architektūrą ar visuomeninių pastatų interjerus (poilsio namai Dainava (1971)) (Mačiulis, A. (2019)).

6 pav. 1. Poilsio namai „Dainava“ (Drėmaitė, M.) 2. Mokslų akademijos poilsio namai Palangoje (Petrulis, V. (2020))

Taigi, išskiriami du kultūrinių vertybių įprasminimo būdai: lengvai atpažįstamų kultūrinių elementų bei vernakuliosios architektūros principų naudojimas ir subtili idėjos išraiška. Siekiant išlaikyti ryšį su protėviais, aplinka turėtų priminti kultūrinės vertybes. Todėl svarbios vietos yra susijusios su kolektyvine atmintimi ir gamtos pajauta. Tokiomis vietomis žmogus noriai rūpinasi ir taip natūraliai gerbia senąją baltų pasaulėžiūrą.

Remiantis teoriniais šaltiniais, kuriuose pateikti esminiai architektūriniai principai, įprasminantys kultūrinės vertybes per architektūrą, galima teigti, kad retrospektyvų ir perspektyvų požiūrius apjungia vietos dvasia, kuri taip pat yra ir vienas iš būdų harmonijai tarp vietos ir žmonių kurti (*genius loci* simboliu laikoma gyvatė, kuri ir BK suvokiama kaip namų saugotoja) (Gaižutis, A. (1995), Toporovas, V. (2000), Petrušonis, V. (2018)). Ji atsiskleidžia per fizines aplinkos savybes ir žmonių elgesio modelius, besiformuojančius erdvėje ((Petrušonis, V. (2018), Sassi, P. (2006), Najafi, M., Shariff, M. (2011)). K. Lynch, kalbėdamas apie vietos identiteto kūrimą, išskyrė dvi esmines sąlygas: atpažįstamumą ir jausminę erdvės funkciją (Torabi, Z., Brahman, S. (2013), Baches, M. B. E. (2016), Petrušonis, V. (2018)). Remiantis šiuo požiūriu, erdvės savybės ir žmonių elgesio modeliai (veikla) galėtų būti priskirti prie atpažįstamų, padedančių pasiekti kitą K. Lynch minėtą aspektą, idėjinį, – darną (Stephenson, J. (2008), Trinkūnas, J. (2000), Čiupailaitė, D. (2017)). Taip pastatai, kurių paskirtis kūrybiškai (per pastato koncepciją) išpildoma reaguojant į aplinkinį kontekstą ir laikotarpio idėjas, įgyja kultūrinę vertę (Torabi, Z., Brahman, S. (2013)). R. Čepaitienė harmonijos pajautą, rūpestį ir pagarbą gamtai išskyrė kaip atskirus svarbius vietos dvasios aspektus kartu su erdvine patirtimi, įvykiais, vietos istorija, kolektyvine atmintimi ir vietos identitetu, pažymėdama, kad jam įtakos turi bendruomenės gyvenimo būdas (Čepaitienė, R. (2015)). Remiantis šiuo ir kitais šaltiniais, kalbančiais apie liaudies architektūrą, vietos identitetą, harmonijos kūrimą, galima daryti išvadą, kad architektūros, įprasminančios kultūrinės vertybes per vietos dvasią, fizinės savybės turėtų remtis kultūriniu ir aplinkos kontekstu (Stephen, F., Kenney, B. S. (1994), Torabi, Z., Brahman, S. (2013)). Taip pat yra teigiama, kad vietos dvasia, apjungdama kultūrą ir vietą, žmogų ir gamtą, gali padėti spręsti su globalizacija susijusias problemas (Čepaitienė, R. (2015)). Tai minima ir F. Stepheno ir B. S. Kenney darbe apie kultūros poveikį architektūrai. Tarp kultūros tęstinumui būtinų sąlygų, išskirtos trys esminės ypatybės:

1. „organiška struktūra“ – galvoje turimas tradicijų perimamumas ir atsižvelgimas į socialinę visuomenės struktūrą (Stephen, F., Kenney, B. S. (1994));
2. „galimybė išanalizuoti geografiškai“ – kontekstualumas, vietinių resursų panaudojimas. Taip paliečiama tvarumo tema, itin aktuali šiuolaikiniame kontekste, skatinamas vietinių medžiagų naudojimas (nuoroda į liaudies architektūrą), dėmesys gamtinėms sąlygoms ir sklypo savybėms. Teigiama, kad harmonija tarp žmogaus ir gamtos yra palaikoma, kai nei vienas iš jų nedominuoja prieš kitą, t.y., rodomas abipusis rūpestis, kurį tvarus gyvenimo būdas padeda išreikšti (Sassi, P. (2006), Stephen, F., Kenney, B. S. (1994));
3. „religinis balansas“ – siejamas su kultūriniu vystymusi. Tikėjimas skatina žmogų reikšti atsakomybę ir pagarbą gamtai, tai būdinga ir BK (Stephen, F., Kenney, B. S. (1994)).

Šiuos tris aspektus, veikiančius architektūrinę išraišką, galima apibendrinti kaip: 1. fizines savybes ir elgesio modelius; 2. pastato kontekstualumą, tvarumo ir vietinės architektūros principų taikymą; 3. pagarbą gamtai ir kultūrai. Jie išvelgiami ir Ch. Alexanderio suformuluotose rekomendacijose darniai veikiančiai aplinkai sukurti. Todėl toliau skyrelyje bus analizuojama, kaip Ch. Alexanderio išskirti erdvės ir veikimo joje modeliai skleidėsi lietuvių protėvių aplinkoje, ir kaip per juos buvo skatinamos dvi pagrindinės BK vertybės, įvardinant architektūrinį principą, būdingą BK, apibūdinant jį remiantis Ch. Alexanderio ir kitų autorių, kalbančių apie identiteto formavimą erdvėje, teorijomis ir paaiškinimu, kaip tai prisideda prie tinkamai funkcionuojančios erdvės kūrimo šiuolaikiniame kontekste bei prie ryšio su gamta ir bendruomeniškumo stiprinimo.

1.2.1. Fizinės aplinkos savybės

1. Žmogiškas mastelis (kompaktiškumas)

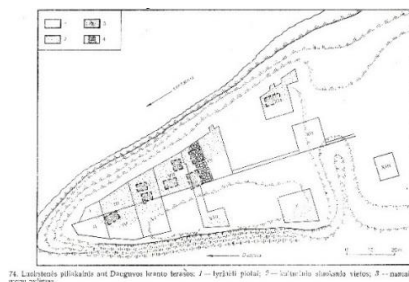
Remtasi modeliais: „Pastatų kompleksai“, pattern 95 (P.95), „Apželdintas stogas“ (P.118), „Šviesa dvejose kambario pusėse“ (P.159), „Aukštų skaičius“ (P.96), „Daržas“ (P.177), „Lubų aukščių variacija“ (P.190). Žmogiškas pastatas – tas, kuris atspindi žmonių, gyvenančių toje vietoje, socialinę organizaciją, t.y., yra suskaidytas į mažesnius atskirus pastatus taip, kaip žmonėms yra įprasta save grupuoti. Ch. Alexanderis pateikia tokio socialinio susiskirstymo pavyzdį: įstaigos turi departamentus, kuriuose žmonės taip pat yra susiskirstę į grupes. Skaidymas į kompleksus skatina priklausymo vietai jausmą (Alexander, Ch. (1977)). Tai vienas iš esminių žmogaus saugumo poreikių (Baches, M. B. E. (2016)). Ir vienas pastatas gali būti laikomas kompleksu, jei galima vizualiai atpažinti jo skirtingas dalis ar jei kiekviena pastato dalis identifikuojama su skirtinga socialine grupe ar funkcija (P.95).

Mažesni tūriai padeda užmegzti tarp žmonių artimesnius ryšius ir kurti malonesnę atmosferą, nes aplinka labiau suvokiama, žmogus yra linkęs labiau dėmesį kreipti į šalia esančius žmones. Pastatuose „monolituose“ lankytojų patirtis yra nuasmeninama, tai jaučiama ypač šiuolaikiniuose biuruose, kurie įkuriami dideliuose pastatuose ir kurie patys, atrodydami „daiktiški“, gali nukreipti dėmesį nuo prasmingų santykių kūrimo su kitais žmonėmis (P.95). Taip pat svarbu derinti pastato aukštį prie aplinkinių pastatų (P.96). Viduje pasikeitimas tarp lubų aukščių keičia erdvės privatumo suvokimą. Viešiesiems pastatams naudojamos aukštesnės lubos, tačiau žemos yra intymesnės, žmonės fiziškai jaučiasi arčiau vieni kitų, todėl rekomenduojama ieškoti balanso (P.190) (Alexander, Ch. (1977)).

Ryšį su gamta skatina tarp pastatų atsirandanti gamtinė aplinka, galimybė atverti langus skirtingose pastato pusėse (P.159). Mastelis susijęs ir su prisirišimu prie vietos, namai suvokiami ne kaip vienas pastatas, bet visa supanti teritorija su prisiminimais apie žmogui svarbias čia nutikusias

patirtis (Hall, E. T. (1969)). Tai galima lyginti su namų sąvoka BK, ji apima ne tik sodybą, bet ir kaimą, šalia gyvenančius žmones, laukus (Ambrazejienė, R. (2014)). Kaip kompleksas galėtų būti interpretuojami piliakalnis (išsiskirianti centrinė struktūra) ir gyvenvietė papėdėje, vėlesniame laikotarpyje – sodyba su keliais pastatais (P.95) (*Studija Gin-Dia*, Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Darnių proporcijų mediniai pastatai buvo statomi atskirai ir dėl gaisro pavojaus (Bertašiūtė, R. (2012)). Nors vyrauja laisvas užstatymas, tradicinės sodybos – kompaktiškos, jaukios (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Socialinė diferenciacija nebuvo ryški senosiose baltų gentyse, gyventa šeimomis (*Studija Gin-Dia*).

Jaukaus žmogui lengvai suvokiamo mastelio, priartinančio prie gamtos ir žmonių, kūrimas buvo skatinamas dar XX a. antroje pusėje kaip galintis padėti spręsti to laikmečio problemas – žmogaus ryšio su gamta ir su kitais žmonėmis mažėjimą. Jos vis dar yra aktualios, todėl ir pasiūlyti sprendimo būdai galėtų būti pritaikyti šiais laikais (Hall, E.T. (1969), Adejumo, T., Adebamowo, M. (2012)).

7 pav. Kelių nedidelio mastelio tūrių kompozicija ant Luokstenės piliakalio (Gimbutienė, M. (1985))

8 pav. Akmens amžiaus būstas Palūšėje (visitaukstaitija.lt)

9 pav. Mažo mastelio durų detalė Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

Nedidelio mastelio funkcionaliai išnaudota aplinka gali teikti saugumo jausmą. (Reklaitė, J. (2010)). „Kultūringu“ santykiu su natūralia aplinka laikomas racionalus gamtos resursų panaudojimas, su kuriuo siejama vernakulioji architektūra (Spirkin, A. (1983), Kazimee, B. A.

(2008)). Kompaktiškoje gyvenvietėje lengviau organizuoti infrastruktūrą (kelius, vandentiekį) ir paslaugas, jų artumas skatina sveikesnį gyvenimo būdą vaikstant ar važiuojant dviračiu, patogesnę susisiekimą viešuoju transportu. Šios priemonės gali sumažinti energijos sunaudojimą ir aplinkos taršą – tai būdas parodyti atsakomybę gamtai (Kazimee, B. A. (2008)). Rekomenduojama projektuoti kompaktiškiau, daugiau vietos skirti rekreacinėms funkcijoms atviroje erdvėje ir mažinti statybos daromą poveikį aplinkai (Sparano + Mooney Architecture (2016)). Kalbėdamas apie kompaktiškumą, Ch. Alexanderis taip pat kreipia link tvaraus gyvenimo būdo. Teigiama, kad norint rasti harmoniją, žemė turėtų būti išnaudojama racionaliai, siūloma statyti aukštesnius nei vieno aukšto pastatus, palikti bent pusę sklypo neužstatyto ir, jei tai neįmanoma, sodui palikti vietos ant stogo (P. 96, P.118). Daržovių auginimas gali būti kompaktiškas užimamos vietos atžvilgiu. Taip pat teigiama, kad kiekvienas žmogus turėtų turėti žinių apie augalininkystę, susijusią su maistu, nes tai vienas iš esminių išgyvenimo aspektų (P.118) (Alexander, Ch. (1977)).

Baltų šeimos gyvendavo nedideliuose būstuose, kuriuose laikydavo ir grūdus, darbo įrankius, taip pat gyvulius (pastatų, tyrinėtų Nikolo Leniveco piliakalnyje, dydis 9x3 m, 6x3 m) (Gimbutienė, M. (1985), *Studija Gin-Dia*).

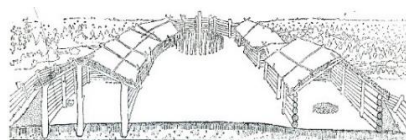
10 pav. Kompaktiška pastatų kompozicija Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

2. Centriška erdvės kompozicija

Remtasi modeliais: „Cirkuliacija“ (P.98), „Pėsčiųjų gatvė“ (P.100), „Kelias per pastatą“ (P.101), „Įėjimų grupė“ (P.102), „Keliai ir tikslai“ (P.120), „Veiklų kišenės“ (P.124), „Kažkas beveik centre“ (P.126), „Intymumo laipsniškumas“ (P.127), „Bendrosios erdvės centre“ (P.129), „Ugnis“ (P.181). Harmonija susijusi pirmiausia su erdvine struktūra, ji turi būti aiškiai suvokiama tam, kad žmogus gerai jaustųsi (P. 98) (Alexander, Ch. (1977), Ingold, T. (2000), Jakupi, A. B. (2016)). Kultūra ir pastatų tipologija lemia skirtingus, tačiau atpažįstamus ryšius tarp erdvių ar funkcijų. Tam tikra erdvinė kompozicija gali skirtingai veikti vykstančius procesus ir padėti pasiekti tam tikrų tikslų, susijusių, pavyzdžiui, su formuojamais elgesio modeliais („We shape environments as they shape us“) ir lankytojo patirtimi, sustiprinti ryšį tarp tam tikrų elementų (Crysler, C. (2012), Torabi, Z., Brahman, S. (2013), Ingold, T. (2000)). Tai galima padaryti keičiant funkcijų eiliškumą ar erdvės padėtį ir organizaciją (Torabi, Z., Brahman, S. (2013)).

Erdvės kokybę parodo įvairių veiklų susitelkimas jos kraštuose. Be jų – centrinė erdvė nefunkcionuoja. Pavyzdžiui, gyvenamuosiuose pastatuose rekomenduojamas toks virtuvės komponavimo principas: bendroji erdvė, kurioje renkasi šeimos nariai, turėtų būti praeinama, tačiau nesustabdyti kelio į kitus kambarius (P.124). Prieš kiekvieną iš grupėje esančių pastatų turi likti vietos judėjimui (P.98). Žmonės linkę eiti į bendrąją erdvę tik turėdami tikslą, todėl jei ji yra kertama (pavyzdžiui, veikia kaip trumpesnis kelias), atsiranda priežastis praeiti ir taip susipažįstama su joje esančiomis veiklomis. Tada žmonės yra labiau linkę grįžti ir naudotis ta viešąja erdve. (P.101, P.120, P.129). Iš kuo daugiau vidinių patalpų yra prieinamas kiemas, tuo jis aktyvesnis, taip skatinamas erdvės daugiafunkciškumas, todėl siūloma laiptines įrengti lauke (P.100, P.102). Viešosios erdvės centre taip pat turėtų būti objektas (pavyzdžiui, fontanas, monumentas, gėlynas, suoliukai), suteikiantis užnugarį ir norą pasilikti toje vietoje (P.126). Bendravimą skatina ratu sustatytos, laisvai perkeliomos kėdės, viduryje deganti ugnis, kurios skleidžiama šviesa suartina (P.181) (Alexander, Ch. (1977)).

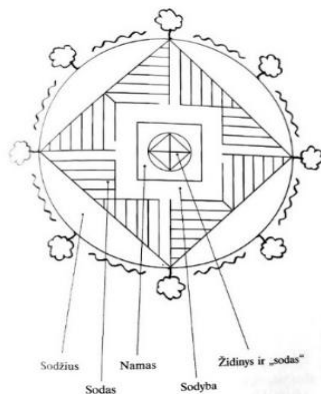
BK apskritimo centras sietinas su saulės simboliu, pasaulio viduriu, įkūnijančiu moteriškąjį pradą, vaisingumo ir derlingumo idėjas. Piliakalnio forma primena apskritimo modelį, kuris, apsupdamas iš visų pusių, tarsi kuria susikaupimo erdvę, stipriausią struktūroje (Gaižutis, A. (1992)). Pastatai statomi piliakalnio aikštelės pakraščiuose, jie glaudžiasi prie gynybinių įtvirtinimų. Ir pats piliakalnis yra psichologiškai saugiausia centrinė erdvė (Beresnevičius, G. (2019), Gaižutis, A. (1992), Tautavičius, A. (1996)). „Žmogus aplinkinį pasaulį suvokia kaip visumą, o save, savo gentį, gyvenamąją vietą, laiko pasaulio centru“ (Gaižutis, A. (1992)). Baltiškojoje mandaloje ir sodyboje namas komponuojamas centre („namas-mandala“ („nam ir man“). Veidrodinio atspindžio principas, pastebimas ir kituose lietuviškuose žodžiuose, pavyzdžiui „sodas-dausos“ (s-d ir d-s), „Būstas, butas“ – būties ir buities vyksmo vieta, dar gali būti vadinami ir „stuba – žmogaus gyvenimo stuburas“ (ašis) (Ambraziejienė, R. (2014), Gaižutis, A. (1992)).

11 pav. Medinis pastatas aplink Tušemlios piliakalnio šventovę (Gimbutienė, M. (1985))

Priešais trobą esantis gerasis kiemas – sodybos centras (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007), *Studija Gin-Dia*). Senosiose lietuvių sodybose pastatai sukuria „jėjimų šeimą“ aplink centre esantį kiemą, kurio viduryje dažnai stovi medis (taip pat ir seniausiose šventovėse – viduryje atviros erdvės stovintis medis tampa ašimi) (Alexander, Ch. (1977), Klimka, L.). Vidaus struktūra taip pat aiški: seniausiuose baltų pastatuose, taip pat ir vėlesnio laikotarpio trobose, vienu iš svarbiausių elementų

laikoma centre stovinti ugniavietė ar krosnis, prie kurios susirenka šeimos nariai, valgoma, bendraujama ir kuri veikia kaip ašis, padedanti skaidyti erdves (pavyzdžiui, Žemaičių stubą, turinčią du galus) (Klimka, L.). Todėl svarbiausia namų vieta yra šalia šios ašies (kaip ir P.126) – tai bendroji patalpa, kuri praeinama (Alexander, Ch. (1977), Beresnevičius, G. (2019), Klimka, L., Ambraziejienė, R. (2014)).

12 pav. Baltų mandala (Ambraziejienė, R. (2014))

3. Erdvių hierarchija

Remtasi modeliais: „Pagrindinis pastatas“ (P.99). Vienas iš grupės pastatų turėtų tapti pagrindiniu. Toks pastatas galėtų išsiskirti iš kitų savo funkcija, forma ar masteliu, turėtų būti sukuriamas vizualinis ryšys su jo pagrindine erdve. Pagrindinis pastatas gali veikti ne tik kaip orientyras, pagal kurį lengviau suvokti vietos struktūrą, bet ir kaip visai bendruomenei prieinama erdvė, generuojanti bendruomeniškumo jausmą (P.99) (Alexander, Ch. (1977)).

Senosiose lietuvių sodybose troba – pagrindinis pastatas, suteikiantis aiškumo erdvei (Bertašiūtė, R. (2012)). Objektai, išsiskiriantys dydžiu, forma, spalva, amžiumi ar turintys kitų išraiškingų savybių, laikomi šventais ir yra garbinami (Treinytė, J.). Piliakalnis – išsiskirianti struktūros dalis, aukščiausias taškas, esantis arčiausiai protėvių ir dievų. Čia susirenkama atlikti ritualo (bendra, suartinanti veikla), slepiamasi nuo priešų (Baltų kelias (2016)).

13 pav. Paukščių piliakalnis išsiskiria kraštovaizdyje kaip dominuojanti struktūra (Gimbutienė, M. (1985))

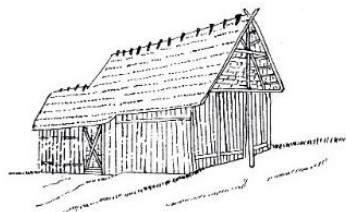
4. Formų paprastumas, geometriškumas, santūrumas

Remtasi modeliais: „Pozityvi kiemo erdvė“ (P.106), „Pastogė“ (P.117). Harmonija su gamta reiškiasi per erdvių formą, kuri, reaguodama į žmonių poreikius, gali padėti išreikšti ir svarbiausias kultūrines vertybes (Adejumo, T. Adebamowo, M.(2012), Torabi, Z., Brahman, S. (2013), Baches,

M. B. E. (2016)). Erdvė yra teigiama (pozityvi), kai aiški jos struktūra, o forma lemia, kad einant iš vieno kampo į kitą, ją reikia kirsti. Ji pusiau uždara, paprasta ir tai suteikia žmonėms saugumo jausmą. Teigiamose erdvėse žmonės jaučiasi patogiai (P.106). Perkrauta aplinka gali turėti neigiamą poveikį žmogaus sveikatai. Kultūrinės vertybės gali būti išreiškiamos simbolių sistemomis ir geometrinėmis formomis (Gaižutis, A. (1992), Spirkin, A. (1983)). Bet kokio pastato esminiu elementu laikomas stogas. Šlaitinis stogas asocijuojasi su namais, prieglobsčiu ir saugumu, nes „apsupa, dengia žmogų iš viršaus“ (P.117) (Alexander, Ch. (1977)).

Piliakalnio pastatai, glausdamiesi prie gynybinių aptvarų, supa aikštelę ir formuoja teigiamą erdvę. Nedideliems pastatams būdingos paprastos geometrinės formos (Baltų kelias (2016), Bliujienė, A., Gimbutienė, M. (1985)). Seniausi ūkiniai pastatai dėstomi kvadratu. (Ambraziejienė, R. (2014)). Etninėse sodybose teigiamą (pozityvią) iš dviejų pusių uždara erdvę (gerąjį kiemą) formuoja troba ir klėtis (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)).

Liaudies kurtų pastatų formų paprastumas susijęs ne tik su tuometinėmis statybos žiniomis ir galimybėmis, bet ir su Pasaulio modeliu: pastato 4 kampai simbolizuoja 4 pasaulio šalis, metų laikus, paros etapus ir gamtos stichijas (Ambraziejienė, R. (2014)). Tikėta, kad kvadrato forma, tiksliai įsipyšianti į apskritimą, susijusi su saugumu, patikimumu. Kvadratinės formos atvirumas (kai pažymimi tik keturi kampai) susijęs su medžiaginiu pasauliu, namais, kūryba, vystymusi, o uždarumas su protėvių pasauliu. Skaičius 3 siejamas su dvasia, kurios atsiradimas keturkampėje figūroje (pastate) kuria ramybę, darną, pavyzdžiui, tradicinio namo fasado forma yra 4 kvadrato kampų ir 3 būdingo keturšlaičio stogo kampų jungtis (Ambraziejienė, R. (2014)). Platūs keturšlaičiai stogai taip pat pasitelkti prisitaikant prie Lietuvos klimato sąlygų. Ilgainiui Žemaitijoje stogai įgijo trapecijos formą (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Tolygumo aplinkai suteikė vienodas stogų nuolydis (42-45 laipsniai) (Bertašiūtė, R. (2012)). Įėjimą aiškiai pažymi prieangis. Iš trobų fasadų galima lengvai suprasti vidaus išplanavimą ir funkcijas: „patalpų reikšmingumą rodo langų dydis ir puošyba“ (Bertašiūtė, R. (2012)).

18. Pamarių kultūros namas (maždaug 12 m ilgio) iš Suchačiaus k., Elbliongo raj. (apie 2500–2300 m. pr. m. e.)

14 pav. Pamarių kultūros namo su šlaitiniu stogu iliustracija (Gimbutienė, M. (1985))

15 pav. Santūrių formų pastatas Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

5. Laisvas pastatų užstatymas ir orientacija pagal pasaulio šalis

Remtasi modeliais: „Sklypo atgaivinimas“ (P.104), „Pietinė kiemo dalis“ (P.105), „Pusiau pasilėptas sodas“ (P.111), „Saulėta vieta“ (P.161). Erdvių orientacija rodo kaip žmogus sąveikauja su aplinka skirtingais metų ar paros laikais. (Adejumo, T., Adebamowo, M. (2012)). Pastatų orientaciją, formą ir angų dydžius dažnai lemdavo dienos šviesos ar šešėlio poreikis (Holland, O. (2017)). Ch. Alexanderis siūlo statyti pastatą ne gražiausioje sklypo vietoje ir palikti pietinę, sveikiausią, maloniausią sklypo dalį neužstatytą. Šioje sklypo pusėje rekomenduojama įrengti sodą (P.104, P.105). Sodo padėtis geriausia, kai palaikomas ryšys su gatve, bet kartu išsaugomas ir privatumas. Todėl siūloma kiemą, pridengtą sienute, įkurti namo šone (P.111) (Alexander, Ch. (1977)).

Pasaulio šalių įtaka svarbi orientuojant sodybą BK, nes yra susijusi su Pasaulio modeliu. Vis dėlto, liaudies tradicijos su Ch. Alexanderio pateiktomis rekomendacijomis sutampa tik iš dalies. Sodyboje troba statoma pietrytinėje pusėje tikint, kad ši pusė atneša laimę ir darną į namus (Klimka, L., Norvaišas, G., Mockus, A.(2007)). Žemaitijos sodyba dažniau sudaro uždarą kompleksą, kuriame orientacija yra mažiau svarbi, tačiau priešais namą – švarusis kiemas, kurio viduryje dažnai stovi medis ar kitas paminklas (stogastulpis). Aukštaitijoje pastato pagrindinis fasadas atsuktas į Rytus ar kelio pusę (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007), *Studija Gin-Dia*). Iš literatūroje pateiktų schemų matoma, kad daržai kai kur įkomponuoti pietinėje pusėje taip, kaip rekomenduoja Ch. Alexanderis. Šalia švariojo kiemo įkurtas sodas su aviliais ir gėlių darželiais, esančiais saulėtoje pusėje, užuovėjoje (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Svirnas komponuotas matomoje vietoje gerajame kieme. Statant vienkiemius atsižvelgiama į reljefą, miško padėtį, kelius. Ūkinė dalis dažnai turi atskirą įvažiavimą. Sodybos pastatai išdėstyti laisvai, susidaro erdvūs kiemai. Laisvumo užstatymui suteikia pastatų pasukimas kampu (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)).

16 pav. Laisvas pastatų išdėstymas Kernavės archeologinėje vietovėje (Aleksandravičius, A.)

6. Sklandus perėjimas nuo bendrųjų prie privačiųjų erdvių

Remtasi modeliais: „Šventa žemė“ (P.66), „Įėjimo perėjimas“ (P.112), „Atvirų erdvių hierarchija“ (P.114), „Intymumo laipsniškumas“ (P.127), „Įėjimo kambarys“ (P.130), „Privati terasa gatvėje“ (P.140), „Privatus kambarys“ (P.141), „Saulėta vieta“ (P.161), „Lauko kambarys“ (P. 163), „Darbo vietos dalinis uždaramas“ (P.183). Kai į erdvę lydi fizinės aplinkos pasikeitimų seka, ji tampa ypatingesnė, todėl projektuojant svarbią erdvę, siūloma stiprinti lydinčių į ją sluoksnių „intensyvumą“ (P.66). Aiškiai apibrėžtos ir pagal intymumo laipsnį sukomponuotos erdvės formuoja aiškius elgesio modelius (svečiai nesilanko miegamuosiuose, bendroje patalpoje susirenkama bendrauti, t.t.) Pavyzdžiui, Peru gyvenamuosiuose pastatuose šis zonavimas labai aiškiai išreikštas skirtingais kambarių tipais: šeimos kambaryje renkasi tik patys artimiausi žmonės, į patalpą pavadinimu „sala“ kviečiami mažiau artimi žmonės (P.127) (Baches, M. B. E. (2016)). Privačiausia erdvė – sunkiausiai prieinama, vienas iš būdų suteikti jai privatumo – pakelti (F. L. Wrighto pakeltos terasos principas) (P.140, P.141) (Alexander, Ch. (1977)).

Privati atvira erdvė priešais namą – pereinamoji. Fizinis pasikeitimas veikia žmogaus mintis (P.112). Pagal Ch. Alexanderį, pastato įėjimas atsiduria saulėje. Norint išnaudoti gerą padėtį, reikalinga pastogė ir suoliukas (P.161). Autoriaus knygoje teigiama, kad ir vizualinis ryšys su pastato patalpomis svarbus, siekiant sklandaus perėjimo. Pagrindinis įėjimas turėtų išsiskirti, kaip viena iš priemonių – prieangis, pusiau uždaras bei būdingas ir senosioms lietuvių sodyboms (P.130) (Alexander, Ch. (1977)).

Taip pat ir piliakalnis pasiekiamas tik praėjus gyvenvietę ir gynybinius įtvirtinimus. Tradicinėje lietuvių sodyboje pro vartelius patenkama į sodą, kuriame nusiraminama, toliau yra prieangis, o namai laikomi saugiausia vieta (*Studija Gin-Dia*, Ambraziejienė, R. (2014)). Jaukumas kieme sukuriamas, kai atstumas tarp pastatų yra maždaug 1–3 aukštų pastato dydžio (Bertašiūtė, R. (2012)). N. Leniveco piliakalnyje tarp pastatų rastos gatvės plotis buvo 3 m (Gimbutienė, M. (1985)).

17 pav. Pastato prieangis Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

7. Jautri riba tarp pastato ir aplinkos (darnus uždaru ir atvirų erdvių santykis)

Remtasi modeliais: „Pagrindinis įėjimas“ (P.110), „Apželdintas stogas“ (P.118) „Sėdimi laiptai“ (P.125), „Pastato riba“ (P.160), „Langas į gatvę“ (P.164), „Medžių vieta“ (P.171), „Laukinis sodas“ (P.172), „Šiltnamis“ (P.175), „Sėdėjimo vieta sode“ (P.176). Žmonėms būtinas ryšys su gamta,

gyvenimo kokybė, vidinės harmonijos pajauta, savo paties suvokimas priklauso nuo to, kiek žmogus puoselėja šį ryšį ir prisiriša prie vietos (Alexander, Ch. (1977), Dumett, E. (2007), Sassi, P. (2006)). Tai padeda skatinti ne tik mažesnio mastelio pastatai, darniau įsiliejantys į aplinką ir suartinantys žmones, bet prie to prisideda ir tokie elementai kaip terasos, takeliai, laipteliai, žaluma, darželiai, molis, veja. Jų panaudojimas sėkmingas, kai riba tarp pastato ir aplinkos yra sunkiai nusakoma. Ypač kreipiamas dėmesys į artimiausią pastato išorėje esančią erdvės dalį (P.160). Joje gyvybę turėtų kurti suoliukai, balkonai, augalija. Šios detalės padeda apjungti pastatą su aplinka. Be to, žmonės yra linkę grupotis arčiau erdvės kraštų (P.160). Žmonės pritraukia šiek tiek aukščiau esančios vietos, kurias lengva prieiti, pasiekti ir kuriose būdamas žmogus jaučiasi veiksmo dalimi, pavyzdžiui, atsisėdęs ant laiptelio (P.125). Prie įėjimo taip pat įprastai projektuotas langas ir nuo lietaus ar sniego saugantis stogelis (P.110) (Alexander, Ch. (1977)).

Sodybos pastatus apjungia sodas su želdiniais ir darželiais, gerasis ir blogasis kiemai. Sodybą juosia tvora, kieme gausu ir kitų mažosios architektūros detalių: statyti koplytstulpiai (pasaulio modelis), po medžiu – suolelis ar akmuo, aviliai, šulinys. Prieangis, suolelis, rūtų darželiai suminkština ribą tarp pastato ir atviros erdvės (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007), *Studija Gin-Dia*, Klimka, L.).

18 pav. Medinis takas Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

Dalinio uždaro poreikis aiškinamas žmogaus prigimtiniu poreikiu. Knygoje pateiktas pavyzdys, dažnai sutinkamas ir lietuvių folklore: būdamas gamtoje, žmogus glaudžiasi prie medžio (Alexander, Ch. (1977), Klimka, L.). Taigi, suteikti uždaro (ar atskirti nuo gatvės) gali ir gamtos elementai (medžiai) (Alexander, Ch. (1977)). Sodas – gulėjimui žolėje, supynėms, žaidimams, gėlėms, tačiau reikalingas ir pusiau uždaras „lauko kambarys“, tarsi svetainės tąsa, kurioje žmonės elgtųsi kaip viduje: valgytų, bendrautų, ilsėtųsi, būtų arčiau gamtos. Iš čia turėtų matytis ir pastato vidus (P.163). Vidinių erdvių tinkamas uždaro ir atvirumo santykis (pusiau atvira, pusiau uždara) kuria harmonijos pojūtį, padeda naudotojui atsipalaiduoti ir užsiimti kūrybine veikla (Alexander, Ch. (1977), Dumett, E. (2007), Baches, M. B. E. (2016)). Turėdamas užnugarį ir priekyje atsiveriantį platesnį vaizdą, žmogus jaučiasi geriau (P.183) (Alexander, Ch. (1977)).

Atvirumo svarba pabrėžiama kalbant apie senąsias baltų šventoves (giraites, laukus), tačiau piliakalniai dėl gynybinių sumetimų būdavo apjuosiami tvora. Sodybas taip pat supo skaldytų rąstelių

tvoros (Beresnevičius, G. (2019), Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Žemaitijoje išskirti trys sodybų tipai: atviras (dažniausiai sutinkamas), uždaras ir laisvos statybos. Atvirame formuojasi trys kiemai, iš dalies apsupti gyvenamojo ir ūkinių pastatų (namas statytas sodybos ašyje galu į gatvės pusę). Uždaroje sodyboje pailgas kiemas yra apsuptas trobos ir svirno, tvarto ir daržo, orientuotų ta pačia kryptimi (statmenai keliui) vienas priešais kitą, kluonas stovi statmenai visiems pastatams. Laisvoje sodyboje – statoma be aiškios struktūros, bet taikantis prie vietos reljefo (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Jaukumo kiemui suteikia pusiau atviros erdvės, pavyzdžiui, prieangis ar pavėsinė (Bertašiūtė, R. (2012)). Užnugarį kuria gerojo kiemo centre esantis medis, į jį atsiremiamas ieškant ramybės (*Studija Gin-Dia*).

19 pav. Privatesnių erdvių atskyrimas tvoromis Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

Artimesnis ryšys su gamta formuojasi ir žmonių kurtos erdvės lengviau įsilieja į aplinką, kai išlaikomas balansas tarp laukinės gamtos ir kultivuojamos aplinkos, t.y., tam tikruose plotuose augalams leidžiama augti laisvai. Natūraliai besiplečiantis sodas įneša gyvybės, yra „sveikesnis ir stabilesnis“. Medis – vienas svarbiausių žmogaus aplinkos elementų, simbolizuojantis asmenybės darną. Medžiai turi didelę įtaką kuriant žmogui draugiškas erdves, todėl svarbu ir kaip jie prisideda prie erdvės struktūros organizavimo (P.171). Baltų šventovėse ir tradicinėse sodybose medis kuria erdvės kompozicinį centrą ir veikia kaip ašis (Ambraziejienė, R. (2014)). Urbanizuotoje erdvėje, kai nėra galimybės įrengti sodo, rekomenduojama, kad bent vienas pastato stogas būtų apsodintas (P.118) (Alexander, Ch. (1977)).

8. Ritmas, ornamentas, simboliai

Ritmo įvedimas yra susijęs su tvarka. Statant pirkias ir klojimus, kartojamas modulis. Prieangio kolonų atsikartojimas padeda suskaidyti fasadą, kaip dekoras atrodančios į fasado priekį ištrauktos gegnių ir sijų pabaigos kuria darnų vaizdą. Kolonų puošybai naudoti ornamentai, geometrinės formos kombinuotos su organiškais (primena modernizmo laikotarpio pastatų tūrius). Iš plonų šakelių ornamentiška sutvirtintos tvoros atskiria erdves, tačiau suteikia lengvumo išpūdį (Bertašiūtė, R. (2012), Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Puošybai naudotų ženklų reikšmės padeda atskleisti kultūrinis kontekstas (Gaižutis, A. (1992)).

Literatūroje nagrinėjama simbolinė lango reikšmė. Saugų namų pasaulį su išore, gamtine aplinka, taip pat ir protėvių pasauliu jungė ir skyrė langas ir slenkstis (Klimka, L.). Senojoje lietuvių kultūroje apylangių ir langinių dekoras reikšmingas dėl perteikiamų prasmų. Antlangėse dažnai drožinėti pasaulio modelį interpretuojantys elementai, primenantys verpstę. Į aštuonias dalis padalintas apskritimas primena metų ratą ir skirstymą į pasaulio šalis. Jį supa augaliniai ar gyvuliniai motyvai, kartais vaizduojamas medis, žalčiai ar antelės. Literatūroje vandens gyvūnų vaizdavimas langų puošyboje ir namo karnizo forma, primenanti lašelius, siejami su lietingomis oro sąlygomis (Klimka, L.).

Šiuolaikiniame, urbanizuotame pasaulyje, kai ryšio su gamta gilinimo klausimas yra aktualus, kurti plonesnę ribą tarp vidaus ir išorės bandoma pastatus gausiai įstiklinant. Šiuo tikslu vitrinos buvo pasitelktos ir XX a. (Dummett, E. (2007)). Lietuvos tarpukario architektūroje, kuri yra išskirtinė pasauliniame kontekste, naudojami juostiniai, kampiniai ar vertikalūs langai, pavyzdžiui, laiptinėse (Rinkšelis, Ž. (2018)). Taigi, išraiškinga langų forma yra priemonė, priartinanti žmogų prie gamtos, įprasminanti senąją protėvių pasaulėžiūrą ir prisidedanti prie lietuviško savitumo vystymo.

20 pav. Ritmas pastato apdailoje Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

9. Funkcinis zonavimas

Remtasi modeliais: „Pastogė“ (P.117). Vernakuliari architektūra tiesiogiai per formą reaguoja į poreikius (Kazimee, B. A. (2008), Reklaitė, J. (2010)). Identitetas apibūdina objekto savitumą, todėl funkcijas dažnai galima atpažinti iš architektūrinio objekto fizinių savybių. Vienas iš svarbiausių ir šiais laikais naudojamų architektūrinių principų – „forma seka funkciją“ – buvo pagrįstas H. Haringo teiginiu, kad tarp šių elementų gamtoje nėra prieštaros (Dummett, E. (2007)).

Egzistuoja funkcinis zonavimas: vėlesniu laikotarpiu piliakalnių aikšteles supę įtvirtinimai pirmame aukšte buvo ūkinės paskirties, o antrame – gynybinės, šalia šios struktūros glaudėsi gyvenamieji pastatai. Pati aikštelė kartais būdavo sudalinta grioviais ar akmenimis į gyvenamąją, ūkinę ir gynybinę zonas (Baltų kelias (2016)).

Sodyba, kuri yra laikoma etninės kultūros pamatu, sudaryta iš gryčios, klėties, tvarto, klojimo, pirties ansamblio. Pastato padėtis sklype leidžia atskirti funkcijas: troba ir klėtis dažnai įkomponuojamos aukštesnėje sklypo dalyje, apatinė dalis tampa ūkine, čia atsiranda tvenkinys (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Sodybos pastatai ūkinei ar gyvenamajai funkcijai pritaikomi pagal dydį, erdvių kompoziciją ir formą, pavyzdžiui, priemenės pastogėje buvo laikomas maistas

(P.117) (Alexander, Ch. (1977), Bertašiūtė, R. (2012)). Gerajame (centre esančiame) kieme vyko šventės, užsiimta žmonės suartinančia veikla, pavyzdžiui, dainuojama, sekamos pasakos. Prastasis kiemas gamtiniais elementais ir tvora atskirtas nuo gerojo (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)).

10. Vietinių medžiagų naudojimas, natūralios spalvos

Kultūrinės vertybės, idėjos gali pasireikšti per architektūrą ir erdvės fizines savybes (spalviškumą, medžiagiškumą, mastelį, formą), jų kitimas gali perduoti skirtingas semantines reikšmes ir erdvės pojūtį (Petrušis, V. (2008), Torabi, Z., Brahman, S. (2013), Crysler, C. (2012), Čiupailaitė, D. (2017)). Fizinis ir vizualinis kontaktas su aplinka turi įtakos žmogaus patirčiai (Petrušis, V. (2008), Torabi, Z., Brahman, S. (2013)). Medžiagos gali asocijuotis su tam tikrais kultūriniais įsitikinimais, vyravusiais skirtingais istoriniais laikotarpiais. Pavyzdžiui, akmuo gali būti siejamas su tvirtumu ir stabilumu, medis – su jaukumu, natūralumu, plytos – su tradicija, senove ir atmintimi, stiklas – su raida (Torabi, Z., Brahman, S. (2013), Čiupailaitė, D. (2017)). Vietinėmis medžiagomis „gali būti įkūnijamas pirmųjų tautų tradicinis kultūrinis ir dvasinis ryšys su žeme“ (Structum (2018)). Vernakuliarioji architektūra – nesuardanti vietinės ekosistemos ir energetiškai efektyvi. Vietinių medžiagų naudojimas remia vietinius meistrus ir ekonomiką, sumažina žmonių daromą žalą aplinkai (Holland, O. (2017), Kazimee, B. A. (2008)). Jų nereikia transportuoti dideliais atstumais, todėl į aplinką išmetama mažiau kenksmingų medžiagų, saugoma gamta (RISE Design Studio, (2015)).

Estetinę darną nuo seniausių laikų kuria ne tik tradicinės pastato proporcijos, bet ir žmonių kūryba, atsiskleidžianti per vietinių medžiagų panaudojimą. Kuriam „harmoninga linijų proporcija, sienų plotas išnaudotas šviesos ir šešėlių žaismui“ (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Nuo seniausių laikų naudotas medis, molis, akmuo. Pirmieji pastatai nebuvo dažyti (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)).

21 pav. Vietinių medžiagų panaudojimo pavyzdys (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007))

22 pav. Vietinių medžiagų panaudojimo pavyzdys Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

Nuoseklumas yra būdingas baltų vernakuliariajai architektūrai todėl, kad statyta atsižvelgiant į gamtines sąlygas ir ištekliai buvo naudoti pagal vietines galimybes. Protėvių žinios buvo perduotos iš kartos į kartą ir tradicijos buvo tobulinamos. Pirmiausia atsirado ir ilgą laiką buvo paplitusios stulpinės, vėliau, naudojant tą pačią medžiagą (medį), atrastos rentinės konstrukcijos. Mediniai pastatai nuolat kito, prie jų buvo pristatoma daugiau patalpų, tačiau visiems pastatams būdinga vieninga natūrali spalvinė raiška ir formos (Norvaišas, G., Mockus, A. (2007)). Tai patvirtina, kad kontekstualumas yra svarbi savybė kuriant savitą lietuvišką architektūrą.

23 pav. Medžiaginis ir spalvinis vientisumas Kernavės archeologinės vietovės pastatų komplekse (autorės nuotraukos (2019))

24 pav. Pastato detalė Kernavės archeologinėje vietovėje (autorės nuotrauka (2019))

Globalizacija ir urbanizacija paspartino žmonių gyvenimo ritmą, tačiau dauguma šiuolaikinių autorių pateiktų rekomendacijų yra artimos baltų pasaulėžiūrai ir padeda rasti ramybę, harmoniją, ryšį su gamta, bendruomeniškumo pojūtį, kuriuos aukštino senoji kultūra (Alexander, Ch. (1977)). Kai atsižvelgiama į pagrindinius žmonių poreikius ir kultūrai įprastą gyvenimo būdą, erdvinės savybės, tiesiogiai nevaizduodamos simbolių, gali perteikti kultūrinės prasmės (Najafi, M., Shariff, M. (2011)).

1.2.2. Kūrybinių veiklų skatinimas

Kultūrinė veikla suburia žmones, suteikia žinių apie protėvius (National Endowment for the Arts (2017)). Kultūringumas reiškia ne tik patirties kaupimą, bet ir sugebėjimą prisiimti atsakomybę už veiksmus, kurie gali paveikti ne tik artimiausius žmones, bet ir aplinką. Žinių perdavimas iš kartos į kartą padeda atrasti daugiau, todėl išsilavinimas yra viena svarbiausių kultūros kūrimo formų. Menai, amatai (materialusis paveldas ir jame naudojami simboliai) ir žemdirbystė (ryšys su gamta, pagrindinis pragyvenimo šaltinis, darbas kartu) turėtų būti laikomi vienais iš ryškiausių ir lengviausiai

atpažįstamų BK aspektų, kurie skatino dvi pamatines vertybes – bendruomeniškumą ir pagarbą gamtai (Hall, E. T. (1969), Misevičius, J. (1998)). Ši pasaulėžiūra panaši į psichologo A. Maslow'o nuostatą, kurią išreiškia jo suformuota žmogaus esminių poreikių piramidė. Manoma, kad žmogus yra labiau motyvuotas rūpintis aplinka ir kitais žmonėmis kai jaučiasi saugus, t.y., jaučia emocinį prisirišimą prie vietos ir bendruomenės. Jausdamasis atsakingas už gamtą ir kultūrą, žmogus tampa aktyvesniu bendruomenės nariu, vyksta jo asmeninis augimas, gerėja tapatumo suvokimas ir kūrybiškumas. Visa tai kelia žmogaus gyvenimo kokybę (Baches, M. B. E. (2016), Arcadia Publishing (2016), Community Foundations of Canada (2019), Hall, E. T. (1969), Najafi, M., Shariff, M. (2011)).

Kultūrinių idėjų ir aplinkos pajautimas labai individualus, o kultūrinė išraiška – bendra, vieša, apjungianti asmenines patirtis (Ingold, T. (2000), Jakupi, A. B. (2016), Čiupailaitė, D. (2017)). Erdvės suvokimą lemia atmintis, žinios, lūkesčiai, stebėtojo dėmesys, taip pat erdvės skaitomumas. Simbolinių prasmų užkodavimas palengvina atpažįstamumą, tačiau žmonių, turinčių daugiau žinių apie kultūrą, patirtis tokioje erdvėje yra gilesnė (Petrušonis, V. (2018), Jakupi, A. B. (2016)). Vis dėlto, „erdvinis kodas yra ne tiesiog būdas perskaityti ar interpretuoti erdvę, bet būdas gyventi šioje erdvėje“ (Čiupailaitė, D. (2017)). Žmogus pirmiausia suvokia kokios galimybės atsiveria tam tikroje aplinkoje, kokie poreikiai gali būti patenkinti, o tik paskui atkreipia dėmesį į spalvas, medžiagas ar formą. Todėl asmeninė patirtis per veiklą labiau nei per simbolių, kurių reikšmės gali būti suprantamos ne kiekvienam, naudojimą padeda žmogui geriau pajauti senąją kultūrą ir darną (Adejumo, T., Adebamowo, M. (2012), Ingold, T. (2000)). Kontekstuali architektūra, joje išreikštos kultūrinės idėjos, susijusios su kolektyvinės atminties įtraukimu užsiimant bendra veikla, gali skatinti saugumo, bendrumo su kitais žmonėmis jausmą, pagarbų elgesį, pasididžiavimą sava kultūra (Hall, E.T. (1969), Sassi, P. (2006), Community Foundations of Canada (2019), Petrušonis, V. (2018), Crysler, C. (2012)).

Kultūrinės atminties (veiklų, žinių, įvaizdžių) „kultivacija“ (ypač per kūrybą) vienija žmones, išskiria tautą iš kitų, padeda įtvirtinti ir vystyti kultūrinį sąmoningumą (Assmann, J., Czaplicka J. (1995), Stephen, F., Kenney, B. S. (1994), Spirkin, A. (1983), Petrulis, V. (2008)). Antropologo E. T. Hallo teigimu, tik kultūrinė (individuali ar kolektyvinė) veikla yra prasminga ir žmonių gyvenimo būdas turėtų aiškiai perteikti moralines vertybes (Hall, E. T. (1969), Stephenson, J. (2008)). Būdamas erdvėje žmogus prisideda prie vietos dvasios kūrimo. Per ilgą laiką žmonių elgesio modeliai, kurių formavimuisi įtakos turi architektūroje išreiškiamos vertybės ir tradicijos, gali sukurti tam tikrą vietos identitetą (Adejumo, T., Adebamowo, M. (2012)). Bendra veikla ir kartu siekiami tikslai jungia žmones ir stiprina tarpusavio pasitikėjimą (Arcadia Publishing (2016), Sassi, P. (2006), Čepaitienė,

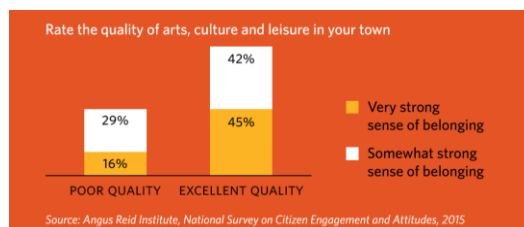
R. (2015)). Tai užtikrina bendruomenės tvirtumą ir kultūrinį tęstinumą (Arcadia Publishing (2016), Sassi, P. (2006)).

Šiuolaikiniame globalizacijos, urbanizacijos ir jų paskatintų procesų (kūrybinio suvienodėjimo, klimato kaitos, ryšio su gamta mažėjimo) kontekste, senosios BK idėjos yra itin aktualios. BK pasitelkiami geometrinių formų įvaizdžiai atskleidžia, kad kūryba – harmonijos šaltinis. Darna pasiekama, kai dvasia (piramidė, skaičius 3) veikia pastate (kubė, skaičius 4). Šių elementų sąjunga siejama su saugumu, kūrybine žmogaus išraiška (Ambraziejienė, R. (2014)). Kūryba yra neatsiejama gyvenimo dalis, išreiškianti bendruomenės „charakterį ir tekstūrą“ ir suartinanti skirtingų profesijų ir amžiaus grupių atstovus (Community foundations of Canada (2019), Jakimavičiūtė, K. (2018), Ingold, T. (2000), National Endowment for the Arts (2017)). Kultūrą puoselėjančioje aplinkoje, kurioje skatinama kūrybinė veikla ir bendravimas, greičiausiai sukuriama prisirišimo jausmas. Menai pagyvina aplinką, sukelia emocijas, padeda pažinti save, užmegzti ryšius su kitais, tobulėti. Iš BK Pasaulio medžio modelio, kuriame šakos atskleidžia žmogaus aukštesnius siekius, suprantama, kad tai yra vienas iš pagrindinių žmogaus tikslų (Ambraziejienė, R. (2014), Baches, M. B. E. (2016), Community foundations of Canada (2019)). Kultūrinėse erdvėse švenčių metu susiburiama, bendros patirtys ir atmosfera gali skatinti vienybės ar pasididžiavimo savo tauta jausmą (National Endowment for the Arts (2017), Community foundations of Canada (2019)). Kanadoje atlikti tyrimai rodo, kad žmonės, užsiimantys menine veikla, labiau domisi savo kultūra. Prie bendruomenės ir gyvenamosios vietos (miesto, šalies) labiau prisirišę buvo tie, kurie didžiuojasi vietiniais menininkais ar laisvalaikio užsiima kultūrine, kūrybine veikla. Įdomu tai, kad mažuose miesteliuose ir kaimuose, t.y., teritorijose, kuriose žmonių ryšys su gamta yra artimesnis ir kuriose tyrimo dalyviai kūrybą išskyrė kaip svarbų laisvalaikio užsiėmimą, įrodytas didesnis priklausymo vietai ir bendruomenei jausmas (Community foundations of Canada (2019)).

Apie kūrėjo svarbą kuriant vietos dvasią kalbėjo ir V. Toporovas. „*Genius loci*“ jis apibrėžia kaip „širdies ir proto esmę, dvasinę būtybę“ (Toporovas, V. (2000)). Pirmosios Lietuvos gyvenvietės dažnai buvo pavadintos siejant jas su greta tekančių upių pavadinimais (mitopoetinis pavadinimų modelis, pavyzdžiui: Vilniaus miesto vardas siejamas su srauniąja Vilnele, jos vingiuota vaga, kuri lyginama su besirangančia gyvate). Teigiama, kad vietos veikėjas yra neatsiejama vietos (*locus*) dalis (Toporovas, V. (2000)). Taigi, erdvės suvokimas yra glaudžiai susijęs su tuo, kaip žmogus supranta pats save, todėl užsiimdamas kūrybine veikla, amatais, žmogus galėtų prisidėti prie kultūros puoselėjimo, išreikšti save ir semtis protėvių patirties.

Norint sukurti sėkmingai veikiančią, žmones suburiančią centrą šiuolaikinių architektūros priemonių pagalba aplinkoje turėtų būti atskleista vietinė kultūra ir pagrindinės jos vertybės. Tam svarbus „bendros nuosavybės“ jausmas, atsirandantis įtraukiant bendruomenę į vietos kūrimo procesą (angl.

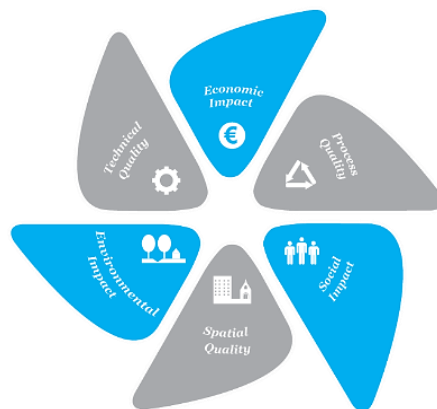
„placemaking“ (Structum (2018)). Fiziniai aplinkos elementai turėtų kurti jaukią atmosferą, kurioje žmonės norėtų leisti laiką. Kelios skirtingos funkcijos sustiprina vietos aktyvumą, o galimybė keisti erdvę užtikrina, kad bėgant laikui ji galės tenkinti skirtingus poreikius (Project for Public Spaces (2018)).

25 pav. Kanadoje atliktų tyrimų rezultatai. „87% apklaustųjų sutiko, kad menai ar kultūra padeda išreikšti ir apibrėžti tautinį tapatumą“ (Community foundations of Canada (2019))

1.2.3. Tvarumas

Tvarumas – „harmonijos palaikymas tarp žmonių, gamtos bei visuomenės tarpusavio santykių“ (Juodelytė, N. (2019)). Informaciniuose šaltiniuose, mokančiuose tvaraus vystymosi principų, dažnai išskiriamos šešios pagrindinės sritys – poveikis aplinkai, socialinė, ekonominė įtaka, proceso, techninė ir erdvinė kokybė. Viena kitą stipriausiai veikiančios sritys schemoje pavaizduotos šalia, pavyzdžiui, teigiama, kad fizinės aplinkos savybės daugiausia įtakos turi socialiniams procesams, vykstantiems erdvėje, o technologiniai sprendimai veikia aplinką. Teigiamą įtaką žmonių elgesiui ir santykiams gali turėti racionalus funkcijų išdėstymo ir judėjimo srautų schemas kūrimas. Pastato struktūra turi būti lengvai suvokiama, kartu siūlyti vizualinę įvairovę ir suteikti galimybę kūrybiškai ir laisvai išnaudoti turimą vietą. Taip skatinant aktyvų bendruomenės įsitraukimą į erdvės kūrimą ir joje vykstančius procesus, propaguojant sveiką gyvenimą ir suteikiant visiems prieinamas (socialines, edukacines, kultūrinės, rekreacines, komercines) paslaugas, keliama žmonių gyvenimo kokybė. Poveikį aplinkai lemia šie rodikliai: natūralių išteklių (medžiagų) pasirinkimas, vandens, oro ir žemės kokybės užtikrinimas, žemės paskirties priskyrimas ir biologinė įvairovė. Prie technologinės kokybės kūrimo prisideda patogi transporto sistema, energijos suvartojimas (pavyzdžiui, ar daug natūralios šviesos patenka į pastatą), medžiagų „gyvenimo“ ciklas, vietinių verslų (ekonomikos) rėmimas (BUUR).

26 pav. Skirtingų gyvenimo sferų, veikiančių tvarumą schema (BUUR)

Šalia Ch. Alexanderio nurodytų fizinių erdvių savybių, skatinančių harmoniją tarp žmonių ir aplinkos, paminima ir su gamtos puoselėjimu susijusios veiklos svarba. Teigiama, kad sodininkystė turėtų būti neatsiejama žmonių gyvenimo dalis ir kiekvienas žmogus turėtų turėti žinių apie augalininkystę, susijusią su maistu, nes tai vienas iš esminių išgyvenimo aspektų. Augindamas maistinius augalus per ekologiją žmogus priartėja prie harmoningo gyvenimo (Alexander, Ch. (1977)). Daugelyje šalių vernakuliari architektūra yra ne tik kultūrinio savitumo, bet ir tvaraus gyvenimo būdo išraiška. Liaudies architektūra reaguoja į žmogaus gamtos artumo poreikius, nekeldama žalos aplinkai ir parodydama, kad gamtos resursų naudojimas turėtų būti atsakingas. Nuo pramonės revoliucijos pradėta vartoti daugiau kitų ūkininkų užaugintų produktų, o ne puoselėti savo ūkį. Tai reiškė sumažėjusį kontaktą su gamta (Dummett, E. (2007), Alexander, Ch. (1977)). Vietinio savitumo paieška gali prisidėti prie klimato problemų sprendimo. Viena iš pagrindinių priemonių išreikšti pagarbą gamtai šiais laikais yra tvariai rodomas rūpestis gyvenimo būdui. Sodininkaujant gali būti skatinami natūralesni ir sveikesni įpročiai, kurie padeda atsipalaiduoti, skatina judėti. Auginant maistą namuose gali būti mažinama tarša, susijusi su maisto produkcija ir transportavimu, praturtinama vietinė ekonomika (RISE Design Studio, (2015), Sassi, P. (2006), Alexander, Ch. (1977)).

Veiksminga priemone bendruomeniškumo jausmui kurti ir biologinei įvairovei išlikti kuriami kolektyviniai sodai (*Community gardens*). Tai vieša žalioji zona, kurioje skatinamas fizinis aktyvumas gryname ore ir bendravimas tarp savanoriškai į bendrą veiklą įsitraukusių žmonių, taip pat auginami sveikesni produktai, pavyzdžiui, arbatžolės, vaistažolės, vaisiai, uogos ar daržovės. Bendri sodai yra žmonių susitikimo vieta, kur dalinamasi žiniomis ir patirtimi. Jie kelia viešos erdvės kokybę. Kolektyviniai sodai turėtų būti komponuojami toliau nuo mašinų teršiamos gatvės, tačiau lengvai pasiekiami (pavyzdžiui, tiekėjams), arti pagalbinių ar bendravimui skirtų patalpų (tokių kaip prausyklos, gaminimui ar valgymui skirtos erdvės) (City of Victoria (2019)). Teigiama, kad

bendruomeniniai sodai prisideda ir prie saugumo jausmo kūrimo teritorijoje, skatina tvaresnį gyvenimo būdą, atsakomybės jausmą, norą rūpintis aplinka ir turi teigiamos įtakos vietos klimatui (Bonow, M., Normark, M. (2018), Visoni, C., Nagib, G. (2019)).

Baltų vertybės architektūroje gali būti įprasminotos kuriant vietos dvasią, darnos pojūtį per erdvines savybes ir kūrybinę bei natūralią veiklą. Didžiausias dėmesys turi būti skirtas vietos ir kultūriniam kontekstui. Puoselėjant gamtą gerėja gyvenimo kokybė, patenkinamas saugumo, priklausymo bendruomenei ir prisirišimo prie vietos poreikis, gilėja savęs pažinimas ir savivertė.

1.3. Kultūrą įprasminančių architektūrinių pavyzdžių apžvalga

XIX a. pabaigoje, prasidėjus pramonės perversmui, vystėsi globalizacija, kuri ėmė mažinti žmogaus ryšį su gamta (Dummett, E. (2007), Rodrigues, A. L. (2016)). Tapatumo architektūroje problemą globalizacijos kontekste nagrinėjęs A. L. Rodriguesas teigia, kad globalizacija padėjo modernizmui plisti (Rodrigues, A. L. (2016)). Literatūros šaltiniuose kalbama apie šios architektūrinės krypties reikšmę kuriant artimesnį žmogaus, gamtos ir pastato vidaus ryšį (pavyzdžiui, trinant ribą tarp interjero ir eksterjero), kuris pradėjo silpnėti tuo pačiu laikmečiu (Rodrigues, A. L. (2016), Dummett, E. (2007)). 1950 metais buvo iškelta idėja, kad ateityje turėtų būti rūpinamasi ryšio tarp gamtos ir žmogaus puoselėjimu ir kad tai vienas iš modernistinės architektūros tikslų, nes gamtos artumas glaudžiai susijęs su fizine ir emocine sveikata – vidine harmonija. XX a. architektūroje tai reiškėsi darniai suliejant vidines erdves su pastato išore, į pastatą įleidžiant daug natūralios šviesos, oro ir gamtos. To buvo siekiama naudojant horizontalias linijas, gausų vitrininį įstiklinimą (F. L. Wrighto pastatas „Fallingwater“) (Dummett, E. (2007)).

Formų paprastumas liaudies architektūroje įkvėpė modernius architektus (Dummett, E. (2007), Bliujienė, A., Jakimavičiūtė, K. (2018), Kazimee, B. A., (2008)). Vernakuliaros architektūros principų naudojimas šiuolaikinėje architektūroje buvo artimas architektui Le Corbusier'ui (Dummett, E. (2007), Rinkšelis, Ž. (2018)). Jo nuomone, iš gamtos būtina semtis įkvėpimo, o geometrija yra priemonė, padedanti architektui atlikti savo pareigą – gamtos „numerinėmis sistemomis“ architektūroje išreikšti organizaciją ir harmoniją (Dummett, E. (2007)). Reguliarumas šio architekto pastatų planuose buvo suvokiamas ne kaip priešprieša laisvoms gamtos formoms, bet kaip jos tvarkos atskleidimas: statūs kampai – gravitacijos rezultatas, natūraliosios harmonijos išraiška. Taigi, remiantis šiuo požiūriu, ortogonalumas architektūriniuose sprendimuose padeda žmogui ir gamtai suartėti.

Vietos dvasios pojūtį ypač sėkmingai pavyko įprasminėti modernistams F. L. Wrightui, A. Aalto, L. Kahnui, L. Barraganui, kurių projektai jautriai įsiliedavo į aplinką, autoriai naudojo vietines

medžiagas, naudojo tradicinių konstrukcinių schemų interpretacijas (Speck, L. (2006)). Pavyzdžiui, A. Aalto 1939 metais projektuota „Villa Mairea“ atskleidžia šiaurietišką tvarkingumą ir yra vernakuliarios architektūros, skandinaviško modernizmo pavyzdys. L. Barraganas naudojo regioninius Meksikos bruožus: spalvingumą, privačių ir bendrų erdvių santykį, liaudies architektūros konstrukcinius principus (pavyzdžiui, kūrė senovinius medinius akvedukus primenančius fontanus) (Speck, L. (2006)). L. Kahno modernizmas artimas regionalizmui: bibliotekos Naujajame Hampšyre medinių langų ritmas, plytos, paprastos formos atitinka Naujosios Anglijos tradicijas. XX a. architektai kreipė dėmesį į kultūrinės vertybes, kraštovaizdžio tekstūriškumą, koloritą, reljefą ir klimatą, ieškojo, kas išskiria vietą ir jai būdingą kultūrą iš kitų, todėl jų pastatai darniai įsiliedavo į aplinką ir prisitaikydavo prie žmonių gyvenimo būdo (Speck, L. (2006)).

27 pav. Regionalizmo architektūros pavyzdžiai: 1. A. Aalto „Villa Mairea“; 2. L. Kahno biblioteka Naujajame Hampšyre; 3. L. Barragano projektuotas fontanas (Archdaily)

Ne profesionaliosios senosios architektūros pažinimas padeda pajusti regionalizmo stilių, kaip priešprieša atsiradusį globalizaciniam pastatų suvienodėjimui: susitelkiama į kontekstą ir tradicijas, apjungiamos modernios ir natūralios vietinės medžiagos, naujos ir tradicinės technologijos. Skatinama įvairovė, funkcionalizmas, žmogaus poreikių iškėlimas (Reklaitė, J. (2010), Delany, G.). Kiekvienos tautos santykis su gamta skiriasi, tačiau harmoningas įsiliejimas į aplinką yra būtina sąlyga (Delany, G.). F. L. Wrightas naudojo grubias plytų tekstūras, praturtindamas žmogaus patirtį erdvėje, lankytoją viliodamas paliesti sienos paviršių (Hall, E. T. (1969)).

Kaip ir BK, taip ir senaisiais laikais Kuveite, tikėjimas vienijo žmones ir gamtą. Projektuotojams kilo aktualus klausimas, ar architektūros savitumo saugojimui naudoti tradicinius elementus? Galiausiai buvo atsižvelgta į žmonių poreikius, klimato sąlygas, šiuolaikinį kontekstą su tvarių gyvenimo būdu. Taip natūraliai turėjo atsiskleisti vietos identitetas ir tai kultūrai įprastas privatumas, bendrų erdvių kompozicija, orientacija pagal religinius įsitikinimus (Mahgoub, Y. (2007)). Taigi, kultūrinis ir aplinkinis kontekstas yra svarbiausi principai iškeliant tautos vertybes erdvėje. Kuriant identitetą svarbus ne vienas pastatas, o visas „urbanistinis audinys“ su veiklomis ir žmonėmis, vietos dvasia (Mahgoub, Y. (2007)).

Norint patikrinti, kokios priemonės dažniausiai naudojamos skirtingų šalių architektūroje buvo surinkti ir aprašyti šie pavyzdžiai:

1. „Skigard Hytte“ kabina Novergijoje, 2020. Įrengta panaudojant medieną – krašto architektūrinį palikimą – norint darniai tūrį įlieti į aplinką. Poliai išdėlioti reguliarium ritmu. Pastatas pakeltas taip, kad konstrukcijos kuo mažiau veiktų žemės sklypą, būtų išsaugoti žolė, akmenukai, vanduo. Po pastatu palikta erdvė praeiti naminiams gyvuliams. Apželdintas stogas sulaiko šilumą žiemos metu (Carlson, C. (2020)).

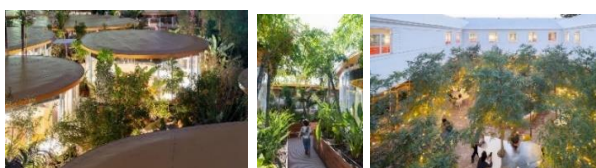
28 pav. Kabina „Skigard Hytte“ (Archdaily (2020))

2. Paviljonas „Mother“, 2020. Per architektūrinio meno kūrinį susieta natūrali aplinka su psichine sveikata, kurią pagerinti padeda laiko leidimas, pasivaikščiavimai gamtoje ir jos stebėjimas. Paviljonas sukurtas specialiai pelkėtai teritorijai, kurioje ir stovi. Imituotos vietinės statybos tradicijos kuriant medinės konstrukcijas ir vietiniais šiaudais dengiant stogą, kurio centre esantis apvalus stoglangis įleidžia šviesą į struktūros vidų (Pintos, P. (2020)).

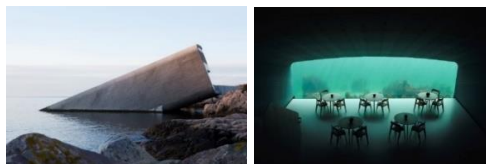
29 pav. Paviljonas „Mother“ (Archdaily (2020))

3. Bendradarbiavimo erdvė „Second Home“, Los Andželas, 2019. Nedidelis aukštis pasirinktas siekiant sulieti architektūrą su aplinka. Išnaudotas vietos klimatas, leidžiantis gėlėms žydėti visus metus: augalų gausa ir įvairovė kurtas buvimo sode jausmas (gamtos elementai – kaip erdves formuojanti medžiaga), nors pagrindinė erdvių paskirtis darbinė – biuras. Prisimenama XX a. vidurio architektūra, kreipusi dėmesį į žmogaus artumo gamtai poreikį. Gyvybės į urbanizuotą Los Andželo teritoriją įneša ne tik gamtos elementų įvedimas, bet ir apleisto pastato konversija. Daug mąstyta apie architektūros kasdienę įtaką žmogaus gyvenimui: geltona spalva pasitelkta kaip stiprinanti pozityvias patirtis, siekta sukurti žmogui tinkamo mastelio erdves. Tai svarbu kuriant vienybės ir darnos jausmą tarp pačių žmonių ir tarp žmogaus ir gamtos (Baldwin, E. (2019)).

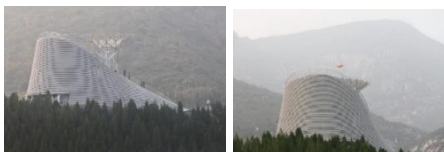
30 pav. Bendradarbiavimo erdvė „Second Home“ (Archdaily (2019))

4. Restoranas po vandeniu Norvegijoje „Under“ 2019. Kaip restoranas ir jūros tyrimų centras veikiantis santūrios pailgos formos pastatas prisitaiko prie reljefo ir savo išore primena uolėtą Norvegijos pakrantę, kurioje yra įkurtas. Interjerui naudotas vietinis medis prideda jaukumo, o vaizdai, atverti į jūros dugną, kuria ypatingą, mistišką atmosferą ir buvimo po vandeniu pojūtį (Pintos, P. (2019)).

31 pav. Restoranas po vandeniu Norvegijoje „Under“ (Archdaily (2019))

5. „Shaolin Flying Monks“ teatras Kinijoje, 2016. Į UNESCO paveldo sąrašą įtrauktas objektas veikia kaip vienuolynas ir yra vienas iš svarbiausių dvasinių centrų. Latvijos architektų studijos „Mailitis Architects“ projektuota kalvos ir medžio formas primenanti struktūra darniai įsilieja į kalnuotą vietovę. Statybai naudotos tradicinės technologijos (Architonic (2017)).

32 pav. „Shaolin Flying Monks“ teatras Kinijoje (Archdaily (2016))

6. Jūros centras „Wadden“ Danijoje, 2017. Netaisyklingos formos šlaitinis stogas, šiaudiniai fasadai – nuoroda į krašto tradicinius amatus. Tai tvarios architektūros pavyzdys, pailgu tūriu pabrėžiantis kraštovaizdžio horizontalumą (Divisare).

33 pav. Jūros centras „Wadden“ (Divisare)

7. „Bambukinių kepurėlių kaimas“, Kinija, 2019. Konstrukcija kuria prieglobstį nuo saulės ir nuo lietaus (atsižvelgta į klimatą). Vietinė medžiaga – bambukas. Skatina bendruomenės aktyvumą ir vienija narius – visi savo kepurėmis prisidėjo prie stogo kūrimo (*placemaking*). Taip išreiškiamas rūpestis aplinkai, atsiradus pastogei gatvė tapo švaresnė. Kepurė – su vietos identitetu, žmonių gyvenimo būdu susijęs elementas. Nereikia daug išlaidų ar resursų (Shuang, H. (2019)).

34 pav. „Bambukinių kepurėlių kaimas“ Kinijoje (Archdaily (2019))

8. Bioklimatinė parengiamoji mokykla Maroke, 2017. Įkvėpta liaudies architektūros, naudojamos vietinės medžiagos, konstrukcijos, šiuolaikinė išvaizda. Bioklimatinė sistema prisitaiko prie gamtos sąlygų ir jos keliamų pavojų (žemės drebėjimų) (rūpinamasi žmonių saugumu). Projektuojamas vidinis kiemelis, medžiai kuria šešėlius nuo intensyvios saulės, taip pat pastatas būna vėsus dienos metu, šiltesnis naktį dėl tinkamų izoliacinių pietinio fasado medžiagų. Kiemelio funkcija pritaikyta ir žaidimams, ir pamokoms lauke (Gonzalez, M.F. (2018)).

35 pav. Parengiamoji mokykla Maroke (Archdaily (2018))

9. “Yves Saint Laurent“ Muziejus Maroke, 2017. Pasitelkti geometriniai ornamentai, vidiniai kiemeliai. Įrengta biblioteka, kurioje galima įgyti žinių apie šalies kultūrą. Paprastų formų tūriai, perforuotos plytos kuria audinio raštą. Naudotas Maroko akmuo ir marmuras (vietinė medžiaga), vietinių gamintojų keramika, pastatas harmoningai įsilieja į aplinką (Pintos, P. (2019)).

36 pav. Muziejus Maroke (Archdaily (2019))

10. Lankytojų centras „Volubilis“ Maroke, 2011. Siekia sustiprinti kultūros reikšmę. Vietoje išlikę romėnų griuvėsiai, bet aplinkui teritorija nėra urbanizuota, todėl naujasis pastatas lankytojams iš pradžių nematomas. Tai kuria autentiškesnę patirtį. Suskaidytas tūris yra natūralių, prie kraštovaizdžio derančių spalvų (Archdaily (2011)).

37 pav. Lankytojų centras „Volubilis“ Maroke (Archdaily (2011))

11. „Guelmim“ oro uostas Maroke, 2018. Pastatui būdingas paprastumas, energetinis efektyvumas, šviesą filtruojantis fasadas iš metalinių ornamentuotų plokštelių. Taip pat spalva ir natūrali šviesa, regiono dekoratyvumas, atverti vaizdai į natūralų kraštovaizdį (Gonzalez, M.F. (2018)).

38 pav. „Guelmim“ oro uostas Maroke (Archdaily (2018))

12. „Abu Dabio luvras“, 2017. Muziejaus struktūra sudaryta iš tarpusavyje sujungtų nedidelių tūrių, kuriuos dengia platus, tradicinius ornamentus imituojantis kupolas, pro kurio raštą prasiskverbiantys šviesos spinduliai kuria išskirtinę atmosferą. Mažiesiems tūriams naudotos paprastos geometrinės formos, balta spalva, iš vidaus muziejaus lankytojams atverti vaizdai į juos supančią jūrą, kuri tampa pusiau atviro, kupolu dengto kiemelio dalimi (Archdaily (2017)).

39 pav. „Abu Dabio luvras“ (Archdaily (2017))

13. „Kumu Kanazawa“ viešbutis Japonijoje, 2017. Lubas puošia tradicinės medinės amatininkų kurtos struktūros. Rajone, kuriame įkurtas viešbutis, populiarūs senieji amatai, laikomasi arbatos gėrimo papročių, todėl siekta atskleisti kultūrą ir istoriją ne tik per architektūrą, bet ir per arbatos gėrimo ceremoniją. Bendra veikla suburia žmones ir supažindina juos su vietine kultūra. Jaukią aplinką kuria natūralus koloritas (Gonzalez, M.F. (2019)).

40 pav. „Kumu Kanazawa“ viešbutis Japonijoje (Archdaily (2019))

14. „Kenitra“ traukinių stotis Maroke, 2019. Fasadui dekoruoti panaudotas trikampis ornamentas. įkvėptas islamiškos architektūros. Šviesa, šešėliu, permatomumu kuriama harmonija, prisitaikoma prie sezonų metu besikeičiančios temperatūros (Pintos, P. 2019).

41 pav. „Kenitra“ traukinių stotis Maroke (Archdaily (2019))

15. Ūkininkų turgus Kinijoje, 2019. Statinys seka reljefą ir moderniai atspindi kaimo gyvenimą (sujungti senoviniai ir modernūs elementai). Remtasi vernakuliariomis konstrukcijomis, rūpintasi gamtinės aplinkos išsaugojimu. Statybai naudotos vietinės medžiagos, stogą dengia tradicinės pilkos spalvos plytelės. Vykdoma edukacinė veikla apie žemės ūkį (Shuan, H. (2019)).

42 pav. Ūkininkų turgus Kinijoje (Archdaily (2019))

16. „Universite Mohammed VI Polytechnique“, Marokas, 2011. Reaguoja į klimatą ir kontekstą, apjungti paveldas ir modernumas. Naudoti miestams būdingi elementai: siauros pusiau dengtos gatvės, vidiniai kiemeliai, suburiantys žmones ir kuriantys tapatybę. Dykumos kraštovaizdžio spalvos, tipiniai medžiai (palmės, alyvuogių medžiai) ir pergola. Prie aplinkos derintas mastelis, naudotos geometrinės formos (Archdaily (2017)).
17. Norint parodyti pagarbą senajai kultūrai, apleista Pagulbio sodyba pritaikyta naujoms funkcijoms: nakvynės namams, koncertams, parodomams, šventėms, stovykloms. Įrengta salė su transformuojama scena, židiniu, baru. Interjeras kurtas ne kontrasto principu – siekta medžiagiškumo tęstinumo, todėl naudotas skirtingų tipų ir atspalvių medis („pilkas, sidabrinis, dūminis ir peleninis... Senas ir naujas“), derantis prie jau sodyboje buvusių

tekstūrų. „Pagarba senovei atskleidžiama per naują architektūrinį išgryninimą, per apšvietimo juostelių „stygas“, per skylės tarpraščių nelygumuose, virstančiuose peizažo „akelėmis“. Architektūra tampa erdve, švarių lapu naujam veiksmui.“ Sklypas apželdintas žolynais, beržais ir pušimis (SA.lt (2019)).

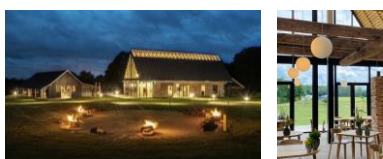
43 pav. Pagulbio sodyba (Garbačiausko, L. (2019))

18. Gyvenamasis namas „Stuba S_01“, (2021). Projektas paremtas Suvalkijos regiono statybos tradicijomis. Pastatas kompaktiško mastelio, apdailai naudotos natūralios medžiagos. Plane išsiskiria bendroji svetainės ir virtuvės erdvė. Ryšį su aplinka kuria dideli langai ir šalia suprojektuotos terasos (Studija 0088 (2021)).

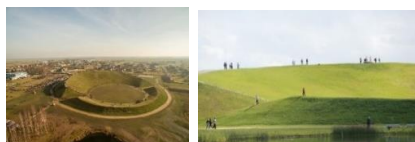
44 pav. „Stuba S_01“ (Studija 0088 (2021))

19. Ūkis „Farmers Circle“ Ukmergėje transformuotas į kompleksą su konferencijų centru, restoranu, viešbučiu. Atnaujinti pasivaikščiojimo gamtoje takai, įrengtos terasos, laužo kūrimo vietos. Tikslas – sukurti darnų ryšį tarp gamtos, senosios fermos pastatų ir modernumo (DO ARCHITECTS (2020)).

45 pav. Ūkis „Farmers Circle“ (Jaunius, A. (2020))

20. „Baltų dievų muziejus“ Naisiuose, 2013. Siekiant įprasminti senąją kultūrą, Naisiuose įkurtas baltų dievų muziejus. Tiesiogiai atkartojami baltų tikėjimui būdingi elementai (alkų kalnelis, dievų skulptūros, kurių kompozicija – gyvenimo tėkmės išraiška, dievų eiliškumas susijęs su jų reprezentuojančiais pasaulio modelio įvykiais), sodas (gamta) iliustruoja žemišką pasaulį ir dangų. Svastikos formos ugnies aikštė kuriama šalia vandens telkinio, tokia padėtis taip pat būdinga senosioms kultūroms. Didžiausias dėmesys skiriamas saulės aukštinimui – apvalioje pagal keturias pasaulio šalis orientuotoje aikštėje, į kurią veda spindulius primenantys takeliai, kuriamas saulės laikrodis, kurio forma imituoja senovinę segę, taip pat pasitelktos tvarumo priemonės – saulės baterijos, naudojamos vietinės medžiagos (SA.lt, (2013)).

46 pav. „Baltų arena“ (Naisiai.lt)

21. „Vila kopose“, Latvija, 2016. Interpretuojama tradicinė pajūrio architektūra, naudojamas nendrinis stogas. Kompaktiškumas, ramus koloritas, darniai įsilieja į aplinką. Gausu natūralios šviesos (Archispektras (2016)).

47 pav. „Vila kopose“ (Archdaily (2016))

22. Menų ir edukacijos centras Vilniuje „Pakrantė“, 2013. Apdailai naudotas medis ir formomis pabrėžtas vertikalumas skaidant tūrį ir fasadą padeda pastatui jaukiai prisiderinti prie miško aplinkos (Archdaily (2013), Jakimavičiūtė, K. (2018)).

48 pav. Menų ir edukacijos centras „Pakrantė“ Vilniuje (Archdaily (2013))

23. Vila „Jūra. Smėlis. Vėjas“, Kuršių Nerija, 2008. Dera prie vietinės architektūros. Pajūrio kraštivaizdžiui būdingas koloritas. Senujų vilų statybos tradicijos: medinių drožinių interpretacija (Jakimavičiūtė, K. (2018)).

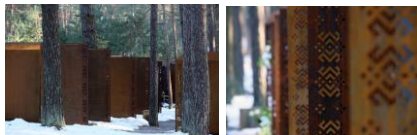
49 pav. Vila „Jūra. Smėlis. Vėjas“ (archmap.lt)

24. Viešbutis „Melt“ Palangoje. Statybai naudoti tradiciniai elementai, formos ir medžiagos (Jakimavičiūtė, K. (2018)).

50 pav. Viešbutis „Melt“ Palangoje (Tukaj, N.)

25. Kolumbariumas Petrašiūnuose, Kaune. Rūdžių spalva dera prie pušyno. G. Natkevičiaus kurtame kolumbariume Petrašiūnuose išperforuoti tautiniai simboliai. Stovėdami po vieną tūriai primena koplytstulpius (Jakimavičiūtė, K. (2018)).

51 pav. Kolumbariumas Petrašiūnuose (15min.lt)

26. Namas Vidukalnio gatvėje Kaune. Gyvenamasis namas, apsuptas gamtos ramybės yra puoštas žemaitiška juosta, matomas iš kitos upės pusės. Liaudiškais elementais, pavaizduotais ant vienspalvių akmens masės plytelių su skirtingomis faktūromis, norėta perteikti tautines vertybes. Raštas išryškėja keičiantis apšvietimui (Jakimavičiūtė, K. (2018)).

52 pav. Vidukalnio g. 8, Kaunas (lietuvosarchitektura.lt)

27. „Baltų šventykla“, Vilnius, 2015. VGTU architektūros studentė, remdamasi senosios kultūros idėjomis, projektavo Baltų šventyklą. Buvo siekta sukurti erdvę, kuri nepakeistų ritualinių tradicijų. Kuriama apvali aikštė, reprezentuojanti pasaulio įvykių periodiškumą, pasitelktos senosios statybos tradicijos (stulpinė konstrukcija), liaudies pasaulėžiūros elementai (medžio, dvylikos metų mėnesių ir zodiako ženklų, keturių pasaulio šalių interpretacija). Apšvietimo žaismas – moderni baltų simbolių, ugnies ir šviesos, išraiška (Augustinaitė, D. (2015)).

53 pav. „Baltų šventykla“ (Augustinaitė, D. (2015))

Palyginus išanalizuotų projektų savybes su BK būdingais architektūriniais bruožais, kuriančiais harmoniją tarp žmonių ir aplinkos, galima apibendrinti, kad svarbiausios savybės projektuojant yra prisitaikymas prie vietos sąlygų (pasaulio šalių, klimato), funkcionalumas ir formų paprastumas, geometriškumas. Analizuotuose projektuose, kuriuose siekta išsaugoti tautinį savitumą, dažnai naudotos vietinės medžiagos ir subtilus tradicinis ornamentas. Savybės, literatūrinės analizės metu išskirtos kaip būdingos BK, yra būdingos ir kitų šalių architektūrai, tačiau jų raiška skiriasi, priklausomai nuo vietinių klimato, aplinkos sąlygų ir statybos tradicijų.

1.4. Baltų kultūros vertybių įprasminimo architektūroje hipotetinis modelis

Temos aktualumas: Baltų kultūros vertybių įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje.

BK vertybės – pagarba gamtai ir bendruomeniškumas – yra itin aktualios šiuolaikiniame globalizacijos ir urbanizacijos amžiuje.

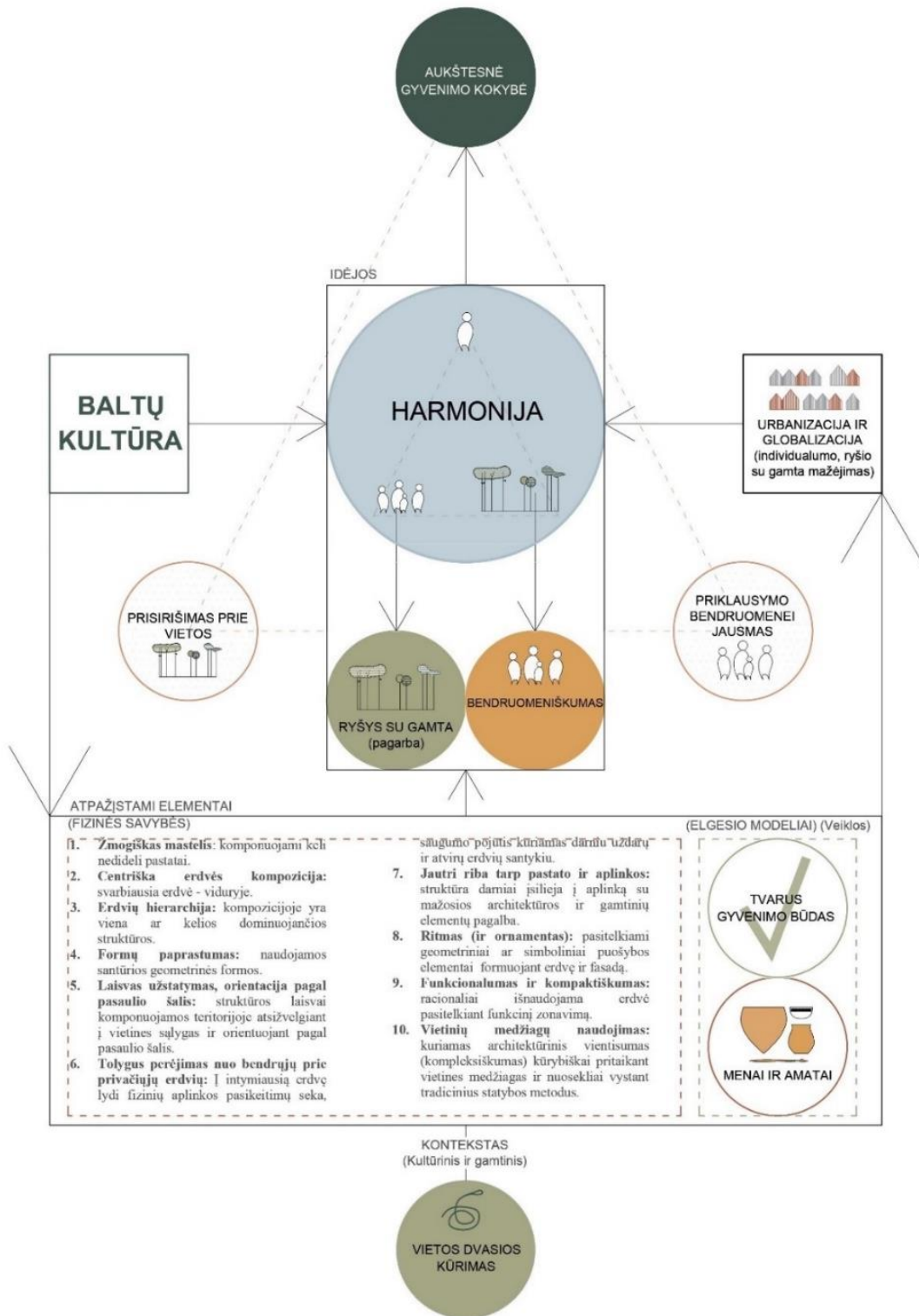
Atlikus literatūros šaltinių, kuriuose nagrinėjamos sąsajos tarp kultūrinių vertybių, natūralios ir žmogaus kuriamos aplinkos, šiuolaikinių problemų ir gyvenimo kokybės, analizę, galima teigti, kad vietos dvasios paieška yra pagrindinė priemonė, padedanti kurti BK puoselėtą harmoniją tarp žmonių ir aplinkos. Architektūrinis identitetas turėtų formuotis remiantis kultūriniu ir gamtiniu kontekstu ir pasireikšti per fizines erdvės savybes bei žmonių elgesio modelius toje aplinkoje.

Pagrindiniai erdviniai principai, kurie yra būdingi lietuvių vernakuliariajai architektūrai ir kurie padeda išreikšti BK pamatines vertybes yra šie:

1. Žmogiškas mastelis (kompaktiškumas);
2. Centriška erdvės kompozicija;
3. Laisvas pastatų užstatymas ir orientacija pagal pasaulio šalis;
4. Erdvių hierarchija;
5. Formų paprastumas, geometriškumas, santūrumas;
6. Tolygus perėjimas nuo bendrųjų prie privačiųjų erdvių;
7. Jautri riba tarp pastato ir aplinkos (darnus uždarų ir atvirų erdvių santykis);
8. Ritmas (ornamentas ir simbolių naudojimas);
9. Funkcionalumas;
10. Vietinių medžiagų naudojimas.

Bendra veikla turi įtakos žmogaus patirčiai, kolektyvinei atminčiai, todėl puoselėja bendruomeniškumą (Assmann, J., Czaplicka J. (1995)). Kultūrą galima apibūdinti kaip žinių, kurios privalomos siekiant tapti efektyviu visuomenės nariu, rinkinį. Kolektyvinė veikla, per kurią pasireiškia rūpestis gamtai ir kultūrai, yra kita baltų pasaulėžiūros įprasminimo architektūroje priemonė (Ingold, T. (2000)).

Darbe buvo iškelta hipotezė, kad pastato fizinės savybės ir funkcijos leidžia žmogui jaustis arčiau gamtos bei skatina bendruomeniškumą. Ją bus siekiama įrodyti atliekant sociologinį tyrimą antrame ir trečiame darbo etapuose.

54 pav. Baltų kultūros vertybių įprasminimo architektūroje hipotetinis modelis (autorės schema (2019))

2. Baltų kultūros įprasminimo architektūroje galimybių empiriniai tyrimai

Empirinių tyrimų tikslas: remiantis gautais rezultatais ir padarytomis išvadomis, sukurti koncepcinį modelį, kuriame būtų įvardintos pagrindinės architektūrinės priemonės, įprasminančios senąją BK, atskleidžiančios tautinį tapatumą ir sprendžiančios šio laikmečio problemas.

Darbo planas:

1. Sudaryti tyrimo programą: suformuluoti hipotezes, pasirinkti tyrimo metodus ir objektus.
2. Remiantis tyrimų rezultatais suformuoti koncepcinį modelį.

2.1. Empirinių tyrimų programa

Tyrimo objektai: BK būdingų pasaulėžiūros aspektų aktualumas šiuolaikiniame kontekste, būdingų fizinės aplinkos savybių pasireiškimas XX–XXI a. architektūroje, architektūros vaidmuo kuriant darnų žmonių ryšį su aplinka ir bendruomene.

Atlikus literatūros šaltinių analizę buvo suformuluotos keturios pagrindinės hipotezės:

1. BK idėjų raiška per pastato fizines savybes ir erdvėje formuojamus elgesio modelius gali padėti spręsti su globalizacija ir urbanizacija susijusias kultūros homogenizacijos, tapatumo praradimo, žmogaus mastelio praradimo, susvetimėjimo ir kt. problemas;
2. BK būdingas darnus kurtos erdvės santykis su aplinka, pasireiškia šiomis savybėmis: kompaktišku masteliu, centrine kompozicija, paprastomis formomis, vietinių medžiagų ir simbolių naudojimu, jos savitai reiškiasi XX–XXI a. Lietuvos architektūroje, perteikdamos laikotarpio pagrindines idėjas;
3. BK pasaulėžiūros aspektai (ryšio tarp žmonių ir aplinkos svarba) ir materialiosios kultūros savybės, būdingos skirtingų laikotarpių tautiškumą įprasminančiai architektūrai, gali padėti formuojant savitą Lietuvos architektūrinę raišką;
4. senovės BK gyvenvietėms būdingi bruožai gali būti pasitelkti kuriant darnius žmonių tarpusavio santykius ir artimą ryšį su aplinka.

Antrąją hipotezę papildoma ir patikslina teiginiai, suformuluoti pagal pirmoje darbo dalyje išskirtas savybes:

- 2.1. BK būdingas darnus žmogaus kurtos erdvės įliejimas į aplinką, pasitelkiant kompaktišką mastelį, ši savybė savitai reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje, atspindėdama laikotarpio poreikius;
- 2.2. BK būdingas darnus žmogaus kurtos erdvės įliejimas į aplinką reiškiasi centrine kompozicija, kuri pastebima skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje ir padeda atskleisti kuriamajam laikotarpiui būdingą pasaulėžiūrą;
- 2.3. naudojamos vietinės medžiagos leidžia darniai įlieti pastatą į aplinką, ši savybė būdinga BK ir savitai reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje, atspindėdama laikotarpio galimybes;
- 2.4. paprastos geometrinės formos yra būdingos BK pastatams ir savitai reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje, atitinkdamos laikotarpio poreikius ir padėdamos atskleisti kuriamajam laikotarpiui būdingą pasaulėžiūrą;
- 2.5. simbolių naudojimas pastato puošyboje yra BK būdinga savybė, savitai pasireiškianti skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje ir padedanti atskleisti laikotarpio vertybes;
- 2.6. ritmo ir ornamento naudojimas – BK būdinga savybė, savitai pasireiškianti skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje ir padedanti atskleisti laikotarpio vertybes.

Hipotezėms patikrinti buvo pasirinkti trys **tyrimo metodai**: ekspertų apklausa struktūrizuotos anketos ir interviu forma bei architektūrinių objektų analizė. Detali kiekvienos hipotezės analizė su jai taikomais tyrimo metodais ir objektais yra pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrimo programa

HIPOTEZĖS	TYRIMO METODAI	TYRIMO OBJEKTAI
1. Baltų kultūros idėjų raiška per pastato fizines savybes ir erdvėje formuojamus elgesio modelius gali padėti spřesti su globalizacija ir urbanizacija susijusias kultūros homogenizacijos, tapatumo praradimo, žmogiško mastelio praradimo, susvetimėjimo ir kt. problemas.	Ch. Alexanderio modeliai; Interviu / stuktūrizuota apklausa.	Baltų kultūros vertybių aktualumas kuriant šiuolaikinę architektūrą.
2. Baltų kultūrai būdingas darnus kurtos erdvės santykis su aplinka , pasireiškia šiomis savybėmis: kompaktišku masteliu, centrine kompozicija, paprastomis formomis, vietinių medžiagų ir simbolių naudojimu, jos savitai reiškiasi XX–XXI a. Lietuvos architektūroje, perteikdamos laikotarpio pagrindines idėjas.	Interviu / stuktūrizuota apklausa; Architektūrinių objektų (literatūros šaltinių ir vietos) analizė, remiantis Ch. Alexanderio suformuotais modeliais.	Kultūros (ir tautiško) įprasminimas Lietuvos architektūroje: XX–XXI a. Lietuvos architektūra.
2.1. Baltų kultūrai būdingas darnus žmogaus kurtos erdvės įliejimas į aplinką pasitelkiant kompaktišką mastelį , ši savybė savitai reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje, atspindėdama laikotarpio poreikius.		
2.2. Paprastos geometrinės formos yra būdingos baltų kultūros pastatams ir savitai reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje, atitinkdamos laikotarpio poreikius ir padėdamos atskleisti kuriamajam laikotarpiui būdingą pasaulėžiūrą.		
2.3. Baltų kultūrai būdingas darnus žmogaus kurtos erdvės įliejimas į aplinką reiškiasi centrine kompozicija , ji pastebima skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje ir padeda atskleisti kuriamajam laikotarpiui būdingą pasaulėžiūrą.		
2.4. Baltų kultūrai būdinga erdvių hierarchija reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje ir yra pasitelkiama kuriant žmones suburiančias erdves.		
2.5. Naudojamos tradicinės medžiagos padeda darniai įlieti pastatą į aplinką, ši savybė būdinga baltų kultūrai ir savitai reiškiasi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje, atspindėdama laikotarpio galimybes.		
2.6. Pasikartojančių pastato apdailos ar funkcinų elementų ritmas ir ornamento naudojimas yra baltų kultūrai būdinga savybė, savitai pasireiškianti skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūroje ir padedanti atskleisti laikotarpio vertybes.		
3. Baltų kultūros pasaulėžiūros aspektai (ryšio tarp žmonių ir aplinkos svarba) ir materialiosios kultūros savybės, būdingos skirtingų laikotarpių tautiškumą įprasminančiai architektūrai, gali padėti formuojant savitą Lietuvos architektūrinę raišką .	Interviu / stuktūrizuota apklausa; Architektūrinių objektų (literatūros šaltinių ir vietos) analizė, remiantis Ch. Alexanderio suformuotais modeliais.	Kultūros (ir tautiško) įprasminimas Lietuvos architektūroje: XX–XXI a. Lietuvos architektūra.
4. Senovės baltų kultūros gyvenvietėms būdingi bruožai gali būti pasitelkti kuriant darnius žmonių tarpusavio santykius ir artimą ryšį su aplinka .	Ch. Alexanderio modeliai; Interviu / stuktūrizuota apklausa.	Architektūros vaidmuo kuriant darnų santykį tarp žmonių ir aplinkos.

2.2. Tyrimo metodai

2.2.1. Sociologiniai tyrimai

Tyrimo objektai: XX–XXI a. Lietuvos architektūros tautiškumo bruožai.

Atliekant ekspertų (struktūrizuotą) apklausą ir interviu siekiama:

- 1) įvertinti, BK pasaulėžiūros aktualumą šiuolaikiniam žmogui;
- 2) patikrinti, ar BK erdvių fizinės savybės yra būdingos XX–XXI a. Lietuvos architektūroje ir kaip jos pasireiškia;
- 3) nustatyti, kokiomis architektūrinėmis priemonėmis kuriamas darnus ryšys tarp žmonių ir aplinkos.

Interviu klausimai sugrupuoti į III dalis pagal išsikeltų hipotezių temas:

- I. BK vertybių aktualumas kuriant šiuolaikinę architektūrą;
- II. kultūros (ir tautiškumo) įprasminimas Lietuvos architektūroje;
- III. architektūros vaidmuo kuriant darnų santykį tarp žmonių ir aplinkos.

Ruošiantis tyrimui buvo sudarytas 12 klausimų anoniminis anketinis klausimynas, kuriuo buvo surinkti duomenys atsitiktinės atrankos būdu (žr. 1 ir 3 priedus). Apklausoje kviesti dalyvauti asmenys, turintys žinių ir patirties architektūros, kultūros paveldo, menotyros, istorijos srityse, dirbantys ne mažiau kaip 4 metus. Respondentai skirstyti į dvi grupes pagal darbo stažą ir amžių.

2.2.2. Architektūrinių objektų analizė

Analizuojant architektūrinius objektus, remiantis Ch. Alexanderio suformuotais modeliais, yra siekiama:

- 1) išanalizuoti XX–XXI a. architektūrinius objektus ir BK erdvines savybes juose;
- 2) nustatyti, ar BK būdingos fizinės aplinkos savybės buvo naudotos kuriant XX a. nacionalinę architektūrą;

Kriterijai, pagal kuriuos objektai pasirinkti analizei:

- 1) laikotarpis ir stilius: analizuoti objektai suskirstyti į tris grupes: XX a. I pusė, XX a. II pusė ir XXI a. Tyrimui pasirinkti pastatai, kuriuose ryškūs tautinio stiliaus, regionalizmo bruožai, gamtos ir pastato ryšio paieška, taip pat svarbūs žmones suburiantys pastatai;
- 2) funkcija: pastatai sugrupuoti į visuomeninius ir gyvenamuosius;
- 3) kultūros paveldo pastatai.

Remiantis Ch. Alexanderio suformuotais erdvių modeliais ir pagal juos pirmoje darbo dalyje išskirtomis savybėmis, sudaryta pastatų vertinimo balais sistema. Balai skirstyti pagal savybių reikšimosi pastatuose stiprumą. Darnus pastato įliejimas į kontekstą buvo įvardintas kaip pagrindinis bruožas, kuris bus nagrinėjamas. Likusios savybės (kompaktiškas mastelis, paprastos geometrinės

formos, kt.) buvo pergrupuotos kaip sudėtinės šios savybės dalys ir priemonės šiam tikslui pasiekti. Dėl užstatymo reikalavimų, kurie gali būti keliami statant urbanizuotoje aplinkoje, į analizę nebuvo įtraukta savybė „laisvas užstatymas ir orientacija pagal pasaulio šalis“, nes dalis analizuotų objektų įsikūrę miesto aplinkoje. Kiekvienai iš savybių priskirta viena iš hipotezių. Savybių raiškos stiprumo pastatuose analizę papildys vietoje darytos nagrinėtos savybės fotofiksacijos. Siekiant sumažinti tyrimo subjektyvumą vertinimo sistemoje, pastatų nuotraukos bus išdėliotos grafiškai pagal gautą įvertinimą ir palygintos tarpusavyje. Savybių sąrašas ir vertinimo sistema balais pateikta 2 lentelėje.

Vertinimo sistemoje naudoti kriterijai parinkti remiantis Ch. Alexanderio išskirtais erdvių formavimo principais, padedančiais kurti artimesnį ryšį tarp žmonių ir sklandžiau įlieti pastatą į aplinką, taip pat kitais literatūros šaltiniais, kurie naudoti aprašant pirmoje darbo dalyje išskirtas savybes. Pagal sudarytą sistemą, maksimalus balų skaičius, kuris gali būti priskirtas pastatui, yra 24.

2 lentelė. Architektūrinių objektų vertinimo sistema.

4	1. Kompaktiškas mastelis
2	1.1. Pastatas yra ne aukštesnis nei 4 aukštų: 2 balai – pastatas 2 a. ar žemesnis (skaičiuojami antžeminiai aukštai, cokolinis aukštas į analizę neįtrauktas); 1,5 balo – pastatas 2 aukštų, bet vizualiai atrodo aukštesnis ar turi mansardą; 1 balas – pastatas 3 aukštų (taip pat, jei ketvirtame aukšte tik laiptinė į terasą ant stogo); 0,5 balo – pastatas 4 aukštų; 0 balų – pastatas aukštesnis nei 4 aukštų.
2	1.2. Komponuojami keli nedideli pastatai arba pastato tūris skaidomas: 2 balai – analizuojamas objektas sudarytas iš kelių atskirų, susikertančių ar sujungtų tūrių ar įtrauktų, nukirstų pastato dalių, į kelias dalis vizualiai skaidoma fasado plokštuma pasikartojančių fasado apdailos (dekoro) ar funkcinių elementų ritmu (taip pat kai elementai jungiami į grupes, pavyzdžiui, komponuojami juostiniai langai modernistiniuose pastatuose ar vitrininiai langai šiuolaikiniuose pastatuose); 1,5 balo – tūris skaidomas, o fasadas tik iš dalies (pavyzdžiui, apdailai naudotos vienspalvės viena šalia kitos sudėtos medinės lentelės, kuriančios ritmą, bet neskaidančios plokštumos į atskiras dalis, arba fasadas gausiai įstiklintas, matomi sudalinimai); 1 balas – objektas sudarytas iš kelių atskirų, susikertančių ar sujungtų tūrių, arba skaidoma tik fasado plokštuma; 0 balų – tūris vientisas, be funkcinių ar dekoro detalių, suskaidančių fasado plokštumą į skirtingas dalis.
4	2. Paprastos geometrinės formos
2	2.1. Funkcionalumas ir kompaktiškas erdvės panaudojimas pritaikant paprastas geometrines formas: 2 balai – naudotos paprastos, taisyklingos geometrinės formos stačiais kampais (tūryje ir planinėje struktūroje);

	1,5 balas – tūriui ir planinei struktūrai kurti naudotos paprastos, taisyklingos geometrinės formos, šalia atsiranda organiškesnių ar mažiau taisyklingų geometrinių formų detalių, (pavyzdžiui, dekore); 1 balas – naudotos paprastos, organiškesnės, mažiau taisyklingos geometrinės formos (su nukirstais ar suapvalintais kampais) tūryje ir planinėje struktūroje; 0 balų – tūriui ir planinei struktūrai kurti naudotos organiškos ar netaisyklingos formos.
2	2.2. Pastato stogo forma optimaliausiu būdu pritaikoma prie vietinių sąlygų: naudojami tradiciniai pastatų siluetai: 2 balai – dvišlaitis ar daugiašlaitis stogas dengia visą pastatą; 1 balas – naudotas vienšlaitis stogas arba šlaitinis stogas nedominuoja pastato fasaduose, arba tik dalis pastato dengta šlaitiniu stogu, taip pat, kai šlaitinis stogas netaisyklingų formų, ar dalis stogo turi pastebimą nuolydį; 0 balų – pastato stogas sutapdintas.
2	3. Erdvių hierarchija
2	Pagrindinė erdvė aiškiai vizualiai išskiriama struktūroje (yra pakelta, didesnė ar aukštesnė arba komponuota kaip atskiras tūris ir galinti veikti kaip orientyras): 2 balai – plane ir tūryje aiškiai dominuoja viena erdvė, ji vizualiai išsiskiria savo dydžiu (gali būti ir lauko erdvės). Tūryje ar fasaduose viena dalis akcentuota labiau nei kitos, o planinėje struktūroje savo dydžiu dominuoja viena ar kelios erdvės, arba galima lengvai atspėti, kuri erdvė funkciškai svarbesnė už kitas. Tūriu išskirta pastato dalis nebūtinai turi sutapti su didžiausia patalpa plane; 1 balas – erdvė vizualiai išsiskiria savo dydžiu arba planinėje struktūroje, arba tūryje, arba išskirta tik fasado dalis išskirta (pavyzdžiui, gausiai įstiklinta). Taip pat kai yra kelios pagrindinės erdvės ir nusakyti sunku; 0 balų – planinėje struktūroje ir tūryje dominuoja panašių dydžių ir proporcijų erdvės.
4	4. Centrinė kompozicija
2	4.1. Viena iš aktyviausių, bendrųjų ar didžiausių erdvių komponuojama geometriniam teritorijos ar pastato centre (pastatuose, kuriuose sunku atskirti, kuri erdvė pagrindinė, ar yra kelios planinėje struktūroje išsiskiriančios patalpos, analizei pasirinkta didžiausia, kai kuriuose objektuose analizuota aikštė, esanti šalia pastato): 2 balai – bent viena iš svarbių aktyvių zonų komponuota centre (arba visas objektas sudarytas iš vienos erdvės); 1 balas – erdvė komponuota iš dalies centre, pavyzdžiui, ant vienos ašies ar specialiai išskirtoje pastato dalyje ji centre. Taip pat, jei erdvė tęsiasi per visą pastato plotį ar ilgį, arba yra šalia kompozicinio centro (jei nėra aišku, kuri erdvė svarbiausia, balą skirti jei pastato planinėje struktūroje galima įžvelgti simetriją); 0,5 balo – simetrija matoma tik fasade; 0 balų – aktyviausia ar funkciškai svarbiausia pastato dalis nėra centre.
2	4.2. Pagrindinę bendrąją erdvę supa skirtingos funkcijos ar į ją veda keli įėjimai: 2 balai – į pagrindinę bendrąją (didžiausią ar funkciškai aktyviausią) erdvę veda daugiau nei 2 įėjimai, arba 2 įėjimai ir vizualinis ryšys su aplinkinėmis patalpomis. Taip pat jei aplink funkciškai reikšmingiausią erdvę sutelktos daugiau nei dvi skirtingos funkcijos;

	1,5 balo – į bendrą pagrindinę erdvę veda daugiau nei 2 įėjimai, tačiau jie jungia su pagalbinėmis, ne visiems prieinamomis patalpomis; 1 balas – į pagrindinę bendrą erdvę veda bent 2 įėjimai; 0 balų – į pagrindinę erdvę veda tik vienas įėjimas.
4	5. Jautri riba tarp pastato vidaus ir išorės (sklandus perėjimas tarp erdvių)
2	5.1. Pereinamos erdvės veda į funkciškai svarbiausią ar aktyviausią, bendrą erdvę taip suteikdamos jai išskirtinumą: 2 balai – į pagrindinę erdvę patenkama pereinant per daugiau nei vieną erdvę (skaičiuoti iš pagrindinio įėjimo pusės, ne trumpiausias kelias). Kai funkciškai svarbiausia erdvė ne pirmame aukšte, atviros į ją vedančios laiptinės skaičiuotos kaip papildoma pereinama erdvė. Taip pat įskaičiuotos ir pusiau atviros šalia pastato esančios erdvės (prieangiai, t.t.); 1 balas – į pagrindinę erdvę patenkama ne tiesiogiai, pereinama viena erdvė (ji neturi būti atskirta durimis, bet gali vizualiai atrodyti kaip atskira erdvė); 0 balų – į pagrindinę patalpą patenkama teisiai iš lauko.
2	5.2. Pastatas darniai įsilieja į aplinką dėl atvirų ar pusiau atvirų erdvių, mažosios architektūros elementų (balkonų, terasų, prieangių (ir laiptų), kiemelių, pravažiavimų): 2 balai – kurtos kelių tipų erdvės (arba visas objektas yra atviras, arba pusiau atviras). Taip pat, kai komponuotos daugiau nei 2 to paties tipo pusiau atviros erdvės; 1 balas – kurtos ne daugiau kaip 2 ir tik vieno tipo erdvės; 0 balų – pusiau atviros ar atviros erdvės projekte nekomponuotos.

4	5. Tradicinės medžiagos
2	5.1. Naudojamos tradicinės vietinės medžiagos, pavyzdžiui, medis: 2 balai – viso pastato (arba bent dviejų fasadų) apdailai naudotos tradicinės medžiagos, pavyzdžiui, medis, molis, šiaudai (taip pat ir skiedros); 1 balas – pastatas mūrinis ar naudota tam laikotarpiui ir vietai būdinga statybinė medžiaga, taip pat kai naudoti mediniai elementai (pavyzdžiui, durys, terasos, t.t.); 0 balų – naudojamos tam laikotarpiui ir vietai nebūdingos medžiagos.
2	5.2. Natūralus koloritas: 2 balai – naudotos natūralios, žemiškos, neutralios (rusvos, žalsvos, juoda, balta, pilkšvos); 1 balas – šalia natūralių atspalvių naudojama viena ryški spalva; 0 balų – natūralūs atspalviai nedominuoja, vyrauja ryškios spalvos.
2	6. Ritmas ir ornamentas
2	2 balai – jei naudotos dvi ar trys iš išvardintų priemonių: planinėje struktūroje, tūrinėje išraiškoje, fasaduose arba interjere išvelgiami simboliai. Taip pat jei dekoras ar fasado elementų ritmas primena liaudies meną; 1 balas – simboliškumas išvelgiamas tik vienoje iš anksčiau nurodytų priemonių arba vizualinei išraiškai naudotas ornamentas, arba ritmas, neprimenantys liaudies meno; 0 balų – pastato kompozicijoje nekuriamas atsikartojančių elementų ritmas, neišvelgiamas simboliškumas.

2.3. Tyrimo rezultatai

2.3.1. Sociologinių tyrimų rezultatų analizė

Anoniminėje anketinėje apklausoje dalyvavo 28 žmonės, interviu forma apklausti 4 žmonės. Respondentų amžiaus vidurkis 37 metai (> 40 metų n = 16 (57,2 %), < 40 metų n = 12 (42,8 %)). Darbo stažo vidurkis yra 13 metų. Klausimai, užduoti atliekant apklausą su nurodytais variantais, sutapo su interviu laisva forma pateiktais klausimais, todėl gauti rezultatai lyginami šiame skyrelyje.

Į DALIS

Ekspertų nuomone, BK yra unikali jai būdinga pasaulėjauta, kuri reiškesi per tradicijas, prasminį santykį su gamta ir bendrystę. Artimo ryšio su gamta puoselėjimas kaip geriausiai BK apibūdinantis bruožas, buvo pasirinktas didžiosios dalies (36 %) respondentų (žr. 2 priedą). Kaip ryškūs BK bruožai taip pat buvo išskirti: simboliais grįsta pasaulėžiūra (30 %) ir bendruomeniškumas (20 %). Šie atsakymai interviu ir struktūrizuotoje apklausoje papildyti komentarais: respondentų nuomone, šios savybės nėra unikalios, o būdingos daugeliui senųjų kultūrų ir artimos kaimyninėms tautoms. 12 % visų apklaustųjų jiems pritarė, kad BK neturi tik jai būdingų išskirtinių bruožų: skirtingų regionų architektūra yra labai įvairi, todėl būdingi tik bendri bruožai, o ne konkrečios lengvai atpažįstamos savybės. Taip pat patvirtinta literatūros šaltinių analizėje aptarta mintis, kad artimo tarpusavio ryšio, darnos su gamta paieška ir simboliais grįsta pasaulėžiūra kilo iš primityvių to laikmečio poreikių ir galimybių.

Pasak ekspertų, architektūroje BK galėtų reikštis pagarbiu santykiu su kontekstu ir tradicinėmis erdvinėmis savybėmis: nedideliu masteliu, natūraliomis, lengvai prieinamomis tradicinėmis medžiagomis. Didžiausias procentas žmonių (17 %) įvardijo, kad *jautrios ribos tarp pastato vidaus ir išorės kūrimas* yra svarbiausia BK vertybes atskleidžianti priemonė, kaip ir *tradicinių medžiagų* (16 %) ir *natūralių atspalvių naudojimas* (15 %). Tarp žmonių su didesne nei 10 metų darbo patirtimi, 14 % apklaustųjų sutiko, kad kompaktiško mastelio kūrimas ir simbolių komponavimas padėtų BK padaryti atpažįstamą erdvėje. Ekspertų nuomone, senajai kultūrai būdingi ženklai gali būti subtiliai interpretuojami dekoruojant pastatą. Ir struktūrizuotos apklausos, ir interviu atsakymais buvo siūlyta naudoti paprastas geometrines formas, turinčias simbolinę reikšmę, taip kuriant baltų pasaulėjautai artimą architektūrą ir perduodant ženkluose užkoduotas žinias ir reikšmes ateities kartoms (žr. 55 pav.). Atsakymai papildyti teiginiais, kad žmogaus kurta aplinka turi prisitaikyti prie gamtinės situacijos ir ją papildyti ne imituojant, o pasirūpinant naudotų gamtos resursų atkūrimu. Darną su gamtine aplinka gali kurti žemiškos spalvos, natūralios šviesos įleidimas į pastatą, taip padedant

žmogui jausti paros ar metų laikų kaitą ir kuriant jautrų perėjimą tarp vidaus erdvių ir lauko. Interviu atsakymai patvirtina literatūros šaltinių analizėje suformuluotas išvadas, kad kultūra gali būti įprasminama per santykį su aplinka, žmogaus patirtį, nebūtinai per atpažįstamus fizinius ženklus. Vyresnio amžiaus respondentai teigė, kad norint atskleisti BK per architektūrą, tiek pat svarbu yra naudoti simbolius, kiek kurti nedidelio mastelio tūrius.

55 pav. Fizinės savybės, kurios, respondentų nuomone, kurios daro baltų kultūrą atpažįstamą architektūroje / erdvėje (autorės diagramos (2020))

Ekspertai sutiko, kad urbanistinė aplinka daro įtaką žmogaus gyvenimo būdai ir kiekvieno žmogaus santykis su gamtine aplinka ir žmonėmis yra individualus, priklauso nuo įvairių faktorių: vidinės žmogaus kultūros, sąmoningumo ir nusiteikimo. Didžioji dalis skirtingų amžiaus grupių respondentų sutinka, kad dėl urbanizacijos ir su ja susijusio spartesnio gyvenimo tempo, gali būti sunkiau jausti artimą ryšį su gamta ir aplinkiniais žmonėmis. Taigi, remiantis apklausos atsakymais, galima teigti, kad BK kurtas darnus žmogaus santykis su gamta ir bendruomenės nariais yra aktualus šiuolaikiniam žmogui.

Struktūrizuotos apklausos ir interviu atsakymai patvirtina teiginius, kad globalizacija veikia gyvenimo būdą, santykius, savęs suvokimą, daro teigiamą ir neigiamą poveikį šiuolaikinei architektūrai. Tarp respondentų vyrauja nuomonė, kad dėl globalizacijos architektūrinė raiška tampa vienodesnė skirtingose šalyse, todėl globalizacijos įtaka yra labiau neigiama. Ekspertų nuomone, architektūra tampa paprastesnė, nes dėmesys kreipiamas į praktiškumą, kuris kyla iš tam tikrų šiuolaikinių poreikių. Tai gali turėti neigiamos įtakos architektūros kokybei. Tarp jaunesnių struktūrizuotą apklausą pildžiusių respondentų, dažnai pasirinktas atsakymas, kuriame teigta, kad globalizacija taip pat skatina šiuolaikinės architektūros raidą dėl galimybių dalintis žiniomis, veikiančiais metodais ir medžiagomis.

Abiejų amžiaus grupių atstovai, taip pat interviu forma apklausti ekspertai sutiko, kad šiuolaikiniam žmogui yra svarbu gyventi darnoje su aplinka bei jaustis bendruomenės dalimi, todėl senoji kultūra gali tapti žinių ir įkvėpimo šaltiniu, padedančiu geriau suprasti ir vertinti save bei aplinką (žr. 56 pav.). Ekspertai teigia, kad protėvių išmintis dažnai skleidžiasi per subtilius ženklus, pasąmonę, perimtas tradicijas, tačiau tik 16 % respondentų manė, kad šiuolaikinis žmogus domisi

senaisiais amatais. Ir struktūrizuotos apklausos, ir interviu atsakymai papildyti, kad vis aktualesni tampa darnaus vystymosi principai, dažniau naudojamos vietinės medžiagos ir produktai, skatinamas sveikas gyvenimo būdas, aktyvi veikla gamtoje. Prisitaikymas prie gamtos ciklų ritmo labiau susijęs su vidinės darnos poreikiu (savo suvokimu), ne išlikimu.

Tradicinei architektūrai būdingi bruožai padeda atskleisti vietos dvasią ir kultūrą – ši nuomonė buvo vyraujanti abiejose amžiaus grupėse (žr. 57 pav.). Visi interviu dalyvavę ekspertai ir trečdalis apklaustųjų (anketą pildžiusiųjų) sutiko, kad etnografinių pastatų bruožai gali padėti spręsti fasadų vienodumo problemą, kylančią dėl globalizacijos procesų, įkvėpti kurti darniai į aplinką įsiliejančią, ekologiškesnę šiuolaikinę architektūrą.

56 pav. Pasaulėžiūros aspektai ir vertybės, aktualios šiuolaikiniam žmogui (autorės diagramos (2020))

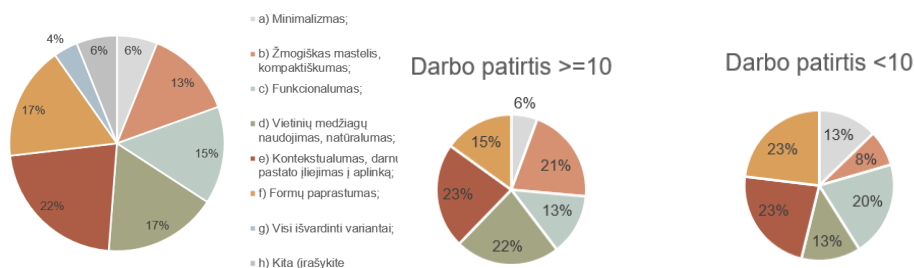

57 pav. Etnokultūrinės architektūros reikšmė, kuriant šiuolaikinę architektūrą (autorės diagramos (2020))

II DALIS

Pagrindiniais XX–XXI a. Lietuvos architektūrai būdingais bruožais įvardinti: kontekstualumas (darnus pastato ryšys su aplinka) (22 %), formų paprastumas (17 %), tradicinės medžiagos, atspalvių natūralumas (17 %), taip pat – kompaktiškas mastelis (13 %). Pabrėžiama, kad projektuojant svarbiausia atsižvelgti į kontekstą, socialinius poreikius, mastelį, mąstyti kūrybiškai, naudoti vietines tradicines medžiagas, kurti pagarbų santykį su aplinka. Iškelta problema, kad prieinamos vietinės medžiagos, pastato dydis, prisitaikymas prie funkcijos lėmė savitą erdvinę raišką regionuose, tačiau skirtingais laikotarpiais buvo jaučiama kitų šalių architektūros mokyklų įtaka, perduodamos žinios lėmė suvienodėjimą. Todėl vėlesnių periodų architektūra neturi išskirtinių, tik jai būdingų bruožų, kuriais kultūra būtų atpažįstamai perteikta architektūroje. Tautiniai motyvai dažnai reiškiasi pastato dekore per simbolius, vietines medžiagas. Ekspertų teigimu, tautiškumas susijęs ne su profesionalia architektūra, o kyla iš poreikių, atsirandančių kai žmonės patys kuria savo gyvenamąją aplinką. Ši

nuomonė paremia literatūros šaltinių analizėje aptartą vietos kūrimo (angl. *placemaking*) reiškinį, kai bendruomenės nariams prisidedant prie aplinkos organizavimo, vietos identitetas erdvėje atsiskleidžia labiau (Project for Public Spaces (2018), Structum (2018)). Ekspertų nuomone, lietuviška kultūra savaime įprasminama, jei projektuoja lietuvis ir jei siekiama stiprinti vietos dvasią: architektūra savo forma, medžiagomis reaguoja į kontekstą, yra funkcionali, atsižvelgia į poreikius. Taigi, galima teigti, kad kultūra gali reikštis anksčiau išvardintų architektūrinių priemonių pagalba subtiliai, be išskirtinių ir lengvai atpažįstamų, tik jai būdingų savybių, taip pat per bendruomenės įsitraukimą į erdvėje vykstančius procesus.

58 pav. Respondentų nuomone, ryškiausios XX–XXI a. Lietuvos architektūros savybės (autorės diagramos (2020))

Ekspertų buvo prašoma nurodyti, kurios iš išvardintų BK būdingų savybių, jų nuomone, yra būdingos šiems XX–XXI a. visuomeninės paskirties pastatams: tautinio stiliaus Kauno centriniam paštui, regionalizmo stiliaus Mokslų akademijos poilsia vietei ir šiuolaikiniam ofisui gamtoje „Menas ir Sinergija“. Diagramose tolygus pasirinktų savybių pasiskirstymas rodo, kad daugelis savybių reiškiasi nurodytuose pastatuose. Trijuose pavyzdžiuose ryškiausiomis savybėmis laikomos vietinės medžiagos, neutralios spalvos, paprastos formos, pastebimas fasadų skaidymas, kuriuo susmulkintas pastatų mastelis. Šiuose architektūriniuose objektuose svarbus darnus pastato įsiliejimas į aplinką (žr. 1 priedą).

III DALIS

Visi respondentai sutiko, kad BK erdvėms būdingos savybės padeda kurti darnų ryšį tarp pastato ir aplinkos. Svarbiausia priemone išrinktas pusiau atvirų erdvių (balkonų, terasų, prieangių) ir mažosios architektūros komponavimas. Interviu dalyviai šiai nuomonei pritarė ir papildė, kad išraiškingi langai, vizualaus ryšio kūrimas tarp vidaus ir išorės, natūralios medžiagos, pastato forma ir reakcija į kontekstą taip pat svarbūs sklandžiai pastato integracijai į aplinką.

59 pav. Teiginiai apie būdus, kuriais, respondentų nuomone, Lietuvos architektūroje kuriamas ryšys tarp žmogaus ir gamtos (autorės diagramos (2020))

60 pav. Teiginiai apie būdus, kuriais, respondentų nuomone, stiprinamas bendrumo tarp žmonių jausmas Lietuvos architektūroje (autorės diagramos (2020))

Didžioji dalis apklaustųjų (31 %) sutiko su visais išvardintais teiginiais, kuriuose BK būdingos savybės nurodomos kaip padedančios kurti bendrumo jausmą tarp žmonių. 22 % apklaustųjų pritarė, kad kūrybinių veiklų skatinimas ir bendrųjų aktyvių zonų komponavimas teritorijos ar pastato centre (19 %) padeda stiprinti priklausymo bendruomenei jausmą tarp žmonių. Jaunesni žmonės sutiko, kad mažesnio mastelio erdvės padeda užmegzti artimesnius ryšius tarp žmonių, vyresniems – centrinė kompozicija buvo laikoma reikšmingesne savybe. Komentaruose papildoma, kad šiuolaikinė architektūra dažnai siekia formuoti tam tikrus žmonių elgesio modelius erdvėje, o senoji kuriama pagal poreikius.

2.3.2. Architektūrinių objektų analizės rezultatai

Siekiant nustatyti, ar BK fizinės aplinkos bruožai būdingi skirtingų laikotarpių Lietuvos architektūrai, architektūrinių objektų analizei atsitiktine tvarka parinkti XX–XXI a. pastatai, kurie skirstyti pagal paskirtį ir laikotarpį. Iš viso įvertinti 25 XX a. I pusės visuomeniniai pastatai, 15 XX a. II pusės pastatų ir 25 šiuolaikiniai visuomeninės paskirties pastatai, taip pat po 25 gyvenamosios tarpukario ir šiuolaikinės architektūros pavyzdžius. Analizuojant lyginta, kurie kriterijai iš aukščiau aprašytos vertinimo sistemos yra būdingiausi ir kaip tos pačios savybės reiškesi skirtingais laikotarpiais, atskleidamos to laikmečio pagrindines idėjas, galimybes, vietos dviasią ir žmonių

poreikius. Nubraižyti grafai leido nustatyti sudarytos vertinimo sistemos patikimumą ir palengvino lyginamąją analizę.

1. Kompaktiškas mastelis

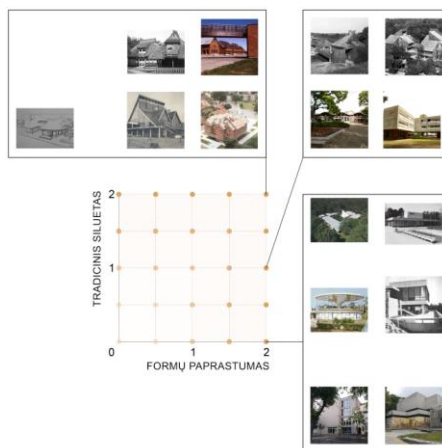
Kompaktiškas mastelis yra būdingas XX–XXI a. Lietuvos architektūrai, ši savybė stipriausiai reiškiasi tarp analizuotų šiuolaikinės gyvenamosios paskirties pastatų. Galima teigti, kad pastatų aukštingumui įtaką daro projektavimo vieta – nedideli pastatai dažniau komponuojami gamtinėje aplinkoje, taip darniau įsiliedami į natūralų kraštovaizdį. Tarp atsitiktinai analizei atrinktų šiuolaikinių visuomeninės paskirties pastatų taip pat vyravo pastatai iki 3 aukštų. XX a. I pusės didžioji dalis visuomeninių pastatų ir daugiabučių yra 3 aukštų ar didesni, šiuose pastatuose ryškesnis tūrių ir fasadų skaidymas. Perimetrinio užstatymo planas Kauno Naujamiesčio teritorijoje turėjo įtakos kai kuriems analizuotiems visuomeniniams tarpukario pastatams, lėmė kampu sunertų tūrių kompozicijas. Į pastatus, pavyzdžiui, Žemės banką, Valstybės spaustuve, Filharmoniją, patenkama pro išraiškingus pastato kampe suprojektuotus įėjimus (Petruelis, V. (2020), Rinkšelis, Ž. (2018, 2020)). Tarp analizuotų tarpukario pastatų, gausu pavyzdžių, kuriuose mastelis skaidytas išryškinant įėjimą, pavyzdžiui, šalia komponuojant rizalitus, galerijas ar atitraukiant dalį fasado plokštumos, taip suformuojant prieangius, būdingus ir gyvenamiesiems tradiciniams pastatams (Kauno centrinis paštas, Karininkų Ramovė, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Žemės bankas, kt.) (Petruelis, V., Jankevičiūtė, G. (2020), Petruelis, V. (2020), Laurinaitis, P. T. (2020)). Pavyzdžiui, „Romuvos“ kino teatro įėjimą su stogeliu pabrėžia cilindro formos bokštelis, turėjęs veikti ir kaip reklama (Oniščik, M. (2019), Petruelis, V. (2020)). Pastatų fasadai dažnai dalinami horizontalių ar vertikalinių funkcinių, fasado apdailos ar dekoru elementų ritmu (Tarpukario architektūra (2020)). Erkeriai komponuojami gyvenamosios paskirties pastatuose, pavyzdžiui, tautinio stiliaus alaus daryklos „Ragutis“ komplekso pastate, Aleksandros Iljinienės, Juozo Daugirdo namuose (Petruelis, V. (2020)). XX a. I pusės pastatų fasadai skaidomi naudojant karnizus (pavyzdžiui, istoristinio stiliaus pastatuose kaip Lietuvos banko rūmuose), tarpaukščių juostas (Akių, nosies, gerklės ligų ligoninė Vytauto prospekte), piliastrais (Karo muziejus, Darbo rūmai), parapetais, juostiniais langais (Ginklavimo tyrimų kompleksas), kai kurių pastatų fasadų dalys yra aprėmintos (kino teatras „Pasaka“) (Petruelis, V. (2020), Drėmaitė, M. (2018), Laurinaitis, P. T., Petruelis, V. (2020)) Mažesnio mastelio gyvenamieji ir visuomeniniai šiuolaikiniai pastatai dažniau kurti gamtinėje aplinkoje (toliau nuo miesto centro ar kurortinėse vietovėse).

61 pav. Savybės „kompaktiškas mastelis“ reiškimosi šiuolaikiniuose gyvenamosios paskirties pastatuose grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)

2. Paprastos geometrinės formos

XX–XXI a. analizuotiems pastatams daugiausia būdingos taisyklingos paprastos geometrinės formos. Tarpukario laikotarpiu tūrių kampai dažnai suapvalinti, šiuolaikinių pastatų planinėje struktūroje brėžiamos įstrižos linijos. Gyvenamojoje architektūroje vyrauja tradiciniai siluetai – šlaitiniai stogai. XX a. I pusėje visuomeniniuose pastatuose ir daugiabučiuose, urbanistinėje aplinkoje šlaitinis stogas naudotas, tačiau dažnai nėra matomas, nedominuoja žvelgiant iš gatvės perspektyvos. Šiuolaikiniuose gyvenamuosiuose pastatuose šlaitiniai ir plokšti stogai naudoti taip pat dažnai. Atsitiktinai pasirinktuose visuomeninės paskirties šiuolaikinės architektūros pavyzdžiuose taisyklingi šlaitiniai stogai sutinkami retai. Šlaitiniai stogai būdingi didžiajai daliai analizuotų XX a. II pusės regionalistinio stiliaus pastatų, kurių dauguma – rekreacinės paskirties, taisyklingų formų planinės struktūros, nedidelio, į smulkesnius tūrius skaidyto mastelio ir apsupti gamtinės aplinkos.

62 pav. Savybės „paprastos geometrinės formos“ reiškimosi XX a. II pusės gyvenamosios paskirties pastatuose grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)

3. Centrinė kompozicija

Baltų kultūrai būdingą kompozicijos centriškumą, remiantis Ch. Alexanderio siūlytais modeliais, galima apibūdinti įvertinant aktyvios, bendrosios pagrindinės erdvės padėtį planinėje struktūroje, pereinamų ar pusiau atvirų erdvių ir įėjimų skaičių aplink ją. Architektūrinių objektų analize siekta patikrinti, ar XX–XXI a. pastatuose šios priemonės pasitelktos kuriant žmones suburiančias erdves ir sklandesnę perėjimą tarp pastato vidaus ir išorės.

Bendrųjų aktyvių zonų kūrimas centre ryškiau reiškiasi kultūrinės, edukacinės ir rekreacinės paskirties architektūroje. Centriškumas analizuotuose pastatuose atsiskleidžia tik iš dalies: bendrosios aktyvios zonos, daugiausia komponuotos ant vienos ašies. Šiuolaikiniuose gyvenamuosiuose pastatuose tokia erdvė – valgomojo ir svetainės zona kartais apima viso individualaus namo plotį (namas Pavilnyje, namas Trakuose, namas Karklėje) (DO ARCHITECTS (2017), Aketuri architektai (2013, 2017)). Analizuotiems visuomeninės ir gyvenamosios paskirties skirtingų laikotarpių pastatams būdinga aiški planinė ir tūrinė kompozicija, kurią tarpukariu papildė tradicinė simetrija (Fiziško auklėjimo rūmai, Ginklavimo tyrimų kompleksas, žydų realinė gimnazija, Akių, nosies, gerklės ligų ligoninė, Vlodo Lašo namas, Tulpės kooperatyvo namas, Pacevičiaus vila, kt.) (Petruelis, V. (2020), Babrauskas, N. (2018), Marcinkevičius, T. (2018)).

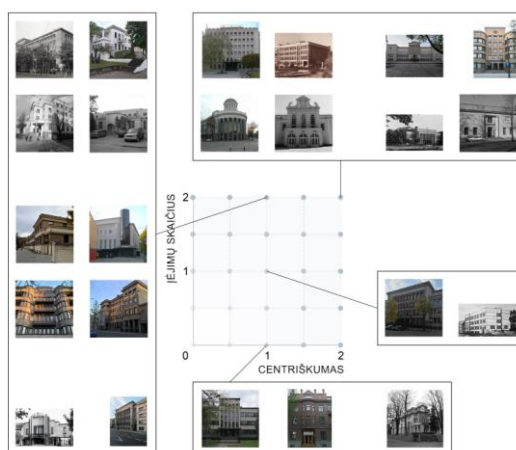
Darniai įsilieti į aplinką pastatams padeda pusiau atvirų ar atvirų erdvių (terasų, balkonų, prieangių, galerijų, vidinių kiemelių) kūrimas (Alexander, Ch. (1977)). XX a. I pusės pastatuose tokios erdvės sutinkamos gyvenamosios paskirties architektūroje dažniau nei visuomeninės. Kelių tipų pusiau atviros erdvės dažniau komponuotos gyvenamosios paskirties objektuose: Kudoko vilos pagrindinį įėjimą dengia galerija-prieangis, ant stogo įrengta terasa (Šukauskaitė, R. (2018)). Tūbelio viloje taip pat veranda, laiptai ir terasos padeda sklandžiai pastatui įsilieti į aplinką (Šukauskaitė, R. (2018)). Bendrovės „Pažanga“ rūmus puošia balkonai, ant stogo suprojektuota terasa (Petruelis, V. (2020)). Vatikano diplomatinės atstovybės pastato pagrindinę erdvę pratęsia terasa, suprojektuotos sienelės, laiptai, balkonai (Petruelis, V. (2020)). Karo muziejaus kompozicijai įvairovės suteikia du nedideli vidiniai kiemeliai, šalia pastato glaudžiasi knygnešių sodelis, ribojamas galerijos (Drėmaitė, M. (2018)). Perimetrinį užstatymą sekančių pastatų kampuose įkomponuoti ir gilyn atitraukti įėjimai padeda sustiprinti kompozicijos simetriją, dalinį centriškumą.

Pereinamos erdvės dažniau sutinkamos XX a. I pusės pastatuose, taip pat kai kuriuose šiuolaikiniuose kultūrinės paskirties pastatuose (kino teatras „Romuva“, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Darbo rūmai, kūrybinių industrijų centras „Pakrantė“, „Tautos namai“) (Petruelis, V. (2020), Archdaily (2013), Citify (2021)).

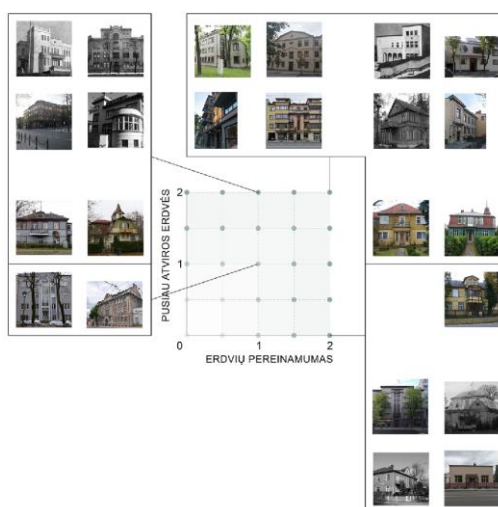
Didesnis įėjimų skaičius aplink bendrąją erdvę padeda kurti didesnę saugumo ir atsakomybės erdvėje jausmą (socialinė kontrolė) ir yra būdingas daugiausia kultūriniais ar edukacinės paskirties

pastatams (Nidos menininkų kolonija, Ofisas gamtoje, Mokslo salos, „Tautos namų“ projektai, M. K. Čiurlionio koncertų centras) (Archmap (2011, 2015), Citify (2020, 2021)).

Taigi, centrinė kompozicija skirtingų laikotarpių Lietuvos pastatams yra būdinga tik iš dalies, ryškiausiai ši savybė reiškiasi pusiau atvirų erdvių kūrimu ir įėjimų bei skirtingų funkcijų komponavimu aplink bendrąją zoną, ypač kultūrinės paskirties pastatuose.

63 pav. Savybės „centrinė kompozicija“ reiškimosi XX a. I pusės visuomeninės paskirties pastatuose grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)

64 pav. Savybės „jautrus perėjimas tarp vidaus erdvių ir išorės“ reiškimosi šiuolaikinėje visuomeninėje architektūroje grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)

4. Erdvių hierarchija

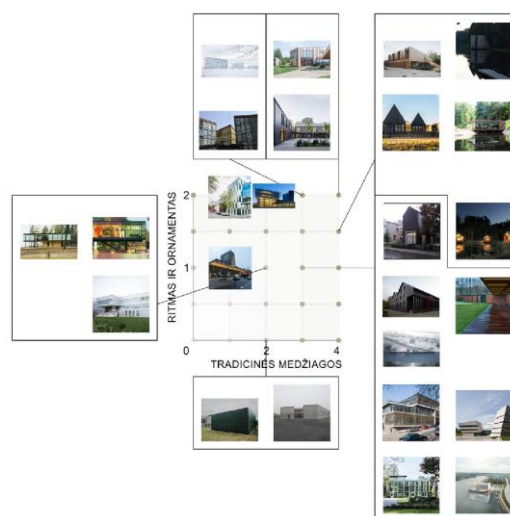
Analize vertinta, ar XX–XXI a. pastatų tūrinėje ir planinėje kompozicijoje paprasta išskirti pagrindinę, vizualiai dominuojančią erdvę, skirtą žmonėms suburti (žr. 4 priedą). Ši savybė būdinga visų laikotarpių tiek visuomeninei, tiek gyvenamajai architektūrai (Karininkų Ramovė, „Pagulbio“ sodyba, „Pakrantė“, parodų paviljonas „Kupeta“, „Didelės šeimos namai“) (Petrulis, V. (2020), SA.lt (2019), Archdaily (2013), Archispektras (2020)).

5. Tradicinės medžiagos

Tradicinių medžiagų naudojimas – viena iš vietos dvasios kūrimo priemonių, yra susijusi ir su laikmečio galimybėmis, technologine pažanga. Tarpukariu buvo paplitusi mūrinė statyba, miesto aplinkoje vengta medinių pastatų. Naudotas granitinis tinkas, šlifuoto granito plokštės (Drėmaitė, M. (2018)). Medinė fasado apdaila yra būdingesnė pastatams, stovintiems mažiau urbanizuotoje aplinkoje, gamtoje. Medinės lentelės dažniausiai naudotos nedidelio mastelio gyvenamojoje, rečiau – visuomeninėje architektūroje. Daugumai pastatų būdingos natūralios spalvos (Ofisas gamtoje, Pagulbio sodyba, Namas Pavilnyje) (Archmap (2015), SA.lt (2019), DO ARCHITECTS (2017)) (žr. 4 priedą).

6. Ritmas ir ornamentas

„Ritmo ir ornamento“ ieškota XX–XXI a. architektūroje, siekiant įrodyti, kad tautiškumą įprasminančioje architektūroje neprivalu naudoti aiškiai vizualiai identifikuojamų simbolių. Fasadų apdailoje, planinėje struktūroje ir tūriuose ieškota subtilių nuorodų į liaudies ženklus. Šiuolaikiniuose gyvenamuosiuose ir visuomeniniuose pastatuose, kurių apdailai naudotos medinės lentelės, galima išvelgti liaudiškų motyvų. Pavyzdžiui, Ofiso gamtoje fasado dailylentės dėliotos eglutės simbolį primenančiu ornamentu (Archmap (2015)). Pasikartojantys elementai (lentelės, piliastrai, juostos, karnizai) padeda skaidyti fasado mastelį, išryškinti svarbesnes pastato dalis.

65 pav. Savybių „ritmas ir ornamentas“ bei „tradicinės medžiagos“ reikšimosi šiuolaikinėje visuomeninėje architektūroje grafinė išraiška (autorės schema (2020)) (žr. 4 priedą)

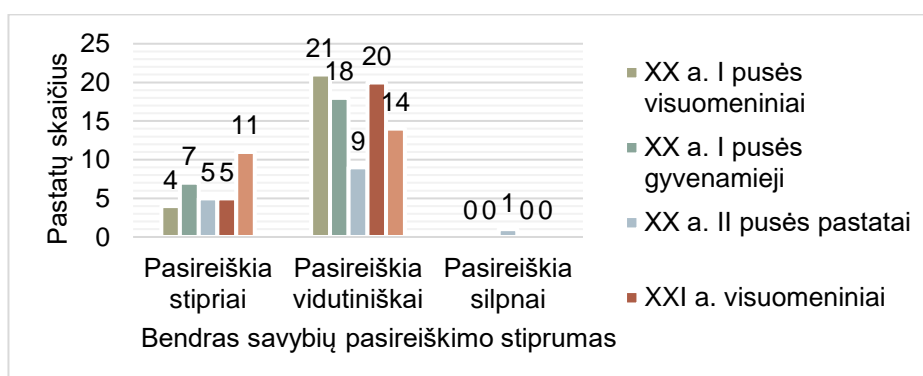
Sudėjus kiekvieno pastato skirtingų savybių vertinimo balus, apskaičiavus visų pastatų bendrą balų vidurkį, galima teigti, kad visuose laikotarpiuose BK būdingos savybės reiškiasi stipriau nei vidutiniškai (žr. 3 lentelę). Tik 60 % stiprumu šios savybės reikšėsi visuomeniniuose XX a. I pusės pastatuose, 68,3 % – XXI a. visuomeniniuose pastatuose.

Kompaktiškas mastelis, tradicinės medžiagos naudotos dažniausiai šiuolaikiniuose gyvenamuosiuose pastatuose, taip pat XX a. II pusės kurortinėje architektūroje. Paprastos taisyklingos geometrinės formos daugiausia būdingos XX a. analizuotiems pastatams. Erdvių hierarchija ir centriška kompozicija ryškiausios XX a. I pusės ir šiuolaikiniuose pastatuose. Ritmas ir ornamentas, jautrus perėjimas nuo pastato vidaus erdvių link išorės, kurti keliomis skirtingomis priemonėmis, daugiausia XX a. pirmos pusės analizuotuose visuomeninės ir gyvenamosios paskirties objektuose.

3 lentelė. Savybių pasireiškimo stiprumo vidurkiai skirtingų laikotarpių pastatuose

Maksimalus įvertinimas	Laikotarpis/ Savybės	Savybių įvertinimo visuose vieno laikotarpio pastatuose vidurkis				
		XX a. I pusė		XX a. II pusė	XXI a.	
		Visuomeniniai	Gyvenamieji		Visuomeniniai	Gyvenamieji
4	1. Kompaktiškas mastelis	2,8	3,0	3,2	3,1	3,5
4	2. Paprastos geometrinės formos	2,5	3,0	2,9	2,6	2,7
2	3. Erdvių hierarchija	1,9	1,7	1,6	1,8	1,9
4	4. Centrinė kompozicija	3,0	2,1	1,7	2,6	2,8
4	5. Jautri riba tarp pastato vidaus ir išorės	2,9	3,1	1,7	2,2	2,1
4	6. Naudojamos tradicinės medžiagos	2,8	2,8	3,1	3,0	3,6
2	7. Ritmas ir ornamentas	1,4	1,4	1,2	1,2	1,0
24	Viso:	14,4	14,8	15,3	16,4	15,5

■ savybė reiškesi stipriausiai; ■ savybė reiškesi stipriau nei vidutiniškai; □ savybė reiškesi silpniau nei vidutiniškai;

66 pav. Bendros savybių analizės grafinė išraiška (autorės diagrama (2020))

2.4. Rezultatų apibendrinimas

Remiantis gautais empirinių tyrimų rezultatais, buvo patvirtinta literatūros šaltinių analizės metu suformuota išvada, kad BK ryškesni ne materialūs, o jausminiai aspektai, pavyzdžiui, harmoningas

žmogaus santykis su gamta ir kitais bendruomenės nariais. Tokia pasaulėjauta glaudžiai susijusi su tuometiniu kasdienio gyvenimo būdu, galimybėmis ir poreikiais, ji artima kaimyninėms tautoms. Šios dvi vertybės yra užkoduotos erdvinėse savybėse bei simboliuose ir yra perduodamos ateities kartoms.

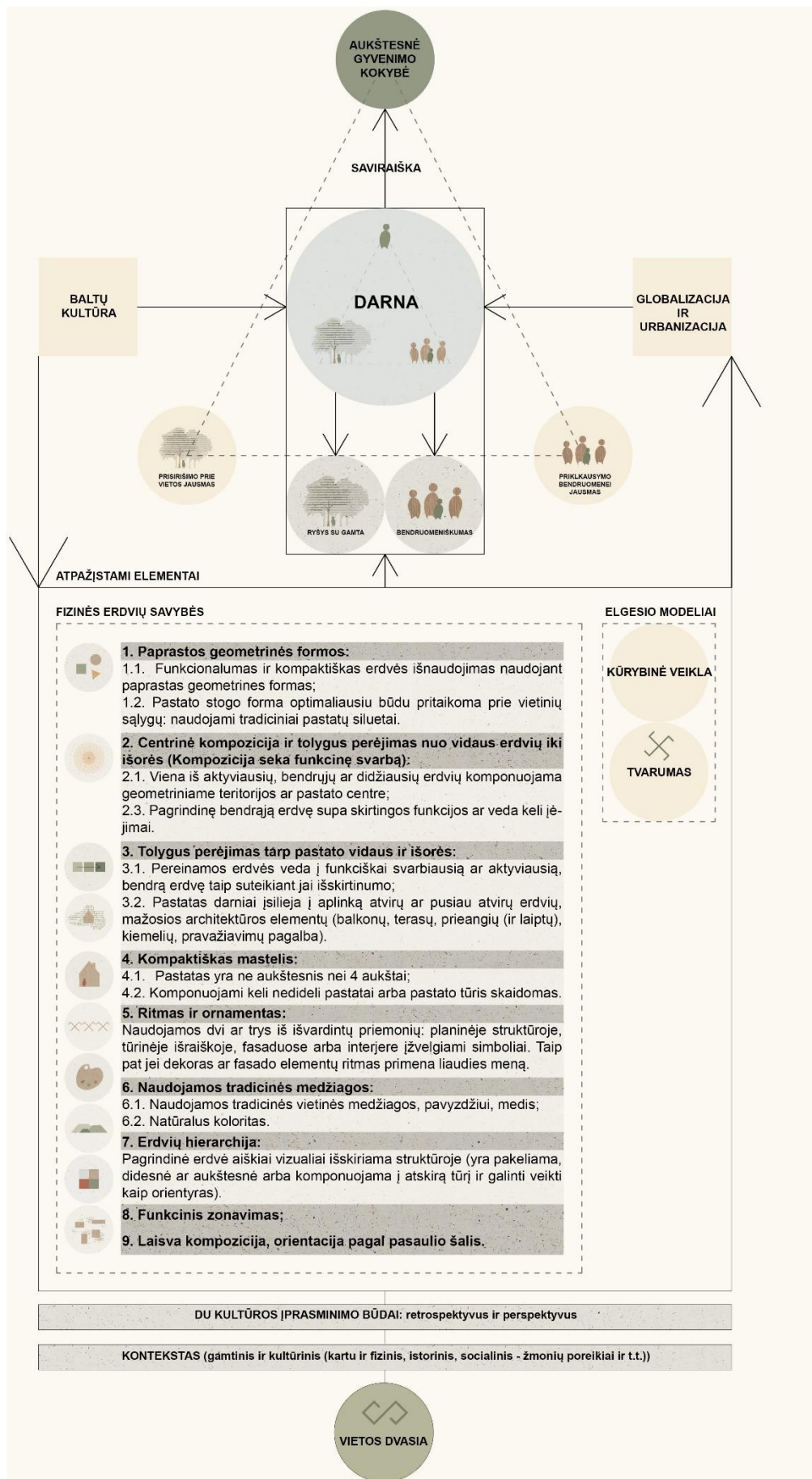
Sociologiniais tyrimais buvo patvirtinta, kad urbanizacija ir globalizacija daro ir neigiamą, ir teigiamą poveikį šiuolaikinės architektūros raidai, šiuolaikiniam žmogui dėl šių procesų gali tapti sunkiau puoselėti BK itin svarbų darnų ryšį su aplinka ir artimus santykius su bendruomenės nariais.

Ekspertų apklausa parėmė literatūros šaltinių analizės metu suformuotą nuomonę, kad sklandus pastato įliejimas į aplinką, kontekstualumas, yra ryškiausia skirtingų laikotarpių (XX–XXI a.) Lietuvos architektūros savybė, kurianti vietos dvasią. Kompaktiškas mastelis, paprastos geometrinės formos, centrinė kompozicija, erdvių hierarchija, tradicinės medžiagos ir ritmas ar ornamentika gali tapti projektavimo gairėmis, skleidžiančiomis vietos, laikotarpio idėjas ir galimybes, žmonių poreikius. Buvo patvirtintos hipotezės, kad tautiškumas ir darnus ryšys tarp pastato ir aplinkos Lietuvos architektūroje reiškiasi tais pačiais erdviniais principais, kurie būdingi BK.

Vietos dvasios kūrimas, pasitelkiant liaudies architektūrai būdingus principus, padeda kurti savitą erdvinę raišką ir stiprina žmonių priklausymo vietai ir bendruomenei jausmą, didina žmonių atsakomybės jausmą, skatina rūpestingesnę elgesį aplinkoje.

2.5. Baltų kultūros vertybių įprasminimo architektūroje koncepcinis modelis

Papildžius hipotetinį modelį praktinių tyrimų rezultatais, sukurtas koncepcinis modelis, kuriame patikslintos priemonės, galinčios per architektūrą skleisti BK vertybes. O taip pat apibrėžtos gairės eksperimentiniam projektui kurti. Empirinių tyrimų rezultatai rodo, kad BK puoselėtas darnus santykis su gamta ir bendruomene yra aktualus šiuolaikiniame urbanizacijos ir globalizacijos kontekste, gali būti išreikštas stiprinant vietos dvasią, kuriant jautrią ribą tarp pastato ir aplinkos.

67 pav. Baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje koncepcinis modelis (autorės schema (2020))

3. Eksperimentinis Baltiškųjų amatų centro Marvelėje projektas

Architektūrinio eksperimentinio projekto tikslas – pastato fizinių savybių ir funkcijų pagalba perteikti BK dvasią, skatinti darnius tarpusavio žmonių santykius ir jautrų ryšį su gamta, sklandžiai integruoti naujus tūrius į vietinį kontekstą.

3.1. Projektavimo galimybių analizė

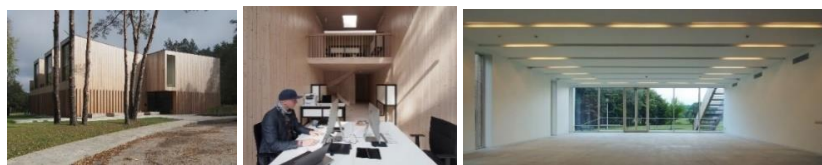
3.1.1. Projektuojamo objekto programos parinkimas ir pavyzdžių analizė

Atlikus literatūros šaltinių analizę nustatyta, kad kultūrą įprasmina kūrybinė veikla. Bendras kūrimo procesas ar jo rezultatų eksponavimas, suburia žmones, suartina juos su gamta, iš kurios semiamasi įkvėpimo (Community Foundations of Canada (2019)). Kūryba – neatsiejama baltų gyvenimo dalis: pasaulio medžiu perteikiama saviraiškos ir asmeninio augimo idėja (šakos ir lapeliai) kylanti iš kasdienių darbų (kamieno), patirties ir išminties semiamasi iš protėvių (šaknys) (Gaižutis, A. (1992)). Remiantis atliktais empirinių tyrimų rezultatais, senosioms BK gyvenvietėms būdingos savybės stipriausiai reikšėsi kultūrinės ar rekreacinės paskirties Lietuvos architektūros pavyzdžiuose. Peršasi išvada, kad menininkų kolonijos tipo kultūrinis centras, skatinantis senųjų amatų pažinimą, padėtų kurti baltišką dvasią, perteikti kultūrinės vertybes, prisidėtų prie bendro žmonių kultūros lygio kėlimo.

Apžvelgti architektūriniai pavyzdžiai, pritaikyti menininkų rezidencijų („Artist-in-residence“) programai, parodė vyraujančias tendencijas. Dauguma pastatų projektuoti vaizdingoje gamtinėje aplinkoje, pasirenkant ramią, nuo miesto triukšmo atitolusią ir kūrėjus įkvėpiančią atmosferą. Būdingas nedidelis mastelis ar didesnių tūrių vizualus skaidymas į mažesnius segmentus. Projektuotos bendros kūrybinių dirbtuvių erdvės su įvairia technine įranga, taip pat mažesnės privačios studijos. Dažnai interjerui parinktos neutralios spalvos yra nekonkuruojančios, o leidžiančios menininkų darbams atsiskleisti. Natūralus dirbtuvių apšvietimas yra itin svarbus. Įrengiama pagrindinė multifunkcinė erdvė parodomoms, koncertams, filmų peržiūroms, rytinei mankštai, dirbtuvėms ar kitiems renginiams. Erdvei transformuoti pasitelkiamos stumdomos pertvaros. Šalia projektuojama bendra virtuvė arba valgykla (McKnight, J. (2017), Parker, K. (2019)).

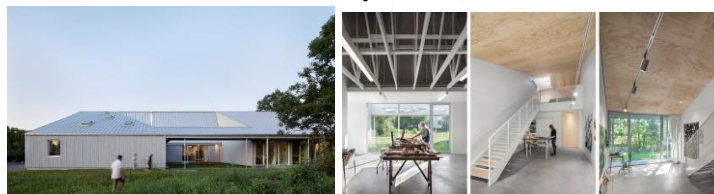
68 pav. „Nidos menininkų kolonija“ pavyzdys (Nidosmenokolonija.lt)

69 pav. Kūrybinių industrijų centras „Pakrantė“ (Archdaily (2013))

70 pav. Menininkų rezidencijų pavyzdžiai (Bent René Synnevåg (2011), Paul Crosby Photography (2017), Archdaily (2020))

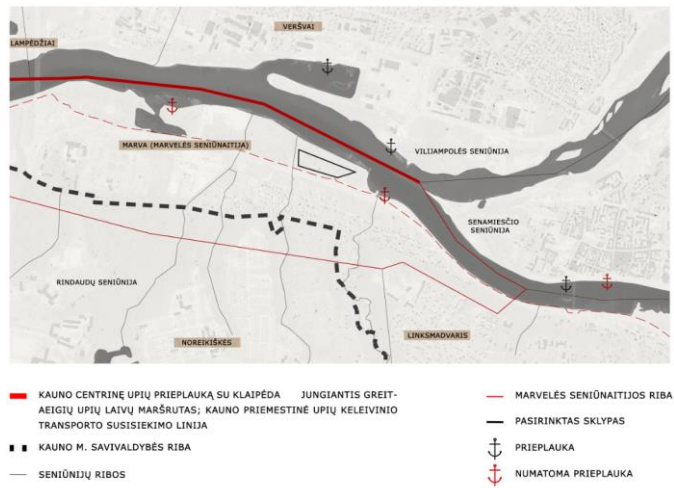
71 pav. „Est-Nord-Est“ menininkų rezidencijos Kanadoje (Archdaily (2019))

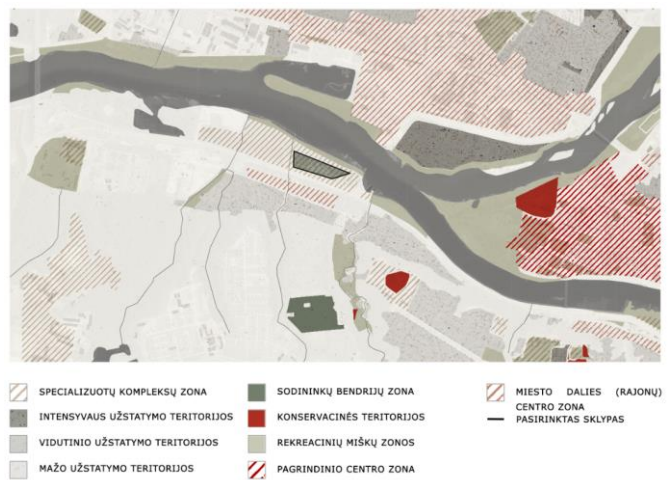
72 pav. „Est-Nord-Est“ menininkų rezidencijos Kanadoje (Arts, Letters and Numbers)

3.1.2. Vietos parinkimas ir esamos būklės analizė

Projektavimui ieškota tuščio, patogiai pasiekiamo sklypo Kauno mieste, ramesnėje aplinkoje su išskirtiniu gamtiniu kraštovaizdžiu. Aleksoto seniūnijos Marvelės gyvenvietės Užnemunės gatvėje 3 numeriu pažymėta teritorija pasirodė tinkama šiais aspektais ir istoriniu kontekstu, Kauno „Bendrojo Plano“ priskirtomis funkcijomis (žr. 73, 74 pav.). Sklypas laikomas zona, turinčia aukštą potencialą rekreacijai, poilsiui, paslaugų ir socialinei veiklai. Teritorija priskirta prie visuomeninės reikšmės sklypų. Kauno „Bendrojo plano“ aiškinamajame rašte nurodyta, kad istorinės miesto teritorijos – svarbiausias kultūros ir švietimo centras (žr. 75 pav.) (Kauno miesto savivaldybė (2019)). Todėl baltiškųjų amatų centro idėja renginiais (parodų, paskaitų, kt.), kūrybinėmis dirbtuvėmis, gyvenamosiomis erdvėmis apjungtų sklypą supančių teritorijų funkcijas (žr. 76 pav.). Kultūros ir edukacijos svarba pabrėžta Kauno senamiesčio teritorijoje, kitapus gatvės įsikūręs individualių namų Marvelės rajonas, kitoje Nemuno pusėje vyrauja industrinės paskirties objektai (žr. 77 pav.).

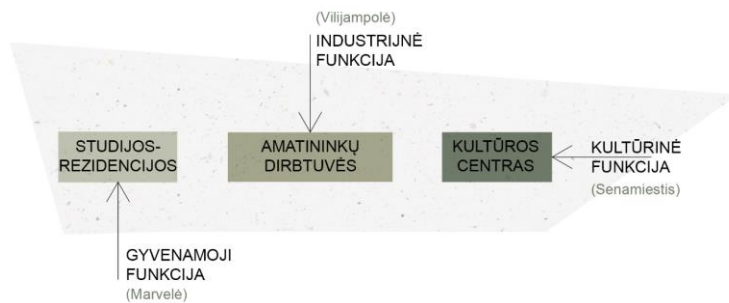
73 pav. Seniūnijų ribos (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))

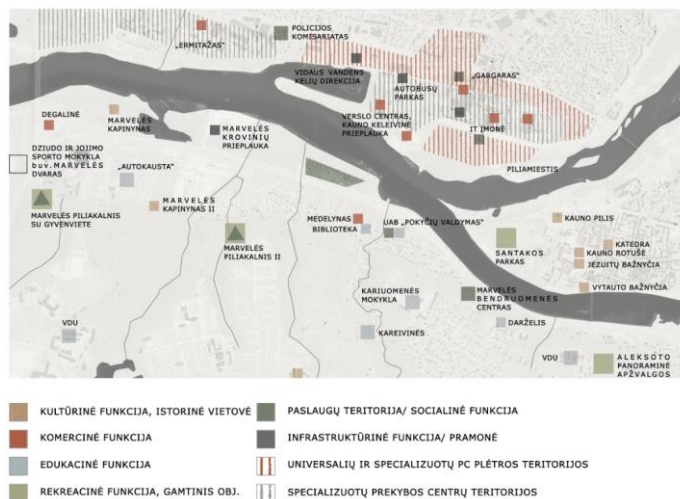
74 pav. Funkcinės zonos (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))

75 pav. Kauno miesto identiteto formavimas (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))

76 pav. Projekto funkcijos ir vietos suderinamumas (autorės schema (2021))

77 pav. Pagrindiniai viešosios paskirties objektai analizuotoje teritorijoje (autorės schema pagal maps.lt (maps.lt (2021))

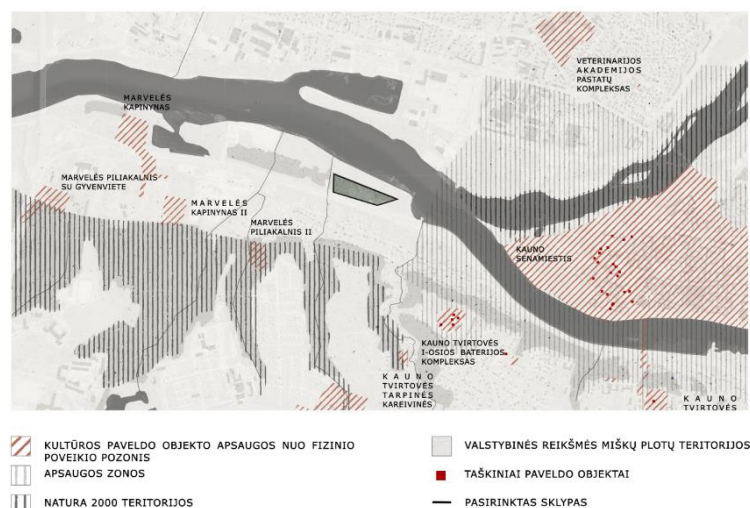
Sklype ir jo rytinėse apylinkėse šiltuoju metų sezonu rengtos įvairios Marvelės bendruomenės šventės, kurių metu vykdavo kūrybinės dirbtuvės, šokiai ir žaidimai (žr. 78 pav.). Taigi, teritorija jau buvo naudota kūrybiniais, tradicijas puoselėjantiems renginiams (Tvirbutas, S. (2014)). Istoriniai šaltiniai nurodo, kad Marvelėje gyveno daugiausia amatininkų šeimos. Tai – vienas iš argumentų menininkų kolonijos su senųjų amatų dirbtuvėmis idėjai kurti šiame sklype (Lietuvos žinios (1936)). Aleksoto seniūnijos, kuriai priklauso Marvelė, pavadinimas yra siejamas su meilės deivės Aleksotos (Mildos) vardu. Tai reiškia, kad senoji pasaulėžiūra buvo svarbi šioje vietovėje (Aleksoto bendruomenės centras (2020)). Be to, dauguma empriniam tyrimams pasirinktų architektūrinių objektų yra sutelkti Kaune.

78 pav. Marvos dvaro jubiliejaus 500 metų jubiliejaus šventė (15 min.lt (2014))

3.1.2.1. Vietos istorijos analizė

Sklypas suformuotas Marvelės rajone, kur 2 tūkstantmetyje buvo įsikūrusi viena iš pirmųjų baltų bendruomenių šalia Kauno. Netoliese yra išlikę du piliakalniai ir vienas iš didžiausių senosios kultūros kapinynų Baltijos šalyse (žr. 79 pav.). M. Bertašius knygoje apie senuosius Marvelės kultūros papročius, paremtus rastais artefaktais, išanalizuoti laidojimo papročiai atskleidžia tuometinę pasaulėžiūrą ir patvirtina bendroje BK literatūros šaltinių analizėje išskirtų dviejų pagrindinių vertybių svarbą (Bertašius, M. (2018)).

79 pav. Nekilnojamas kultūros paveldas (autorės schema pagal Kauno miesto Bendrąjį planą) (Kauno miesto savivaldybė (2019))

Kauno apylinkių analizė 1991 m. buvo papildyta medžiaga apie Marvelės kapinyną, kuris yra vienas iš nedaugelio detalai ištyrinėtų archeologinių objektų Lietuvoje. Tyrinėjant kapus buvo sužinota apie II a. po Kr. Marvelės teritorijoje įsikūrusios bendruomenės santykius, papročius, socialinę struktūrą. Bendruomenė buvo didžiausia krašte. Jos augimo laikotarpis sutampa su BK klestėjimu. M. Bertašius knygoje nagrinėjo kraštovaizdžio įtaką kultūrinei raidai. Išraiškingi upių slėniai formavo žmonių pasaulėvaizdį ir jautrų emocinį santykį su gamta: „Santykis su aplinka ir gamta – [...] savęs radimas išoriniame pasaulyje“ (Bertašius, M. (2018)). Laidojimui pasirinkta sakrali nuo kalno matoma vieta upės slėnyje – padėtis būdinga šio krašto kapinėms. Kraštovaizdžiu nuo gyvenvietės atskirtas „kapinynas galėjo reprezentuoti stabilumą, pastovumą mobilioje gyvenviečių struktūroje, kartu užtikrindamas bendruomenės tapatumą“, kuris vėliau knygoje apibrėžtas kaip tarpusavio santykių ir „santykių su išore taisyklių nustatymas“ (Bertašius, M. (2018)). Kaip ir kitoms baltų gentims, Marvelės bendruomenei buvo priimtina nuolatinio atsinaujinimo, augimo idėja ir cikliška laiko samprata, nulemta gamtos ritmo („ilgą laiką bendruomenėje gyventa stengiantis užtikrinti gyvenimo ciklo pastovumą“) (Bertašius, M. (2018)). Geografinė padėtis buvo itin palanki vystyti kultūrai – šalia teritorijos susitelkę pagrindiniai Lietuvos upių keliai (pavyzdžiui, Nevėžio ir

Dubysos intakai į Nemuną). Sprendžiant iš radinių kapuose, Marvelės bendruomenė buvo mobili. Jos gyventojai įvardijami kaip tarpininkai, skleidę pietinio BK arealo kultūrinės idėjas (Bertašius, M. (2018)). Patogus susisiekimas upėmis su kitomis bendruomenėmis suteikė sąlygas dalintis žiniomis, naujais atradimais ir žaliavomis. Nuo pat bendruomenės formavimosi pradžios, teritorijoje veikė amatininkai, turintys patirties lydant ir apdirbant geležį. Užliejamos pievos buvo itin tinkama vieta verstis žemdirbyste ir gyvulininkyste. M. Bertašius gražiai apibūdina kapinyną ir jį supančius kraštovaizdžio elementus (upę, mišką, šlaitus) kaip „atminties lauką“, liudijantį protėvių istoriją (Bertašius, M. (2018)). Perteikti idėjas ir emocijas padėdavo materialūs objektai, ritualais ir apeigomis buvo tvirtinami socialiniai santykiai. Materialioji kultūra, žmonių kurti simboliai (erdvinės struktūros – piliakalniai, kapai, laužavietės,) leidžia atpažinti bendruomenės, interpretuoti gyvenamos bruožus (Bertašius, M. (2018)).

Minėtoje knygoje aprašomi du atminties tipai: įrašytoji (komunikatyvioji) ir įkūnytoji (kultūrinė) atmintis. Pateikta teorinė medžiaga papildo šio darbo literatūros šaltinių analizės išvadą, kad kultūra gali būti atrandama per fizinius objektus, žmonių elgesį – bendravimą ir „viešas apeigas“ (Bertašius, M. (2018)). Pritariama, kad kasdienė patirtis, kylanti iš santykio su tam tikrais aplinkos elementais, sukeliančius įvairius žmogiškuosius pojūčius (vaizdų, tekstūros, garsų suvokimas), kuria socialinio tapatumo jausmą. Materialios aplinkos detalės skatino žmogų bendrauti, įsitraukti į veiklą ir kūrybinį ritualo procesą (Bertašius, M. (2018), Gaižutis, A. (1995)). Kultūrinę atmintį kūrė ir žadino aplinkoje pasikartojantys elementai, virtę ženklais, perduodančiais prasmes (Bertašius, M. (2018), Gaižutis, A. (1992)). Todėl Marvelėje tyrinėti kapai turėjo aiškias struktūras, jos buvo kurtos į apeigas įtraukiant bendruomenės narius ir nuolat kartojant ritualinius veiksmus. Taip įtvirtintos turimos žinios ir užtikrintas kultūrinis tapatumas („bendras papročių tęstinumas, lyg amžinoji praeities, dabarties ir ateities susitikimo vieta“) (Bertašius, M. (2018)). Kitas žinių perdavimo būdas – per erdvinę struktūrą, kuri yra ne priežastis, o žmonių tarpusavio santykių rezultatas. Aplinka formavo žmonių elgesį: vykstančių procesų eiliškumą (apeigų seką) galėjo nurodyti tam tikrų objektų išdėstymas erdvėje. Kaip „atminties lauko simbolika“ ir orientyrai, kartu pažymintys ir bendro ritualo erdvės ribas, buvo naudoti akmenys, akmenų vainikai ar akmeninis grindinys, ugniavietės (Bertašius, M. (2018)). Materialūs elementai tapdavo simboliais, žyminčiais veiklą ir perteikiančiais bendruomenei svarbius įvaizdžius, primenančius vertybes, todėl ritualas (veiksmas) yra tiesioginė pasaulėžiūros išraiška, tapusi kasdienio gyvenimo dalimi, mokiusi bendruomenę, skatinusi siekti tikslų (pavyzdžiui, „esminių materialinių sąlygų“) (Bertašius, M. (2018), Gaižutis, A. (1992, 2002)). Taigi, vietos dvasia buvo kurta per dvi pagrindines kultūros pažinimo priemones – fizinius aplinkos elementus, jų formuojamą žmonių elgesį, perteikiančią reikšmes ir praktinę veiklą.

Bendra kultūrinė atmintis, žaidimai, pasirodymai, šventės vienijo žmones, etninių tradicijų tęstinumas palaikė bendruomenės gyvybingumą, „išgyvenimo sąlygas, perteikė istorinį pasakojimą“ (Bertašius, M. (2018)). Todėl kapinynas buvo svarbi susibūrimų vieta, ritualai stiprino ryšius tarp bendruomenės narių. Knygoje įvardinta K. Būgos pagrįsta žodžių *kapas - kopa - kuopa* giminystė. Apie panašias sąsajas tarp lietuvių kalbos žodžių, perteikiančių skirtingas, tačiau tarpusavyje glaudžiai susijusias reikšmes, jau kalbėta šio darbo literatūros šaltinių apžvalgoje. Marvelės kontekste minėti žodžiai įgyja ypatingą prasmę, nes sueiga, susirinkimas (*kuopa*) vykdavo kapinyne, o laidojant mirusiuosius apeigoms buvo reikalingas „smėlio kalnelis“ (*kopa*). Nors „vizualiai išsiskiriančios kalvos nematome, tačiau vietovės kraštovaizdis su nedidele smėlio kalva atvirame slėnyje, ryškiais šlaitais ir erdvės komponavimu atskleidžia kraštovaizdžio svarbą“ (Bertašius, M. (2018)). Sambūriai taip pat vykdavo prie išskirtinių gamtinių elementų – medžių, versmių. Remiantis kapinynų tyrimais, teritorijoje būta aikštės (Bertašius, M. (2018)).

Kapaviečių tyrimai rodo, kad materialioji kultūra (dekoruoti papuošalai, drabužiai) padėjo senosios bendruomenės žmonėms išreikšti save, nors tapatumas turi savybę kisti. Laikantis tradicijų, kiekviena šeima ar bendruomenė buvo atvira saviraiškai. Fiziniai objektai – artefaktai, pavyzdžiui, būstai (erdvės), drabužiai, „atminties ženklai“, įvardinti kaip medijos, žmogaus tęsiniai, informaciją perduodantys tarpininkai tarp protėvių ir šiuolaikinio žmogaus (Bertašius, M. (2018)). Materialioji kultūra padėjo perduoti suformuotą turinį ir kurti naujas prasmes. Šiais laikais medijų reikšmė kultūros vystymuisi yra dar didesnė dėl atsiradusių naujų saviraiškos būdų. Buvo įprastas simboliškas ritualinis bendravimas tarp bendruomenės narių. Analizuojant papuošalus, rastus kapuose, buvo padaryta išvada, kad puošimosi stiliai nuolat kito, kūrinų formos laikui bėgant paprastėjo (Bertašius, M. (2018)).

Liaudies menas tęsia iš priešistorinių laikų perimtas vaizdavimo tradicijas (Bertašius, M. (2018), Gaižutis, A. (1992)). Geometriniai motyvai, būdingi Marvelės teritorijoje rastiems artefaktams, puošti trikampeliais, kryželiais, taškeliais, ranteliais, akutėmis, tiesiomis ir laužytomis linijomis. Dažniausias papuošalas kapuose – karoliai, kurių formų taisyklingumas ir simetrija rodo, kad gamyboje buvo išvystyta tuo metu moderni lanko technika. Puošimasis skirtingų spalvų karoliais - saviraiškos būdas. Rasti darbiniai įrankiai nedekoruoti, paprastų formų, funkcionalūs (Bertašius, M. (2018)).

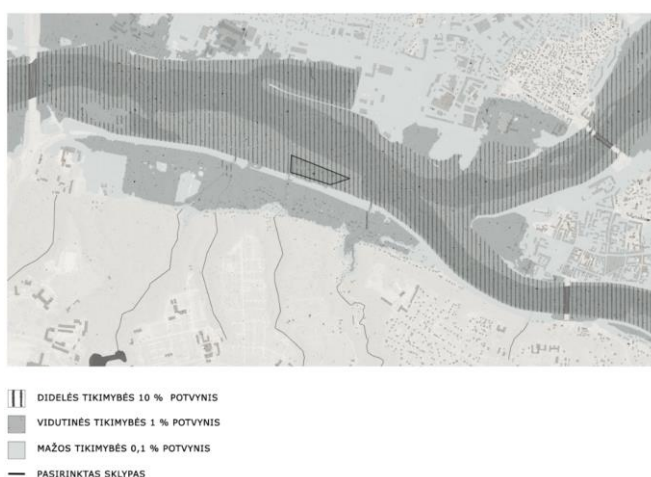
3.1.2.2. Gamtinių sąlygų apibūdinimas ir vertinimas

Svarbūs sklypą supantys raiškaus gamtinio karkaso elementai – upė ir šlaitas. Rytinėje pusėje kraštovaizdį sudaro Nemuno ir Neries santaka – svarbi miesto identiteto formavimo dalis. Iš sklypo atsiveria išskirtinis vaizdas į Kauno senamiesčio panoramą, matoma Kauno Rotušė, Šv. Pranciškaus

Ksavero (jėzuitų), arkivyskupo J. Matulaičio bažnyčios (Kauno miesto savivaldybė (2019)). Žvelgiant iš šiaurinės, kitos Nemuno kranto pusės, sklypo foną formuoja Aleksoto šlaitai ir į sklypą iš vakarinės pusės prasitęsiantis medžių masyvas (žr. 80 pav.). Teritorija priskirta prie užliejamų pievų, todėl projektuojant turėtų būti atsižvelgta į 10% tikimybės pavojų (žr. 81 pav.) (Aplinkos apsaugos agentūra (2020), Geoportal (2020)). Šalia pažymėta miško teritorija. Vakarinę sklypo ribą nubrėžia užžėlęs Marvelės upelis, rytinėje pusėje į Nemuną įteka kitas kanalizuotas upelis. Peržiūrėjus istorinius žemėlapius ir ortografines nuotraukas iki šių dienų, pastebėta, kad teritorija nebuvo užstatyta, keitėsi tik upės kranto linija ir laukinės augalijos tankumas (žr. 82 pav.). Sklypas apaugęs krūmynais, karklais, ievomis, beržais, gluosniais, uosialapiais klevais (žr. 83 pav.) (Mapika (2017)).

80 pav. Pjūvio per teritoriją schema (autorės schema pagal maps.lt (2020))

81 pav. Potvynio riziką iliustruojanti schema (autorės schema pagal Aplinkos apsaugos agentūrą) (Aplinkos apsaugos agentūra (2020))

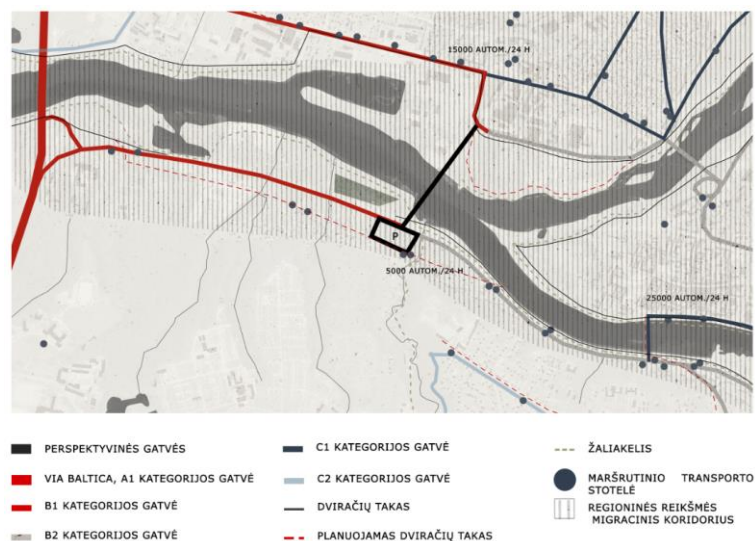
82 pav. 1995-2020 m. ortografinės sklypo nuotraukos (geoportal.lt)

83 pav. Pasirinktos teritorijos fotofiksacijos (autorės nuotraukos (2020))

3.1.2.3. Urbanistinio konteksto apibūdinimas ir vertinimas

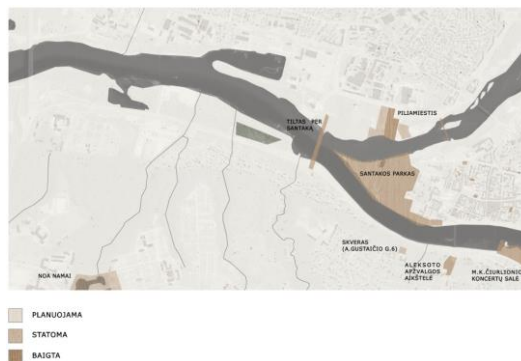
Sklypas lokalizuotas arti Kauno senamiesčio, kurį galima lengvai pasiekti su mašina per kelias minutes arba einant vaizdingu pėsčiųjų taku ar važiuojant dviračiu palei Nemuną. Teritorija yra regioninės reikšmės migracijos koridorius, judrios Užnemunės gatvės dalis yra priskirta B1, kita dalis – C gatvės kategorijai (žr. 84 pav.) (Kauno miesto savivaldybė (2019)). Gatvė veda link *Via Baltica* kelio, todėl teritorija yra patogi pasiekti važiuojant iš kitų miestų. Nuo kranto, kuris ribojasi su pasirinktu sklypu iš rytų, planuojama tiesti Kėdainių tiltą per upių santaką, tačiau projektas laikomas kontraversišku dėl parinktos istoriškai, kultūriškai ir gamtiškai svarbios vietos. Eksperimentiniam projektui parinktam sklypui gali turėti teigiamos reikšmės dėl geresnio pasiekiamumo. Aplinkinėse teritorijose tarp naujai projektuotų objektų yra gyvenamasis kvartalas „Piliamiestis“ ir po architektų studijos „Nebräu“ rekonstrukcijos atidarytas buvęs laisvalaikio klubas „Combo“ – verslo centras (žr. 85, 86 pav.) (Citify (2019)).

84 pav. Susisiekimo infrastruktūrą vaizduojanti schema (autorės schema (2020))

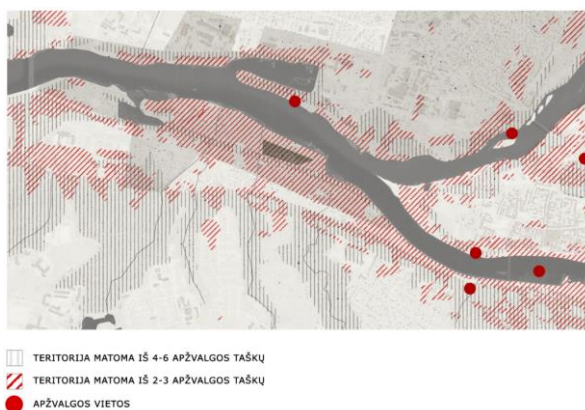

85 pav. Kėdainių tilto vaizdas, žvelgiant iš šalia sklypo esančios teritorijos (Citify (2019))

86 pav. Aplinkinių teritorijų vystymąsi iliustruojanti schema (autorės schemas (2020))

Sklypas yra matomas iš 2-3 apžvalgos taškų (87 pav.). Nedideli sodybinio užstatymo gyvenamieji pastatai kitapus Užnemunės gatvės ir aukštesni industrinės paskirties ar verslo įmonių pastatai kitoje Nemuno pusėje sudaro artimiausią architektūrinį kontekstą. Kauno „Bendrojo plano“ aiškinamajame rašte nurodyta, kad užstatymo intensyvumas visuomeninės reikšmės teritorijoms nėra reglamentuojamas, tačiau teritorijų planavimo normose apibrėžta, kad statant 1-3 aukštų pastatus specializuotų kompleksų teritorijose užstatymo tankis neturėtų viršyti 80 %, o intensyvumas – 1,4, aukštingumas neturėtų viršyti trijų aukštų (žr. 88 pav.) (Kauno miesto savivaldybė (2019), Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2016)).

87 pav. Sklypo matomumą iliustruojanti schema (autorės schemas (2020))

88 pav. Vizualinių apribojimų schema (autorės schemos (2020))

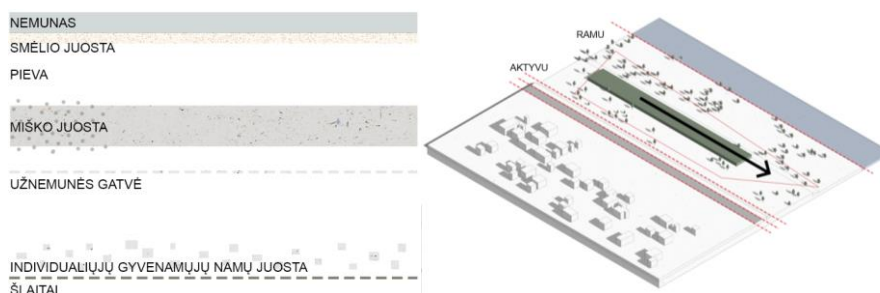
3.2. Baltiškųjų amatų centro projektiniai pasiūlymai

3.2.1. Teritorijos tvarkymo koncepcija ir ryšiai

Remiantis literatūros šaltinių analize, buvo išskirta 10 pagrindinių savybių, būdingų pirmosioms BK gyvenvietėms. Jos buvo panaudotos eksperimentinio projektavimo sekai. Kai kurios savybės yra persipynusios.

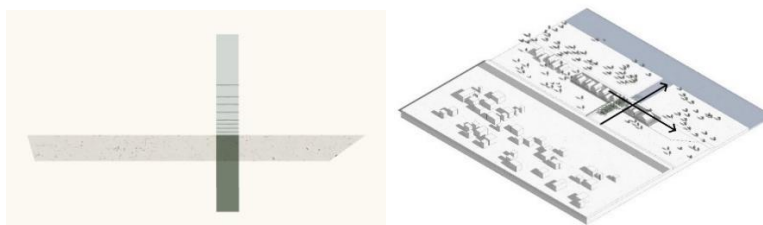
3.2.1.1. Funkcinis zonavimas ir judėjimas sklype

Pailgas tūris yra įkomponuotas sklype rytų-vakarų kryptimis, pabrėžiant apylinkėse vyraujančią horizontalumą: šlaitas, gyvenamųjų pastatų ir medžių juostos, gatvė, miško juosta, tekanti upė (žr. 89 pav.). Tūris orientuotas lygiagrečiai vizualinei ašiai, kuri kerta sklypą, jungdama du svarbius miesto apžvalgos taškus – upių santaką ir *Via Baltica* kelio tiltą, lygiagrečiai Nemunui, atveriant vaizdus į upę per visą pastato ilgį. Tokia kompozicija dalina sklypą į dvi dalis: pietinę, aktyvesnę, darbo ar renginių lauke zoną, kurią nuo gatvės skiria medžių juosta, ir ramesnę, poilsiui skirtą pusę šalia Nemuno. Rytinėje sklypo pusėje senamiesčio panoramą numatyta atverti iš bendrųjų, viešai lankytojams prieinamų aktyviųjų erdvių, vakarinėje – į miško vaizdus orientuoti privatesnes, ramesnes zonas.

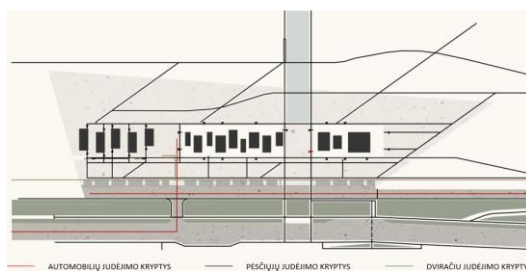
89 pav. Teritorijoje vyraujančią horizontalumą atskleidžianti schema (autorės schemos (2020))

Plėtojant sklypo kompoziciją, remtasi Ch. Alexanderio rekomenduotais principais, padedančiais viešąją erdvę paversti patrauklesne ir jaukesne žmonėms (P.25, P.31). Teritorijoje jau buvo augančių medžių ir natūralus vandens telkinys – upė. Šių gamtos elementų reikšmė sustiprinta, atvedant juos sklypo vidurio link. Statmenai Nemunui į sklypą atvesta vaga – prielauka nedideliems laiveliams, pavyzdžiui, katamaranams, plaukiantiems į Kulautuvą ir Zapyškį. Upė yra jungtis su Nidos menininkų kolonija. Prielauką pratęsia ant tolygiai suformuotų terasų išdėstyta dirbtinai sukonstruota pelkė. Ji simbolizuoja BK, tvarumą ir yra priemonė potvynio rizikai sumažinti (jos ekologinės ir kultūrinės funkcijos plačiau aprašytos skyrelyje 3.2.1.1.). Nuo Aleksoto šlaitų tekančių upelių kryptimi įkomponuotas želdinių masyvas. Čia numatyta reprezentacinė aikštė, vedanti prie pagrindinio įėjimo. Taip šlaitą, vandenį tęsiančių elementų ir pastato sankirta išryškina projekto kompozicinį centrą (žr. 90 pav.).

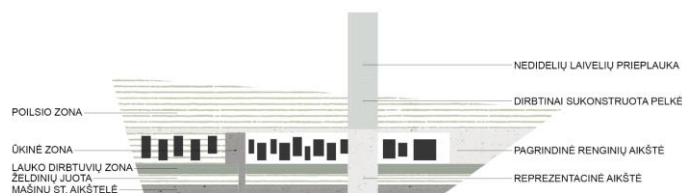

90 pav. Projekto kompozicinis centras (autorės schema (2020))

Formuojant sklypo planą, atsižvelgta į esamus pėsčiųjų, dviračių ir automobilių judėjimo srautus šalia esančiose teritorijose. Potvynio rizikai sumažinti iki 0,1 % projekte siūloma sklypo lygį pakelti iki Užnemunės gatvės aukščio (4 m), sukuriant tolygų nuolydį nuo pastato šiaurinės pusės iki Nemuno upės. Pakeitus žemės altitudę, siekiant saugumo, išsaugoti laiptai ir požeminė perėja, jungianti dvi Užnemunės gatvės puses. Veidrodiniu principu iš Marvelės pusės atkartota rampa neįgaliesiems, kylanti reprezentacinės aikštės link (žr. 91 pav.). Iš Marvelės gyvenamųjų individualių namų zonos į sklypą galima patekti ir aikštę vizualiai pratęsiančia plačia perėja. Abipus jos – iš kairės pusės yra autobusų stotelė, iš dešinės – numatyta nauja. Į sklypą atvykstama automobiliu iš rytų pusės, pratęsus esamą kelią iš automobilių aikštelės prie Nemuno. Naujai suprojektuota gatvei lygiagrečiai mašinų aikštelė talpins 70 automobilių, iš kurių 6 vietos skirtos neįgaliesiems. Tarp automobilių stovėjimo vietų numatytos apželdintos zonos, tęsiant gretimame sklype esančių medžių juostą.

91 pav. Judėjimo sklype schema (autorės schema (2020))

92 pav. Sklypo funkcinis zonavimas (autorės schema (2020))

Nuo gatvės triukšmo ir nuo automobilių aikštelės pastatus skiria želdinių juosta (žr. 92 pav.). Už jos, pietinėje teritorijos pusėje, lauko dirbtuvių ir dirbinių ekspozicijų zona. Medžių masyvas dalina sklypą į viešą renginių ir privatesnes dirbtuvių ir rezidencijų zonas. Rytuose pastato vidines erdves vizualiai pratęsia pagrindinė aktyviausia aikštė, iš kurios atsiveria vaizdas į Kauno senamiestį. Aikštė yra tinkama šventėms, vakaronėms, lauko dirbtuvėms, parodoms, turgeliams ar mugėms. Reprerentacinei aikštei siūloma granitinių plytelių danga. Prie kranto esančios kopos palei dirbtinę pelkę numatytas akmenų takelis, kuris pavasarį pakilus vandeniui primins kūrgrindos idėją. Šiaurinė sklypo pusė kompoziciškai laisvesnė, skirta poilsiui, pasivaikščiavimams palei Nemuną. Jau suformuoti pėsčiųjų takeliai pratęsti laisva linija, sekant teritorijai būdingą horizontalią kryptį, reljefą ir upės kranto formą. Šalia jų numatyti paprastų formų mažosios architektūros elementai: jaukūs mediniai suoliukai, lauko šviestuvai. Sukurtos laiko leidimui lauke pritaikytos, nuo tiesioginės saulės spindulių medžių saugomos laisvalaikio erdvės. Užstatymo tankumas – 0,8, intensyvumas – 16 %.

3.2.1.2. Ekologinė funkcija sklypo sutvarkyme

Siekiant sumažinti projekto daromą įtaką aplinkai ir potvynio sklype riziką sklypo kompozicijos centrinėje ašyje numatyta dirbtinai sukonstruoti pelkę, kuri suteiktų išskirtinumo rekreacinei aplinkai, supažindintų lankytojus su pelkių, kaip gamtinių ir kultūrinių elementų, nauda.

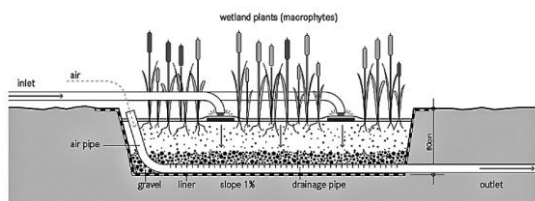
Pelke yra laikomas nuolat vandens užlietas žemės paviršiaus plotas, kuriame sukauptos durpės sluoksnis plonesnis nei 30 cm (Lietuvos durpynai (2010)). Drėgmę mėgstantys pelkių augalai gali maitintis gruntiniu, paviršiniu (žemapelkės) ar kritulių (aukštapelkės) vandeniu. Remiantis atliktais dirvožemio tyrimais teigiama, kad anksčiau pelkės dengė 10 % Lietuvos teritorijos. Tai išraiškingas kraštovaizdžio elementas, turintis itin vertingų savybių. Pelkės padeda apsaugoti žemę nuo erozijos, stabdydamos vandens lygio svyravimus - susikaupusį kritulių vandenį į aplinką tiekdamos tolygiai. Nusėdus medžiagoms, į pelkę atitekėjusioms kartu su vandeniu, kyla vandens kokybė (Lietuvos durpynai (2010)). Pelkės prisideda prie vietinio ir globalaus klimato reguliavimo. Jos veiksmingiau už kitas sausumos ekosistemas kaupia atmosferoje esančią neorganinę anglį (C). Augalai, vykdydami fotosintezę, įsisavina anglies dvideginį (CO₂) ir panaudoja jį organinėms medžiagoms kurti (Brix, H. (2003), Lietuvos durpynai (2010)). Dėl žemesnės padėties reljefe ir atitekančių vėsesnių oro masių, pelkėms būdingas išskirtinis mikroklimatas ir žemesnė dirvos temperatūra (Environmental Protection

Agency (2015), Lietuvos durpynai (2010)). Dėl pelkių didėja oro drėgmė, žemėja oro temperatūra. Jos pasižymi didele biologine įvairove: augančios uogos ar grybai naudojami medicinoje, tvariū būdu (nesunaikinant ekosistemos) išgaunama mediena. Dėl išskirtinės augalijos, pelkių reikšmė didesnė tankiai apgyvendintose teritorijose. Apžvalgos aikštelės ir pažintiniai takai, nutiesti per pelkes, tampa populiariu lankymo objektu (Lietuvos durpynai (2010)).

Dirbtinės pelkės – sudėtingos sistemos, atkartojančios natūralios pelkės biologinius, cheminius ir fizinius procesus, yra naudojamos vandens kokybei gerinti. Savybė kaupti maistines ir organines medžiagas išnaudojama valyti ne tik buitinėms, bet ir industrinėms nuotekoms. Dirbtinai sukonstruotos pelkės yra ypač efektyvios šalinant teršalus kaip azotą ir fosforą (Brix, H. (2003), Environmental Protection Agency (2015), Gelt, J. (1997), Shutes, R.B.E. (2001)). Nustatyta, kad dirbtinėmis pelkėmis galima išfiltruoti apie 90 % ligas sukeliančių mikroorganizmų (Shutes, R.B.E. (2001)). 1997 m. išleistame straipsnyje buvo teigta, kad sukonstruoti ir prižiūrėti dirbtinę pelkę yra pigiau nei kitus vandens valymo įrenginius, sunaudojama mažiau energijos ir papildomos įrangos, reikalinga minimali periodinė priežiūra (Environmental Protection Agency (2015), Gelt, J. (1997)). Kartais turėtų būti patikrinta, ar neatsirado nepageidaujamų augalų, ar sveiki esantys augalai. Vandens perdirbimas naudojant dirbtines pelkes padeda sumažinti buityje naudojamo vandens kiekį (Environmental Protection Agency (2015)).

Dirbtinei pelkei įrengti reikalingi trys pagrindiniai elementai: atsakingai suprojektuota vandens talpa, substratas, kurį sudaro dirvožemis, smėlis ir akmenys, ir augalai (induočiai) (Gelt, J. (1997), Shutes, R.B.E. (2001)). Dažniausiai sodinami: nendrės, švendrai, pelkinis duonis, paparčiai, dumbliai, žydintys ir viksvoliniai augalai (Brix, H. (2003), Environmental Protection Agency (2015)). Pelkėms būdingos mikroorganizmų bendrijos išsivysto natūraliai. Reljefas turėtų žemėti pelkės link taip, kad paviršinis vanduo atitekėtų ir būtų sulaikytas. Projektuojant sklype su nuolydžiu, atskiri pelkės segmentai gali būti išdėstyti skirtingų lygių terasose. Dirbtinai sukonstruotos pelkės turi būti sandariai atskirtos, kad požeminiai vandenys neįsiskverbtų pro apačią. Tokiam įtvirtinimui įrengti užtenka sutankinti sklype esančius dirvožemį ir molį (Environmental Protection Agency (2015)). Sintetinis įdėklas gaminamas iš asfalto, butilo gumos ar polietileno plėvelės. Įdėklas turi būti pakankamai storas, neleidžiantis prasiskverbti šaknims, padengtas 7-10 cm dirvos sluoksniu. Tolygų į pelkę įtekančio vandens kiekį reguliuojantiems, lengvai pasiekiamiems ir atskirai valdomiems įvadams rekomenduojami vamzdžiai iš polivinilchlorido (Environmental Protection Agency (2015)). Apsaugai nuo pašalinių žmonių įtakos įtekančio ir ištekančio vandens įvadai įrengiami uždaromose betono struktūrose. Vandens lygį pelkėje reguliuoja ištekančio vandens vamzdžiai (didesni nei 30 cm skersmens, neužsikemšantys) arba vandens slenksčiai su požeminiu kolektoriumi. Žiemos metu vandens valymo procesas nesustoja, nes dauguma biologinių reakcijų vyksta substrate. Kur

migroorganizmų veikla prigeneruoja pakankamai šilumos, vandens lygį rekomenduojama sumažinti (Environmental Protection Agency (2015)). Neprarasdama efektyvumo tokia pelkė gali funkcionuoti ilgiau nei 20 metų, ilgainiui gebėjimas pašalinti kenksmingas medžiagas iš vandens gali sumažėti, todėl reikėtų periodiškai patikrinti susikaupusių medžiagų kiekį, prireikus – pakeisti substratą, kad sistema veiksmingai funkcionuotų.

93 pav. Pelkės pjūvio schema (Eawag, Stauffer, B., Spuhler, D. (2018))

Pasaulyje gausu pavyzdžių, kur dirbtinės pelkės sukonstruotos, norint sukurti žmonėms patrauklią viešąją erdvę ir ekologišku būdu sumažinti potvynių riziką. Pavyzdžiui, Danijoje buvo suprojektuotas laukinės gamtos parkas, kuriame vandens kaupimosi problema buvo išspręsta, kuriant dirbtinę pelkė ir perorganizuojant kelius ir nuotekų kryptis (Block, I. (2018)). Naujajame Orleane kuriamas parkas, kuriame šalia sumažintos potvynių tikimybės išnaudojama pelkių savybė sugerti lietaus vandenį ir išfiltruoti teršalus (Crook, L. (2020)). Kinijoje 2010 m. įrengtas parkas – puikus jaukios viešosios erdvės su poilsio zonomis ir laukiniais augalais pavyzdys (žr. 95 pav.). Čia pelkė taip pat saugo nuo potvynių ir valo miesto upės vandenį (Archdaily (2011)). Lietuvių kūrėjai pelkės – natūralios ekosistemos, jungiančios globalius procesus ir šalies unikalumą, idėją panaudojo kurdami „Pelkių paviljoną“ (Lithuanian Council For Culture (2018)). Siekta parodyti, kad svarbu darniai sugyventi su visomis gyvybės formos rūšimis, ypač tomis, kurioms kilusi grėsmė išnykti. Vertinant projektą pelkė palyginta su gyvenamąja aplinka ir šiuolaikine architektūra, kurios įsiterpia „tarp gamtos ir artefaktų, ekologijos ir politikos, o pati erdvė svyruoja tarp materialaus ir ne materialaus. Kaip ir pelkė – tarp vandens ir žemės“ (Lithuanian Council For Culture (2018)).

94 pav. 1. CF Moller kompanijos projektas Danijoje 2. „Enghaveparken“ parkas, pritaikytas potvyniui, Kopenhagoje (Dezeen (2018), Grozdanic, L. (2016))

95 pav. „Houtan“ parkas Kinijoje (Archdaily (2011))

3.2.2. Architektūriniai sprendimai

3.2.2.1. Architektūrinė kompozicinė idėja

Horizontali tūrio padėtis sklype sukuria kryptį, pagal kurią funkcijos išryškintos eiliškumo tvarka: gyvenamoji, darbo ir kūrybinių rezultatų eksponavimo zonos. Vientisa tūrinė kompozicija suskaidyta į tris grupes. Funkcijų išdėstymo seka primena darbo pirmoje dalyje aprašytas gyvybės medžio ir pagrindinių žmogaus poreikių teorijos idėjas (buitis, darbas, saviraiška), suformuluotas A. Maslow'o bei dažnai lietuvių kalboje sutinkamus principus (pavyzdžiui, *būtis: butis* (rezidencijos) – *bitelės* (darbas – dirbtuvės) – *bičiulystė* (susibūrimų erdvė – bendruomeniškumas kaip BK vertybė)) (žr. 96 pav.).

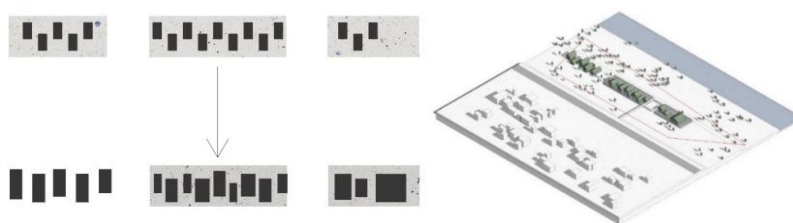
96 pav. Lietuvių kalbos ypatybių, baltų pasaulėžiūros ir numatomų pastato funkcijų ryšį vaizduojančios schemos (autorės schemos (2020))

Siekiant darniau įlieti į aplinką ir priderinti projektuojamo pastato architektūrinę raišką prie kitoje gatvės pusėje esančių sodybinių individualių pastatų, vieno aukšto stačiakampė struktūra papildyta mažesniais tūriais, atkartojančiais tradicinių sodybų proporcijas. Kaip ir tradicinėse sodybose, laisvai išdėstyti nedideli pastatai formuoja skirtingoms funkcijoms pritaikomas erdves (kiemus) (Bertašiūtė, R. (2013)).

Mažieji pastatai skiriasi dydžiais, yra išdėstyti ne reguliariai, tačiau lygiavimas ir atstumai tarp kai kurių pastatų kuria ritmą, primenantį beržo žievės raštą (žr. 97 pav.). Medžio imitavimas susijęs su vietos istoriniu kontekstu ir senąja kultūra. Marvelėje anksčiau veikė sielių rišimo punktas, pirmosios baltiškos Marvelės bendruomenės palikimu tapo žirgo simbolis – šioje miesto dalyje iki dabar veikia žirgynas. Lietuvių tautosakoje žirgą simbolizuoja beržas (Treinytė, J., Skučaitė, V. (2016)). Žirgo reikšmė turi ir teigiamą, ir neigiamą prasmę pasakose, nes vienoje yra siejama su velnio žirgu, kitose – žirgas, pavirtęs beržu, turi nuo blogio namus saugančią prasmę (Macijauskienė, V. (2015), Miliauskaitė, A. (2008), Treinytė, J.). Priešybės dažnai minimos literatūroje apie BK ir gretinamos su balansu, darna (Žarskus, A. (1999)). G. Šukytės daktaro disertacijoje teigiama, kad arklys tradicinėje tautosakoje gali būti suvokiamas ir kaip žmogaus bendruomeniškumo simbolis, taip pat ir senųjų papročių tęstinumo saugotojas. Ryškūs būdo bruožai – darbštumas, išmintingumas, tvirtumas ir aktyvumas, kylantys iš sveikatingumo (Šukytė, G. (2011)). Žirgo simbolis gali „įkvėpti, suvienyti [...] tautą“, skatinti kūrybą (Macijauskienė, V. (2015)). Lietuvių tautosakoje dėl ypatingos išvaizdos

beržas laikomas laimės medžiu, padedančiu žmogui, kai reikia, laumių susibūrimo vieta. Ši sąsaja paremia ir projekto tikslą sukurti erdvę, artimą gamtai, suburiančią žmones ir padedančią tęsti senąsias tradicijas (Miliauskaitė, A. (2008)). Pasaulio medžio idėja atsiskleidžia iš eilės komponuojant gyvenamuosius, dirbtuvių ir renginių pastatus. Pirmieji du simbolizuoja buitį, darbus – kamieną, trečiasis – šakas, saviraišką, darbų rezultatą.

Mažųjų tūrių, kuriuose numatytos kūrybinės funkcijos, dėstymas bendroje struktūroje ant horizontaliosios ašies gali priminti ir senajai Marvelės kultūrai būdingus suvertus karoliukus, sietus su žmogaus saviraiška. Žirgelio simbolis užkoduotas kuriant mažųjų tūrių fasadus. Nedideli kvadrato formos langeliai įkomponuoti remiantis tautiniais raštais, kuriant organizuotą, tūrius vienijančią kompozicinę sistemą (žr. 98 pav.).

97 pav. Ritmas, simboliškumas, kompaktiškas mastelis ir erdvių hierarchija: beržo žievės raštą imituojantis mažųjų pastatų išdėstymas (autorės schema (2020))

98 pav. Žirgelio motyvas paslėptas mažųjų tūrių langų kompozicijoje (šiaurinis fasadas) (autorės schema (2020))

Dirbtuvių pastatas projektuojamas centre tarp rezidencijų ir renginių pastatų, kaip pagrindinė ir didžiausia struktūra, padedanti atpažinti per senuosius amatus baltišką vietos dvasią. Kompozicinis centras sustiprintas ašimi – gamtinių elementų, medžių masyvo ir naujai į sklypą atvesto upės kanalo sandūra. Ašis orientuota nuo Aleksoto šlaitų į Nemuną tekančių upelių kryptimi, statmenai pastatui. Ši ašis skiria privatesnę dirbtuvių ir viešesnę renginių pastato zonas, taip pat nurodo kryptį pagrindinių įėjimų link.

Atliekant literatūros šaltinių analizę ir empirinius tyrimus buvo nustatyta, kad pereinamų, pusiau atvirų ar atvirų erdvių kūrimas sklandžiai įlieja pastatą į aplinką. Tolygus perėjimas nuo atviresnių ir viešesnių link privatesnių ir uždaresnių erdvių kuriamas sklype iš eilės išdėstant rezidencijų, dirbtuvių ir renginių pastatus. Privatumo intensyvumas keičiasi ir pereinant pastato erdves: iš lauko į vientisą vieno aukšto atviro išplanavimo (angl. *open space*) erdvę, kurioje laisvai išdėstyti poilsio baldai ir ekspozicijos, į privatesnesius, uždaresnius pastatus struktūros centre. Literatūroje nurodoma, kad tokių mažesnių erdvių kūrimas kuria jaukesnę atmosferą ir gali padėti užmegzti artimesnius santykius

tarp žmonių (Alexander, Ch. (1977)). Vis dėlto, vienas vidinis pastatas išsiskiria savo dydžiu – tai pirmasis pastatas rytinėje pusėje. Jame numatyta pagrindinė multifunkcinė erdvė, skirta renginiams ar parodomis (žr. 99 pav.). Ant šio pastato stogo suprojektuotas amfiteatras su vaizdu į senamiestį ir pagrindinę rytuose įkomponuotą aikštę, pratęsiančią horizontalią kompoziciją. Apželdintas stogas su amfiteatru projekte tampa išskirtine viešąja erdve. Didesnio tūrio atsiradimas veikia kaip orientyras, nurodantis, kur yra pagrindinė žmonių susibūrimo erdvė renginių pastate. Šlaitinio stogo forma ir galimybė užlipti į amfiteatro viršų galėtų būti palyginami su piliakalniu, šalia kurio yra įkurtos amatininkų dirbtuvės ir gyvenvietė (rezidencijos). Kalno ir gyvenvietės įvaizdis primena fraktališkai atkartotus aplinkos elementus: Aleksoto šlaitą ir Marvelės gyvenamąją zoną kitapus gatvės. Čia galėtų būti pateiktas ir kitas su anksčiau minėtais lietuvių kalbos principais susijęs pavyzdys, artimas senajai Marvelės (baltų) kultūrai:

- *Kapai*: nuoroda į Marvelės istorinę bendruomenę – eksperimentinio projekto vietinį istorinį kontekstą;
- *Kopa*: šviesios medienos šlaitinių stogų, ant kurių galima atsisėsti arba žvilgtelėti į pastato pirmajame aukšte vykstantį kūrybinį procesą, forma ir amfiteatras ant pastato stogo;
- *Kuopa*: Marvelės bendruomenės narius suburdavo ir suartindavo ritualai, atliekami kapų aplinkoje.

Įgyvendinti keturi savybių „paprastos geometrinės formos“ ir „kompaktiškas mastelis“ kriterijai: naudotos stačiakampės formos ir tradicinė šlaitinė stogo forma, dviaukštė struktūra, remiantis funkcinio zonavimu ir BK pasaulėžiūra, suskaidyta į mažesnius pastatus. Mastelis susmulkintas, priderinant pastatą prie Marvelės gyvenamųjų namų rajono ir įvedant simbolinę reikšmę perduodanti laisvai išdėliotų pastatų ritmą. Projektui ženkliškumo suteikė pabrėžtas kompozicinis centras. Didesni tūriai, naudoti svarbesnėms funkcijoms, padeda lengviau orientuotis pastate ir atskirti skirtingas zonas.

3.2.2.2. Pastatų funkcinis zonavimas ir ryšiai

Skirtingas funkcijas didesnėje struktūroje padeda atskirti mažesni vidiniai tūriai. Link pagrindinių įėjimų į pastatą veda per kompozicinį centrą įkomponuotas medžių masyvas. Renginių pastate pirmasis tūris iš vakarų pusės numatytas registratūrai, rūbinės erdvei su individualiomis spintelėmis (106 vnt.), barui ir restorano pagalbinėms patalpoms: virtuvei, sandėliams, darbuotojų sanitariniam mazgui (žr. 99 pav.). Restorano atvira erdvė įkomponuota šiaurinėje pusėje su vaizdu į Nemuną, saulės šviesa į šią atviro plano zoną patektų ir iš kitų pasaulio šalių pusių. Čia suprojektuotas liftas, skirtas neįgaliesiems patekti ant stogo. Administracinio biuro patalpos, centro vadovo kabinetas ir susitikimų kambarys išdėstyti antrame šio pastato aukšte. Šalia numatytas bendras lankytojams ir darbuotojams sanitarinis mazgas. Pirmojo aukšto antrajame tūryje suprojektuoti sanitariniai mazgai

ir suvenyrų krautuvė. Trečiasis, didžiausias tūris – multifunkcinė erdvė, skirta parodoms, konferencijoms, koncertams. Taip pat numatyta įrengti pagalbinę patalpą, edukacinę parodų erdvę su ne laikinąja ekspozicija, kuri supažindintų su BK pasaulėžiūros aspektais ir archeologiniais radiniais Marvelėje. Virš šio tūrio, ant sutapdinto apželdinto stogo, suprojektuotas atviras amfiteatras su vaizdu į senamiesčio panoramą ir renginių aikštę. Ant stogo patenkama pro atviras laiptines šalia pagrindinių įėjimų.

Mažuosius pastatus supanti atviro išplanavimo erdvė skirta laisvam parodų, mugių, poilsio baldų komponavimui. Esant poreikiui, rytinė šios erdvės dalis, suvenyrų prekystaliai ir kavinės dalys gali būti atitvertos transformuojamomis pertvaromis.

Kairėje suprojektuota ilgesnė vieno aukšto struktūra numatyta amatininkų dirbtuvėms. Įėjus praeinamas informacinis centras, už jo įrengta rūbinė, toliau – atvira poilsio zona ir biblioteka. Čia galėtų būti sukaupia literatūra apie BK, lietuvių liaudies tradicijas ir amatus. Antrame vieno aukšto tūryje numatyti sanitariniai mazgai ir bendra virtuvėlė centro lankytojams, amatininkams, su indaplove, kriaukle, kavos aparatais ir atsineštam maistui šildyti skirtais prietaisais. Šalia dirbtuvių įkurtuose sanitariniuose mazguose, pritaikytuose žmonėms su negalia, numatyta dušo vieta, suteikianti galimybę po darbo nusiprausti. Trečiojo tūrio pirmame aukšte suprojektuota menininkų darbų saugykla. Nedideli langeliai atveria vaizdą į meno kūrinių fragmentus. Antrajame šio tūrio aukšte įkurta bendradarbiavimo ir medijų erdvė su kompiuteriais ir nedidele spaustuve didelio formato darbams. Už šio tūrio pirmame aukšte numatytos medžio, keramikos, metalo dirbtuvių erdvės, pynimo, tekstilės studijos. Dviaukščiuose dirbtuvių pastatuose po laiptais paskirta erdvė sandėliavimui. Sandėlis medžiagoms laikyti yra paskutinis, kairiausias tūris šioje struktūroje. Šalia jo, prie galinio įėjimo, kurį naudotų reziduojantys menininkai, įrengtas liftas sunkioms medžiagoms kelti į antro aukšto dirbtuves.

Skirtingų aukščių stogai kuria žaismingą stogo „reljefą“. Pro stoglangius, numatytus ant žemesniųjų dvišlaičių vieno aukšto dirbtuvių stogų, galima žvilgtelėti į žemiau vykstantį kūrybinį procesą. Stoglangiai ir tautinio rašto principu išdėlioti langai tampa pagrindiniu natūralios šviesos šaltiniu mažuosiuose tūriuose įrengtoms darbo vietoms. Nedideli langai komponuoti, suteikiant privatumo menininkams. Sutapdintą ir apželdintą stogą galima apeiti, iš čia atsiveria platesnė panorama į upę ir senamiestį. Šiltuoju sezonu galėtų veikti atviro lauko dirbtuvės, poilsio zonos, anksčiau aprašyti kolektyviniai arbatžolių, lengvai prižiūrimų augalų sodai.

Gyvenamąsias studijas su didžiąja struktūra jungia tiltas, orientuotas į pietus. Tai funkcinis elementas, galintis tapti privatesne, tik centre apsistojusiems amatininkams skirta poilsio zona. Suprojektuotos dviejų tipų studijos: vieno aukšto erdvės, skirtos amatininkams, kuriantiems bendrose dirbtuvėse didžiajame pastate ir studijos su antresolėmis. Jose numatytos miegamojo zonos, o

Baltų kultūrai būdingą atvirumą perteikia skaidrus didžiosios struktūros fasadas su slankiojančiomis virtinomis. Vertikalios stumdomos žaliuzės vizualiai jungia ekspozicijų, dirbtuvių ir studijų pastatus į vientisą struktūrą. Šis išorinių degintos medienos lentelių ritmas kuria šviesos žaismą pastato viduje ir jausmą, tarsi dirbtuvės būtų jaukiai apgaubtos girios. Taip pastatas tampa vizualia miško teritorijos, pasibaigiančios sklype, tąsa, rodančia kryptį link urbanizuoto senamiesčio (žr. 88, 99 pav.). Centro lankytojai galės įsitraukti į erdvės kūrimo procesą, patys slankiodami žaliuzes ir formuodami privatesnę atmosferą, užsidengdami nuo saulės. Taip pastatas tampa universalesniu, daugiasluoksniu, besikeičiančiu, prisitaikančiu prie poreikių, skirtingų dienos ar metų laiko scenarijų (nuolatinis atsinaujinimas BK) (žr. 101 pav.).

101 pav. Skirtingi metų, paros laiko ir veiksmų scenarijai (autorės schemas (2021))

3.2.2.4. Interjeras

Ryškiausi interjero elementai – mažieji dirbtuvių tūriai, kurių fasadų raiška ir medžiagiškumas jau buvo aprašytas skyrelyje „Pastatų fasadų kompozicija ir raiška“. Ne reguliarus jų išdėstymas suteikia vidaus erdvėms žaismingumo. Tarp mažųjų tūrių atsiranda atviro išplanavimo erdvės, kuriose galėtų būti išdėstomos parodos, poilsiui ar renginiams skirti baldai. Bendrosios zonos vientisumas, galimybė pritaikyti bendrąją erdvę skirtingoms funkcijoms ir lengvai pernešami baldai kviečia lankytoją susikurti jam patogią aplinką. Natūralios, šviesios, žemiškos spalvos kuria jaukumą ir neutralų foną pastate vykstantiems kūrybiniais procesams ir išeksponuotiems meno kūriniais, nekonkuruoja su gamtine aplinka. Slankiojančiomis vitrinomis įremtas vaizdingas kraštovaizdis į Nemuną ir Aleksoto šlaitus. Šiltuoju sezonu bendrosios erdvės galėtų būti atveriamos, taip trinant ribą tarp lauko

ir išorės, praplečiant dirbtuvių ar parodų erdvę. Lietuvišką interjerą aprašančiuose straipsniuose teigiama, kad tautinė dvasia reiškiamą gamtoje sutinkamomis spalvomis (alkas.lt (2020)).

3.2.2.5. Pritaikymas neįgaliesiems

Neįgaliųjų patogumui dvejose skirtingose pastatų vietose įrengti liftai: renginių pastate prie pagrindinio įėjimo ir dirbtuvių pastate prie galinio įėjimo iš studijų pusės. Gyvenamojoje zonoje, pirmuosiuose aukštuose numatytos neįgaliesiems pritaikytos, erdvinis reikalavimus atitinkančios rezidencijos-studijos. Studijose ir koridoriuose numatytas 1,5 m pločio praėjimas, reikalingas neįgaliojo vežimėliui apsisukti. Skirtingose automobilių stovėjimo aikštelės atkarpose, mažiausiu atstumu nuo pagrindinių įėjimų į pastatus nutolusios 6 vietos paskirtos neįgaliesiems. Šalia jų numatyti 1,5 m pločio praėjimai.

3.2.3. Konstrukciniai sprendimai

Sienos numatomos montuoti naudojant gelžbetoninius monolitinius juostinius pamatus. Pastatų pagrindiniai laikantieji konstrukciniai elementai – 200 mm dvitėjinės kolonos. Šių kolonų pamatai – poliniai, pagal geologines sąlygas gręžiami į žemę iki pastovaus grunto lygio (3-4 m). Virš polių įrengiama gelžbetoninė galvena, kurios aukštis lygus 600 mm. Statyboms siūloma naudoti moliu tinkuotus šiaudus – tai kasmet atsinaujinanti, ilgalaikė medžiaga, pasižyminti geromis šiluminėmis savybėmis ir atitinkanti A++ klasės reikalavimus (Stanislovaitytė, L. (2021)). Jos išgavimui nesunaudojama daug energijos, neteršiama aplinka. Statant užtikrinama gaisrinė sauga ir didelė garso izoliacija. Nesudėtinga statyba įtraukia bendruomenę į procesą, „suartina žmones“ ir tampa „socialiniu ritualu“, medžiagų natūralumas vertinamas norint darniai pastatą įlieti į gamtinę aplinką (Stanislovaitytė, L. (2021)). Medinei apdailai siūlomos maumedžio lentelės.

3.2.4. Priešgaisrinė sauga

Statinių konstrukcijos parenkamos atsižvelgiant į medžiagų degumo charakteristikas ir gaisrinius reikalavimus, pasirūpinant, kad inžinerinės įrangos ir šildymo sistemų įtaka gaisrui kilti būtų kuo mažesnė (VII skyrius) (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2002)). Pastatuose turi būti įdiegtos dūmų šalinimo sistemos ir priemonės, pranešančios apie gaisro kilimą (IX) (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2002)). Apdailai naudojamos medžiagos neturi tapti gaisrą stiprinančiu veiksniu. Didžiausiu gaisrinio skyriaus plotu taptų atviro išplanavimo pirmame aukšte esančios erdvės. Montuojant konstrukcijas turi būti užtikrinta, kad ugnis negalėtų plisti konstrukcijų vidumi (XII skyrius) (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2002)). Iš antro aukšto numatyti evakuaciniai keliai: per keturias skirtingose pastato dalyse esančias atviras laiptines (XIV skyrius)

(Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2002)). Laiptinėse numatytos saugios zonos, kuriose negalią turintys žmonės galėtų laukti pagalbos evakuojantis: aikštelių dydžiai ne mažesni nei 1,2 m x 0,85 m. Stogą laikančios konstrukcijos turi atlaikyti pakankamai ilgą laiko tarpą, kad žmonės spėtų evakuotis iš pastatų.

3.2.5. Inžinerinė įranga

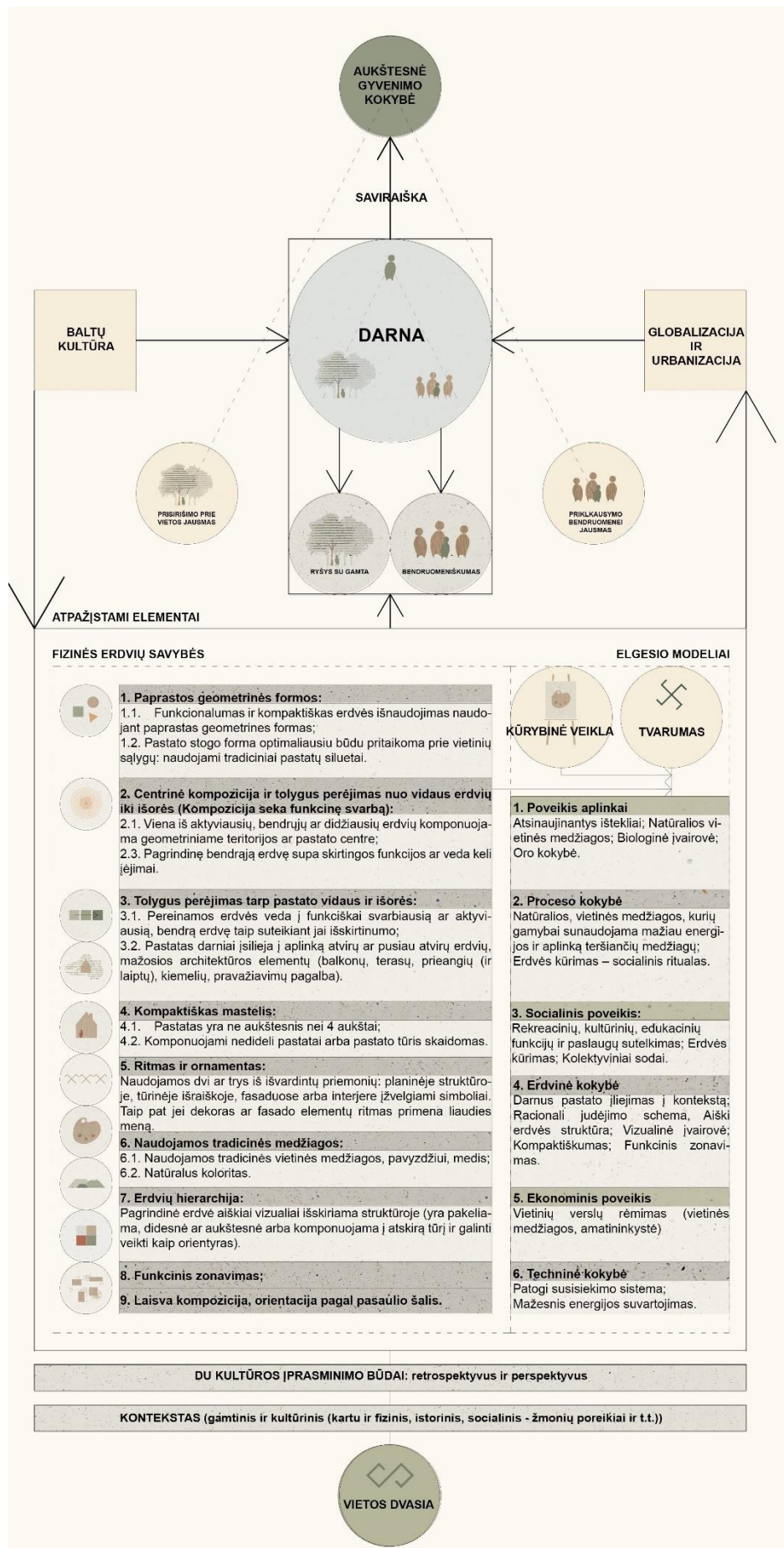
Orientuotasi į A++ klasės reikalavimus: kuo minimalesnį energijos suvartojimą pastato šildymui, vėdinimui, apšvietimui. Stoglangiais kuriamas natūralus apšvietimas, o stumdomomis vitrinomis – natūralus vėdinimas vasarą. Patalpoms siūlomas geoterminis šildymas, panaudojant atsinaujinančią grunte sukauptą saulės išspinduliuotą energiją šildyti grindims. Žemės ar gruntinio vandens šiluma į siurblių būtų perduodama per teritorijoje horizontaliai ar vertikalčiai išdėstytą kolektoriaus vamzdyną, užpildytą neužšalantiu skysčiu. Dėl vandens gręžiniams būdingos aukštesnės temperatūros, rekomenduojama naudoti sistemą „vanduo-vanduo“. Šilumos siurblys neužima daug vietos, sistema yra tyli, ilgaamžė (20-50 metų), būdama po žeme yra apsaugota nuo neigiamo kritulių ar žmogaus veiklos poveikio (Hidrogeologija).

4. Magistro baigiamojo darbo rezultatų apibendrinimas

Atlikus literatūros šaltinių analizę išsiaiškinta, kad svarbiausiu pasaulėžiūros aspektu BK laikoma harmonija tarp bendruomenės ir aplinkos. Šios vertybės architektūroje reiškiamos dviem būdais: retrospektyviu ir perspektyviu. Juos apjungia ir savitą architektūrinę išraišką kuria vietos dvasia. Todėl pagrindinė projektavimo sąlyga – per fizines erdvės savybes ir formuojamus elgesio modelius pastatą darniai įkomponuoti į kultūrinį ir gamtinį kontekstą. Pagarbą gamtai ir bendruomeniškumą skatina 10 išnagrinėtų BK būdingų architektūrinių bruožų, kolektyvi kūrybinė veikla ir tvarumas.

Empirinių tyrimų metu buvo atlikta sociologinė ekspertų apklausa, interviu ir Lietuvos architektūrinių objektų analizė. Pagal Ch. Alexanderio suformuluotus modelius, išskirtos fizinės aplinkos savybės buvo patikslintos, įvedant kriterijus jų pasireiškimo stiprumui įvertinti. Iširta, kad šie bruožai yra būdingi XX–XXI a. Lietuvos architektūrai, ypač visuomeniniams kultūrinės ir rekreacinės paskirties objektams, individualiesiems gyvenamiesiems pastatams.

Remiantis literatūros šaltinių analize ir empiriniais tyrimais pagrįstu koncepciniu modeliu, parengtas eksperimentinis baltiškųjų amatų kolonijos projektas Marvelėje. Analizuojant teritoriją, gilinantis į priešistorinės Marvelės bendruomenės kultūrinės raidos aspektus, patvirtintos tyrimų metu suformuluotos išvados. Fizinės pastato savybės ir jų formuojami elgesio modeliai, pastato funkcijos padeda išreikšti BK per architektūrą, kuria darnų santykį tarp gamtos ir bendruomenės narių. Šeši anksčiau aprašyti tvarumo aspektai buvo įgyvendinti, projekte kuriant kultūrinės, edukacinės, rekreacinės funkcijas, kuriant aiškią erdvinę struktūrą, naudojant baltų kultūrai būdingas fizines savybes, vietines medžiagas, atsinaujinančius energijos šaltinius, įkomponuojant ekologinę funkciją atliekančią pelkę ir įtraukiant lankytojus į erdvių kūrimo procesą (žr. 5 priedą). Pastebėjus ryšį tarp tvarumo principų, eksperimentiniam projektui pasiūlytų funkcijų ir pritaikytų senajai kultūrai būdingų savybių, papildytas baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje modelis (žr. 102 pav.).

102 pav. Senosios baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje modelis (autorės schema (2021))

Išvados

1. Atlikus literatūros šaltinių analizę, buvo nustatyta, kad pagrindine baltų kultūros idėja yra harmonija tarp bendruomenės ir aplinkos. Ryšys su gamta, menai, dora, saikingumas grindžiami tikėjimu ir pagarba protėviams yra išskirtiniai ir atpažįstami baltų kultūrinės raiškos elementai. Kultūrinės vertybes architektūroje reiškiančius retrospektyvų ir perspektyvų būdus jungia ir savitą architektūrinę išraišką kuria vietos dvasia. Buvo išskirta 10 baltų kultūrai būdingų architektūrinių bruožų. Taikant šias savybes šiuolaikinėje architektūroje, skatinant kolektyvinę kūrybinę veiklą ir tvarumą, kuriama pagarba gamtai ir bendruomeniškumui.
2. Hipotetinio modelio pamatą sudarė ir baltų kultūrinių vertybių aktualumą šiuolaikinėje architektūroje pagrindė elgesio modeliai ir šios fizinės erdvės savybės: paprastos formos, kompaktiškas mastelis, jautri riba tarp pastato ir aplinkos, vietinės medžiagos, ritmas ir ornamentas, erdvių hierarchija, centrinė kompozicija, tolygus perėjimas nuo bendrųjų prie privačiųjų erdvių, funkcinis zonavimas ir laisvas užstatymas.
3. Empirinių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad baltų kultūros idėjų raiška per pastato fizinės savybes ir erdvėje formuojamus elgesio modelius sprendžia su globalizacija ir urbanizacija susijusias kultūros homogenizacijos, tapatumo praradimo, žmogiško mastelio praradimo, susvetimėjimo ir kt. problemas. Iš baltų kultūrai būdingų fizinės erdvės savybių, pasireiškusių XX–XXI a. Lietuvos architektūroje, svarbiausiomis ir vertingiausiomis yra kontekstualumas, darnus pastato įliejimą į aplinką.
4. Ryšys tarp žmonių ir aplinkos, bendruomeniškumo jausmas gali būti stiprinami kuriant vietos dvasią, pasitelkiant erdvinis principus, patikslinančius anksčiau analizuotas savybes. Mastelis tampa artimesniu žmogui, kai pastatas yra žemesnis nei 4 aukštų, tūris ar fasadai skaidomi. Kuriamas ritmas ir ornamentas gali perteikti simbolines prasmes. Kompozicijos centre įkomponuota svarbiausia bendroji erdvė kuria saugumo jausmą, supančios skirtingos funkcijos ir įėjimai padaro ją aktyvesne, dažniau lankoma. Taisyklingos geometrinės formos yra siejamos su protėvių pasaulėžiūra, padeda sukurti aiškesnę struktūrą ir darnos pojūtį. Tradiciniai siluetai ir medžiagos, natūralus koloritas priderina pastatą prie vietinio konteksto ir gamtinių sąlygų. Tūrinė ir planinė erdvių hierarchija išryškina svarbiausią struktūrą, tampa orientyru lankytojui.
5. Suformuluotas koncepcinis modelis pagrindė baltų kultūrinių vertybių aktualumą šiuolaikinėje architektūroje. Senosioms baltų struktūroms būdingų principų laikymasis, tvaraus gyvenimo būdo ir kūrybiškumo didinimas kuriant kultūrinės ir edukacinės erdves sprendžia su globalizacija ir urbanizacija susijusias problemas, stiprina žmonių ryšį su natūralia aplinka ir bendruomene. Jautrus pastato įliejimas į aplinką išskirta kaip pagrindinė savybė, apjungianti kitas minėtas.

6. Eksperimentinio projekto rezultatai leidžia daryti išvadas, kad vietos dvasia baltų laikais buvo kurta per fizinius aplinkos elementus, formavo žmonių elgesį, veiklą. Tai patvirtinta analizuojant Marvelės baltų bendruomenės raidą. Naudojant tradicines erdvines savybes, kūrybines funkcijas ir tvarumo principus, suprojektuotas baltiškųjų amatų centras Marvelėje.
7. Lietuviškos architektūros kartinėmis gairėmis gali tapti darbe išnagrinėtų 10 baltų kultūros savybių, papildančių viena kitą, diktuojančių projektavimo eigą ir pasireiškiančių savitai, priklausomai nuo gamtinio ir kultūrinio konteksto. Pagal literatūros šaltinių analizės, empirinių tyrimų ir eksperimentinio projekto rezultatus buvo sukurtas senosios baltų kultūros įprasminimo šiuolaikinėje architektūroje modelis.

Literatūros sąrašas

1. Adejumo, T., Adebamowo, M. (2012). *Environmental harmony and the architecture of 'place' in Yoruba urbanism*. [žiūrėta 2019-11-13]. Prieiga per internetą: <https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/DN12/DN12007FU1.pdf>
2. Aketuri architektai (2017). *House in Karkle*. [žiūrėta 2020-03-13]. Prieiga per internetą: <https://www.aketuriarchitektai.lt/projects/house-in-karkle-2>
3. Aketuri architektai. *Apartments in Pervalka*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: <http://www.aketuriarchitektai.lt/projects/apartments-in-pervalka/>
4. Aketuri architektai (2013). *House in Trakai*. [žiūrėta 2020-03-13]. Prieiga per internetą: <https://www.aketuriarchitektai.lt/projects/house-in-trakai/>
5. Aleksoto bendruomenės centras (2020). *Istorija*. [žiūrėta 2020-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.aleksotas.lt/pages/istorija>
6. Alexander, Ch. (1977). *Pattern Language*. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga per internetą: <https://epdf.pub/queue/a-pattern-language-towns-buildings-construction-cess-center-for-environmental.html>
7. Ambraziejienė, R. (2014). *Rasties versmė. Apie ženklus ir simbolius*. UAB „Spindulio spaustuvė“, Kaunas. ISBN 978-609-408-693-9
8. Aplinkos apsaugos agentūra (2020). *Potvynių grėsmės ir rizikos žemėlapiai*. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga per internetą: <https://potvyniai.aplinka.lt/map>
9. Arcadia Publishing (2016). *Why It's Important That We Study History*. [žiūrėta 2019-09-18]. Prieiga per internetą: <https://www.arcadiapublishing.com/Navigation/Community/Arcadia-and-THP-Blog/June-2016/Why-It%E2%80%99s-Important-That-We-Study-History>
10. Archdaily (2011). *Shanghai Houtan Park/ Turenscape*. [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/131747/shanghai-houtan-park-turenscape>
11. Archdaily (2011). *Volubili Visitor Center/ OUALALOU+CHOI*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/171917/volubilis-visitor-center-kilo-architectures?ad_medium=gallery
12. Archdaily (2013). *RUPERT arts and education centre / Audrius Ambrasas Architects*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/448118/ruPERT-arts-and-education-centre-audrius-ambrasas-architects>
13. Archdaily (2015). *Taroudant University / Saad El Kabbaj + Driss Kettani + Mohamed Amine Siana*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/776269/taroudant-university-saad-el-kabbaj-plus-driss-kettani-plus-mohamed-amine-siana?ad_medium=gallery

14. Archdaily (2017). *Louvre Abu Dhabi / Ateliers Jean Nouvel*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/883157/louvre-abu-dhabi-atelier-jean-nouvel>
15. Archdaily (2017). *Universite Mohammed VI Polytechnique / Ricardo Bofill*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/866824/universite-mohammed-vi-polytechnique-ricardo-bofill?ad_medium=gallery
16. Archdaily, (2018). *Black Box House*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/888185/black-box-house-pao-architects?ad_medium=gallery
17. Archdaily, (2019). *Black House on Nevėžis river slope*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/903232/black-house-on-nevezis-river-slope-nebrau/5bb60e04f197cc52ed0002fe-black-house-on-nevezis-river-slope-nebrau-photo?next_project=no
18. Archispektras (2016). *Vila Kopose*. [žiūrėta 2019-10-24]. Prieiga per internetą: <https://www.archispektras.lt/vila-kopose>
19. Archispektras (2020). *Didelės šeimos namai*. [žiūrėta 2020-05-17]. Prieiga per internetą: <https://www.archispektras.lt/didel%C4%97s-%C5%A1eimos-namai>
20. Architonic (2017). *Shaolin Flying Monks Theatre*. [žiūrėta 2019-10-24]. Prieiga per internetą: <https://www.architonic.com/es/project/mailitis-architects-shaolin-flying-monks-theatre/5105268>
21. Archdaily, (2019). *Etno Hut*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/903548/etno-hut-ema-butrimaviciute/5bbcb6b9f197cc072e00008f-etno-hut-ema-butrimaviciute-photo?next_project=no
22. Archdaily, (2019). *House in Vilnius*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/586567/house-in-vilnius-aketuri-achitektai/54b48e7ae58ecedabc00015b-aketuri_architektai_house_in_vilnius_04-jpg?next_project=no
23. Archimede (2012). *Dzūkų g. 5*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: <http://archimede.lt/kaunas/pastatas/1073>
24. Archmap (2011). *Vilniaus dailės akademijos Nidos menininkų kolonija*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: <http://archmap.lt/lt/objektai/vilniaus-dailes-akademijos-nidos-meno-kolonija/>
25. Archmap (2015). *Ofisas gamtoje meno ir verslo sinergija*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą: <http://archmap.lt/lt/objektai/ofisas-gamtoje-meno-ir-verslo-sinergija/>

26. Assmann, J., Czaplicka J. (1995). *Collective Memory and Cultural Identity*. [žiūrėta 2019-11-02]. Prieiga per internetą:
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH469/Assmann.pdf>
27. Augustinaitė, D. (2015). *Baltų šventykla*. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą:
<http://augustinaite.lt/baltu-sventykla/>
28. Babrauskas, N. (2018). *Gydytojų P. Kalvaitytės ir V. Lašo namas*. [žiūrėta 2020-03-12].
Prieiga per internetą: <https://modernizmasateiciai.lt/gydytoju-p-kalvaitytes-ir-v-laso-namas/>
29. Baches, M. B. E. (2016.01.04). *Hierarchy of Needs: Application in Urban Design and Community – Building*. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą:
<http://mallorybaches.com/discuss/2016/1/26/hierarchy-of-needs>
30. Baldwin, E. (2019). „*Architecture is about Human Experience*“: *Diego Cano-Lasso on Designing with Nature in Los Angeles*. [žiūrėta 2019-12-07]. Prieiga per internetą:
https://www.archdaily.com/927765/architecture-is-about-human-experience-diego-cano-lasso-on-designing-with-nature-in-los-angeles?utm_campaign=trueAnthem%3A+Trending+Content&utm_medium=trueAnthem&utm_source=facebook&fbclid=IwAR2nJFYR3fU7JjQ-fnuW-DImT0vI9aUZGveMMS4y2cYHfoYwPXShBmrE5zE
31. Baldwin, E. *Baltic Architecture: 8 Incredible Residences Across Lithuania* [žiūrėta 2019-12-07]. Prieiga per internetą: <https://architizer.com/blog/inspiration/collections/lithuania-residences/>
32. Baltų kelias (2016). *Ūkis ir gyvensena*. [žiūrėta 2019-10-03]. Prieiga per internetą:
<http://baltukelias.lt/apie-baltus/ukis-ir-gyvensena/>
33. Barbieri, I., Zani, B. (2015). *Multiple sense of community, identity, and well-being in a context of multi culture: a mediation model*. [žiūrėta 2019-10-12]. Prieiga per internetą:
<https://www.semanticscholar.org/paper/Multiple-sense-of-community%2C-identity-and-wellbeing-Barbieri-Zani/27da6305c5e6c771e5c3a91d0ed3ae51f434d678>
34. Beresnevičius, G. (2019). *Lietuvių religija ir mitologija*. Tyto Alba, Vilnius
35. Bertašius, M. (2018). *Priešistorinė Marvelės bendruomenė: kultūrinės ir socialinės raidos aspektai*. [žiūrėta 2020-09-10]. Prieiga per internetą:
<https://www.ebooks.ktu.lt/einfo/1444/priesistorine-marvelės-bendruomene-kulturines-ir-socialines-raidos-aspektai/%20Informacijos%20C5%A1altinisLiterat%C5%ABros%20C5%A1altinis>
36. Bertašiūtė, R. (2013). *Kaimo statyba: Vakarų Aukštaitija*. [žiūrėta 2019-09-25]. Prieiga per internetą: http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/etnine-kultura/Kaimo_statyba_Vakaru_Aukstaitija.pdf

37. Bertašiūtė, R. (2012). *Kaimo statyba: Dzūkija*. http://gamta.cepkeliai-dzukija.lt/files/796/Kaimo_statyba_Dzukija0.pdf
38. Bliujienė, A. *Baltų architektūra*. [žiūrėta 2019-09-11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/Straipsnis/baltu-architektura-124613>
39. Block, I. (2018). *CF Moller 's hybrid flood defences will create new nature park in Denmark*. [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: <https://www.dezeen.com/2018/01/12/storkeengen-cf-moller-randers-denmark-flood-defences-climate-change-wetlands-nature-park-urban-planning/>
40. Bonow, M., Normark, M. (2018). *Community gardening in Stockholm: participation, driving forces and the role of the municipality*. [žiūrėta 2021-02-08]. Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/journals/renewable-agriculture-and-food-systems/article/community-gardening-in-stockholm-participation-driving-forces-and-the-role-of-the-municipality/84E215BA5EE24FFB0255DF7B93666E10>
41. Brix, H. (2003). *Plants Used in Constructed Wetlands and Their Functions*. [žiūrėta 2021-02-08]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/230563384_Plants_used_in_constructed_wetlands_and_their_functions
42. BUUR. *What is Urban Scale Sustainability?* [žiūrėta 2021-02-05]. Prieiga per internetą: <http://sustainabilitycompass.eu/theory/>
43. Carlson, C. (2020). *Mork-Ulnes Constructs Raised Skigard Hytte Cabin Using Detached Log Cladding*. [žiūrėta 2021-02-05]. Prieiga per internetą: https://www.dezeen.com/2020/06/14/skigard-hytte-cabin-architecture-norway/?fbclid=IwAR1s09muqLtMTHJzJt2K31GRgZXcyaaw3OtQiQ_rgbglbdhOwi9ILewVrO8
44. Citify (2019). *Kėdainių tiltas*. [žiūrėta 2020-09-15]. Prieiga per internetą: <https://citify.eu/kedainiu-tiltas/>
45. Citify (2020). *M. K. Čiurlionio koncertų centras*. [žiūrėta 2021-04-28]. Prieiga per internetą: <https://citify.eu/m-k-ciurliono-koncertu-centras/>
46. Citify (2021). *Mokslo sala*. [žiūrėta 2021-04-30]. Prieiga per internetą: <https://citify.eu/mokslo-sala/>
47. Citify (2021). Nacionalinė koncertų salė „Tautos namai“. [žiūrėta 2021-04-30]. Prieiga per internetą: <https://citify.eu/nacionaline-koncertu-sale/>
48. City of Victoria (2019). *Growing Food and Gardening in Mixed-Use, Multi-Unit Residential Developments*. [žiūrėta 2021-02-16]. Prieiga per internetą:

- https://www.victoria.ca/assets/Departments/Parks~Rec~Culture/Parks/Documents/Growing~in~the~City/Growing%20Food%20and%20Gardening%20Final_e.pdf
49. Community Foundations of Canada (2019). *Vital Signs. Arts and Belonging*. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://www.communityfoundations.ca/wp-content/uploads/2019/04/Vital_Signs_Arts_and_Belonging.pdf
50. Crysler, C. (2012). *Introduction: Time's Arrows: Spaces of the Past*. [žiūrėta 2019-10-12]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/298695193_Introduction_Time's_arrows_Spaces_of_the_past
51. Čepaitienė, R. (2015). *Genius Loci as a "Nameless Value" of Natural and Built Heritage*. [žiūrėta 2019-10-15]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/31046420/Rasa_%C4%8Cepaitien%C4%97s_publications_till_2017
52. Čiupailaitė, D. (2017-10-19). *Architektūra kaip ne/su/si/kalbėjimas*. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga per internetą: <https://sociologai.lt/2017/architektura-kaip-nesusikalbejimas/>
53. Delany, G. *Regionalism in Architecture: Definition, Characteristics & Examples*. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://study.com/academy/lesson/regionalism-in-architecture-definition-characteristics-examples.html?fbclid=IwAR2FnMF104px-YXs8h9friarrB1MM2euykjc6wxYbhGjFDF4L5ymM7xxGX4>
54. Divisare. *Wadden Sea Center*. [žiūrėta 2020-10-12]. Prieiga per internetą: <https://divisare.com/projects/395006-dorte-mandrup-rasmus-hjortshoj-coast-wadden-sea-center>
55. DO ARCHITECTS (2017). *Family House in Pavilnys*. [žiūrėta 2020-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.doarchitects.lt/family-housenbrvilnius-lithuania>
56. DO ARCHITECTS (2020). *Farmers Circle*. [žiūrėta 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.doarchitects.lt/farmers-circlebrvilnius-lithuania>
57. Drėmaitė, M. *1959-ieji – Modernizmo startas*. [žiūrėta 2019-11-28]. Prieiga per internetą: <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/architektura/19551959-modernizmo-startas/1959-ieji-modernizmo-startas/78192>
58. Drėmaitė, M. *Vėlyvojo Sovietmečio architektūriniai savitumai*. [žiūrėta 2019-11-28]. Prieiga per internetą: <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/architektura/19701979-lietuviskoji-architekturos-mokykla-triumfo-metai-velyvojo-sovietmecio-architekturiniai-savitumai/78543>
59. Drėmaitė, M. (2018). *Optimizmo architektūra. Kauno fenomenas*. [žiūrėta 2020-02-20]. Prieiga per internetą: <https://pb1lib.org/book/5415137/ce8062?id=5415137&secret=ce8062>

60. Dummett, E. (2007). *Green space and cosmic order: Le Corbusier's understanding of nature*. [žiūrėta 2019-11-08]. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/278907.pdf>
61. Eawag, Stauffer, B., Spuhler, D. (2018). *Vertical Flow CW*. [žiūrėta 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <https://sswm.info/node/8261>
62. Environmental Protection Agency (2015). *A Handbook of Constructed Wetlands*. [žiūrėta 2020-12-05]. Prieiga per internetą: <https://www.epa.gov/sites/production/files/2015-10/documents/constructed-wetlands-handbook.pdf>
63. Gaižutis, A. (1992). *Senovės baltų simboliai*.
64. Gaižutis, A. (1995). *Dangaus ir žemės simboliai*.
65. Gaižutis, A. (2002). *Senovės baltų kultūra: nuo kulto iki simbolio*.
66. Gelt, J. (1997). *Constructed Wetlands: Using Human Ingenuity, Natural Processes to Treat Water, Build Habitat*. [žiūrėta 2020-12-05]. Prieiga per internetą: <https://wrrc.arizona.edu/publications/arroyo-newsletter/constructed-wetlands-using-human-ingenuity-natural-processes-treat-wa>
67. Geoportal.lt (2020). *Kauno miesto savivaldybės žemėlapis*. [žiūrėta 2020-09-03]. Prieiga per internetą: <https://www.geoportal.lt/savivaldybes/kaunas>
68. Gimbutienė, M. (1985). *Baltai priešistoriniais laikais. Etnogenezė, materialinė kultūra ir mitologija*. „Mokslas“, Vilnius
69. Gonzalez, M.F. (2018-05-13). *Guelmim Airport*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/894328/guelmim-airport-groupe3architectes?ad_medium=gallery
70. Gonzalez, M.F. (2018-07-01). *Bio-Climatic Preschool / BC Architects*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/896832/bio-climatic-preschool-bc-architects?ad_medium=gallery
71. Gonzalez, M. F. (2019). *Kumu Kanzawa Hotel*. [žiūrėta 2019-12-11]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/929568/kumu-kanazawa-hotel-yusuke-seki/5de6befe3312fd5cde0000ee-kumu-kanazawa-hotel-yusuke-seki-photo?next_project=no
72. Grozdanic, L. (2016). *Copenhagen's Enghaveparken public park is designed to be flooded*. [žiūrėta 2021-01-15]. Prieiga per internetą: <https://inhabitat.com/copenhagens-enghaveparken-public-park-is-designed-to-be-flooded/>
73. Hall, E. T. (1969). *The Hidden Dimension*. [žiūrėta 2019-11-11]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/17812341/Edward_t_hall_-_the_hidden_dimension

74. Hidrogeologija. *Geoterminis šildymas*. [žiūrėta 2021-04-12]. Prieiga per internetą:
<https://greziniai123.lt/geoterminis-sildymas/>
75. Holland, O. (2017-12-28). *What traditional buildings can teach architects about sustainability*. [žiūrėta 2019-11-11]. Prieiga per internetą:
<https://edition.cnn.com/style/article/vernacular-architecture-sustainability/index.html>
76. Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment*. [žiūrėta 2019-09-20]. Prieiga per internetą: <https://leiaarqueologia.files.wordpress.com/2017/08/the-perception-of-the-environment-tim-ingold.pdf>
77. Interjeras.lt (2015). *Biuras Nr. 206 2015*. [žiūrėta 2020-05-07]. Prieiga per internetą:
<https://www.interjeras.lt/interjeras/biuras-1856>
78. Iršėnas, M. (2009). *Baltų menas: naujo pasakojimo paieškos*. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: http://museums.lt/Zurnalas/2009_04/baltu_menas.pdf
79. Jakimavičiūtė, K. (2018). *Tautiškumo paieškos Lietuvos architektūroje*. [žiūrėta 2019-12-01]. Prieiga per internetą: <https://epubl.ktu.edu/object/elaba:28777026/28777026.pdf>
80. Jakupi, A. B. (2016). *Landscape Architecture as Environmental Harmony*. [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: <http://the-new-arch.net/Articles/v03n03a06----Ardita-Byci-Jakupi.pdf>
81. Kauno miesto savivaldybė (2019). *Kauno bendrasis planavimas*. [žiūrėta 2020-09-03]. Prieiga per internetą: <http://www.kaunas.lt/urbanistika/bendrasis-planavimas/>
82. Kazimee, B. A., (2008). *Learning from vernacular architecture: sustainability and cultural conformity*. [žiūrėta 2019-10-23]. Prieiga per internetą:
<https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/ARC08/ARC08001FU1.pdf>
83. Klimka, L. *Lietuvių namai: papročiai ir tikėjimai*. [žiūrėta 2019-10-03]. Prieiga per internetą:
http://www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=48&Itemid=177
84. Klimka, L. (2011). *Medžių mitologizavimas tradicinėje lietuvių kultūroje*. [žiūrėta 2021-02-09]. Prieiga per internetą:
https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/127829/2/ISSN1822-7309_2011_T_13.PG_18-39.pdf
85. Kudzys, A., Šeštakauskas, A. V., Sakalauskas, R. *Bendroji statyba*. [žiūrėta 2019-11-07]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/Straipsnis/bendroji-statyba-Lietuvoje-117925>
86. Laurinaitis, P. T., Petrulis, V. (2020). *Buvęs kino teatras „Pasaka“ Kaune*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/764>

87. Laurinaitis, P. T. (2020). *Prekybos, pramonės ir amatų rūmai*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1048>
88. Lietuvos durpynai (2010). *Kodėl pelkės ir durpynai?* [žiūrėta 2020-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.durpynai.gpf.lt/lt/vandens-nuotekio-ir-kokybes-reguliuavimas>
89. Lietuvos žinios (1936). *Kaune milžiniškas potvynis* [žiūrėta 2020-09-07]. Prieiga per internetą: <http://tarpukaris.autc.lt/lt/paieska/bibliografija/7186/kaune-milziniskas-potvynis>
90. Lithuanian Council For Culture (2018). *Pavilion of Lithuania at the 16th International Architecture Exhibition – La Biennale di Venezia*. [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: <https://www.ltkl.lt/en/news/299-pavilion-of-lithuania-at-the-16th-international-architecture-exhibition--la-biennale-di-venezia.html>
91. Macijauskienė, V. (2015). *Žirgo vaidmuo lietuvių pasaulėjautoje*. [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: <http://mokslolietuva.lt/2015/02/zirgo-vaidmuo-lietuviu-pasaulejautoje/>
92. Mačiulis, A. (2019). Lietuvos architektūra 1945-1990
<https://www.vle.lt/Straipsnis/Lietuvos-architektura-1945-1990-117571>
93. Mačiulis, A. (2017). *Pasaulinės architektūros meninės raiškos formos Lietuvoje (1960-1990)*. [žiūrėta 2019-12-03]. Prieiga per internetą: <http://archiforma.lt/?p=532>
94. Mahgoub, Y. (2007-05-16). *Architecture and the expression of cultural identity in Kuwait*. [žiūrėta 2019-11-01]. Prieiga per internetą:
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13602360701363486>
95. Mapika (2017). *Kauno miesto želdynų ir želdinių duomenys* [žiūrėta 2020-10-05]. Prieiga per internetą: <http://zeldynai.mapika.lt/>
96. Marcinkevičius, T. (2018). *Č. Pacevičiaus vila*. [žiūrėta 2020-03-10]. Prieiga per internetą:
<https://modernizmasateiciai.lt/c-paceviciaus-vila/>
97. McKnight, J. (2017). *HGA creates cedar-clad cottages for classical musicians in Vermont*. [žiūrėta 2019-09-25]. Prieiga per internetą:
<https://www.dezeen.com/2017/04/13/hga-marlboro-music-cottages-cape-cod-style-pitched-roofs-cedar-plank-walls-vermont/>
98. Medalinkas, A. (2014-06-17). *Ar 1009 metais Lietuva buvo laukinis kraštas?* [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <http://www.baltai.lt/?p=15556>
99. *Medinė architektūra*. [žiūrėta 2019-11-16]. Prieiga per internetą:
<https://www.lithuania.travel/en/category/wooden-architecture>
100. Miliauskaitė, A. (2008). *Medžiai lietuvių pasakojamojoje tautosakoje*. [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1922183/1922183.pdf>

101. Misevičius, J. (1998). *Baltų protėvynė*. [žiūrėta 2019-09-14]. Prieiga per internetą: <https://www.vydija.lt/straipsniai/Protevyne%20-%20Jono.htm>
102. Mokslo Lietuva (2013). *Pribrendo metas tyrinėti aisčių mįslę, vakarų baltų pasaulį*. [žiūrėta 2019-09-14]. Prieiga per internetą: <http://mokslolietuva.lt/2013/03/pribrendo-metas-tyrineti-aisciu-misle-vakaru-baltu-pasauli/>
103. Najafi, M., Shariff, M. (2011). *The Concept of Place and Sense of Place In Architectural Studies*. [žiūrėta 2019-10-31]. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.294.3599&rep=rep1&type=pdf>
104. National Endowment for the Arts (2017). *How To Do Creative Place-Making*. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://www.arts.gov/sites/default/files/How-to-do-Creative-Placemaking_Jan2017.pdf
105. Norvaišas, G., Mockus, A. (2007). *Tradicinė Žemaičių architektūra*. Leidykla „Lututė“, Kaunas
106. Oniščik, M. (2019). *Kaunas nykstantis ir išnykęs: Laisvės alėjos kinas*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/kaunas-nykstantis-ir-isnykes-laisves-alejos-kinas-ii-905380>
107. Parker, K. (2019). *Long Studio by Saunders Architecture*. [žiūrėta 2020-09-25]. Prieiga per internetą: <https://www.dezeen.com/2011/05/09/long-studio-by-saunders-architecture/>
108. Petrulis, V. (2008). *Erdvinės lietuvių tautinio stiliaus projekcijos 1918 – 1939 m.* [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/33168/1/ISSN1822-4547_2008_N_4.PG_35-48.pdf
109. Petrulis, V. (2020). *Buvę „Pažangos“ bendrovės rūmai*. žiūrėta [2020-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/171>
110. Petrulis, V. (2020). *Buvusio „Tulpės“ kooperatyvo namas*. žiūrėta [2020-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1294?id=1294>
111. Petrulis, V. (2020). *Darbo rūmai Kaune*. žiūrėta [2020-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/928>
112. Petrulis, V. (2020). *Fiziško auklėjimo rūmai Kaune*. žiūrėta [2020-03-09]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/930>
113. Petrulis, V. (2020). *Juozo Daugirdo gyvenamasis namas*. žiūrėta [2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1518>
114. Petrulis, V. (2020). *J. ir A. Iljinų namas*. žiūrėta [2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/865>

115. Petrulis, V. (2020). *Karininkų ramovė Kaune*. žiūrėta [2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/881>
116. Petrulis, V. (2020). *Karo muziejus*. žiūrėta [2020-03-09]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/943?uk=&ss=clinic&type=2&rt=3>
117. Petrulis, V. (2020). *Krašto apsaugos ministerijos Ginklavimo valdybos Tyrimų laboratorija Kaune*. žiūrėta [2020-03-09]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1019>
118. Petrulis, V., Jankevičiūtė, G. (2020). *Kauno centrinis paštas*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/64>
119. Petrulis, V. (2020). *Kauno klinikų kompleksas*. žiūrėta [2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/943?uk=&ss=clinic&type=2&rt=3>
120. Petrulis, V. (2020). *Mokslų akademijos poilsio namai Palangoje*. [žiūrėta 2020-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1607>
121. Petrulis, V. (2020). *Kino teatras „Romuva“ Kaune*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/609>
122. Petrulis, V. (2020). *Fabriko „Ragutis“ gyvenamasis namas*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/961>
123. Petrulis, V. (2020). *Parodų paviljonas „Kupeta“ Palangoje*. [žiūrėta 2020-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1603>
124. Petrulis, V. (2020). *Vatikano diplomatinės atstovybės (nunciatūros pastatas Kaune)*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/555>
125. Petrulis, V. (2020). *Žemės bankas Kaune (dab. KTU centriniai rūmai)*. [žiūrėta 2020-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/899>
126. Petrulis, V. (2020). *Žydų realinė gimnazija Kaune*. [žiūrėta 2020-03-09]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1359>
127. Petrušonis, V. (2018.12.09). *Spirit of Place (Genius Loci) and the Appreciation of Its Manifestations*. [žiūrėta 2019-11-01]. Prieiga per internetą: <http://archmuziejus.lt/en/lietuviu-vietos-dvasia-genius-loci-ir-jos-apraisku-respektavimas/>
128. Pintos, P. (2019). *Kenitra Train Station*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/928065/kenitra-train-station-silvio-dascia-architecture>
129. Pintos, P. (2020). *Mother Pavilion/ Studio Morison*. [žiūrėta 2021-02-05]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/934962/mother-pavilion-studio-morison>
130. Pintos P., (2019). *Musée Yves Saint Laurent Marrakech/ Studio KO*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/925363/yves-saint-laurent-museum-marrakech-studio-ko?ad_source=search&ad_medium=search_result_projects

131. Pintos, P. (2019). *Under (Underwater Restaurant)/ Snohetta*. [žiūrėta 2019-11-24]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/913575/under-snohetta>
132. Precht, C. (2019-05-07). *We need agriculture back in our cities and in our minds*. [žiūrėta 2019-10-28]. Prieiga per internetą: <https://www.dezeen.com/2019/03/07/vertical-farming-agriculture-architecture-cities-chris-precht/>
133. Project for Public Spaces (2018). *What is Placemaking?* [žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga per internetą: <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>
134. Razauskas, D., (1982). *Pirmykštis pasaulėvaizdis*. http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Vertimai/Toporovas_LK_2002_3_verte_Razauskas.pdf
135. Reklaitė, J. *Regionalizmas*. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/Straipsnis/regionalizmas-78897>
136. Reklaitė, J., (2010). *Tautinio tapatumo problema šiuolaikinėje architektūroje*. [žiūrėta 2019-11-26]. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/download/10119/8793>
137. Reklaitė, J.(2016). *Kaunas 1918-2015. Architektūros gidas*. [žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: https://issuu.com/lapas/docs/kag_2015-04-01_issuu
138. Rinkšelis, Ž. (2018). *Art deco fenomenas tarpukario Kauno architektūroje*. [žiūrėta 2019-12-08]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/36407/1/zilvinas_rinkselis_md.pdf
139. Rinkšelis, Ž. (2018). *Valstybės spaustuvė, vėliau – Universiteto rūmai*. [žiūrėta 2021-04-30]. Prieiga per internetą: <https://modernizmasateiciai.lt/valstybes-spaustuve-veliau-vdu-universitetas/>
140. Rinkšelis, Ž. (2020). *Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmai (dab. Kauno valstybinė filharmonija)*. [žiūrėta 2020-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/983>
141. RISE Design Studio, (2015-08-26). *Sustainable architecture principles: environment, energy, efficiency*. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://risedesignstudio.co.uk/blog/index.php/2015/08/26/sustainable-architecture-principles/>
142. Rodrigues, A. L. (2016). *The Problem of Identity in Architecture Towards Globalization: the Experience of the House in Moledo by Eduardo Souto Moura*. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: https://repositorium.sdum.uminho.pt/bitstream/1822/51183/1/2016_sgem_The%20problem%20of%20identity%20in%20architecture%20towards%20globalization%20The%20experience%20of%20the%20house%20in%20Moledo%20by%20Eduardo%20Souto%20Moura.pdf

143. Sakalauskas, T. (1998). *Pokalbis su etnologu Gintaru Beresenevičiumi*. [žiūrėta 2019-09-18]. Prieiga per internetą: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LA00/Tomas_Sakalauskas._Pokalbis_su_etnologu_Gintaru_Beresn%20evi%C4%8Diumi.LA0602A.pdf
144. SA.lt (2019). *Baltiškiosios tradicijos testinumo pavyzdys – Pagulbio sodyba*. [žiūrėta 2021-02-15]. Prieiga per internetą: <https://sa.lt/baltiskiosios-tradicijos-testinumo-pavyzdys-pagulbio-sodyba/>
145. SA.lt (2013). *Naisiuose – Baltų dievų muziejus*. [žiūrėta 2019-10-20]. Prieiga per internetą: <https://sa.lt/naisiuose-baltu-dievu-muziejus/>
146. SA.lt (2014-10-23). *Baltiškias žvilgsnis į architektūrą*. <https://sa.lt/baltiskas-zvilgsnis-i-architektura/3/>
147. Sassi, P. (2006). *Strategies for Sustainable Architecture*. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: http://library.uniteddiversity.coop/Ecological_Building/Strategies_for_Sustainable_Architecture.pdf
148. *Senovės baltų verslai ir namų ūkis*. Mokslai.Lietuviuzodynas.lt (2019)). [žiūrėta 2019-10-01]. Prieiga per internetą: <https://mokslai.lietuviuzodynas.lt/istorija/senoves-baltu-verslai-ir-namu-ukis>
149. Shuang, H. (2019). The Farmer Bazaar. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: https://www.archdaily.com/927301/the-farmer-bazaar-rural-culture-d-r-c?ad_medium=gallery
150. Shuang, H. (2019). The Bamboo Hat Porch in Village. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/928020/the-bamboo-hat-porch-in-village-rural-culture-d-r-c>
151. Shutes, R.B.E. (2001). *Artificial wetlands and water quality improvement*. [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/11946203_Artificial_wetlands_and_water_quality_improvement
152. Skučaitė, V. (2016). *Aleksoto istorija laiko tėkmėje*. [žiūrėta 2020-09-15]. Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/aleksoto-istorija-laiko-tekmeje-766421>
153. Sonnad, N. (2014.12.06). *Humans aren't influenced by culture – we create it*. [žiūrėta 2019-10-01]. Prieiga per internetą: <https://qz.com/305448/humans-arent-influenced-by-culture-we-create-it/>

154. Sparano + Mooney Architecture, (2016-04-12). *Sustainable Architecture's 5 Foundational Principles*. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: <https://www.sparanomooney.com/blog/sustainable-architectures-5-foundational-principles>
155. Speck, L. (2006-01-04). *Architecture, Globalisation, and Local Cultural Identity*. [žiūrėta 2019-10-20]. Prieiga per internetą: <https://larryspeck.com/writing/architecture-globalization-and-local-cultural-identity/>
156. Spirkin, A. (1983). *Man and Culture*. [žiūrėta 2019-11-16]. Prieiga per internetą: <https://www.marxists.org/reference/archive/spirkin/works/dialectical-materialism/ch05-s08.html>
157. Stanislovaitytė, L. (2021). *Vis daugiau lietuvių statosi šiaudinius namus: jau įsirengę parodė, kaip viskas atrodo iš arti*. . [žiūrėta 2021-03-05]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/grynas/aplinka/vis-daugiau-lietuviu-statosi-siaudinius-namus-jau-isirenge-parode-kaip-viskas-atrodo-is-arti.d?id=86414209>
158. Stephen, F., Kenney, B. S. (1994). *Cultural Influences on Architecture*. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.894.956&rep=rep1&type=pdf>
159. Stephenson, J. (2008). *The Cultural Values Model: An Intergrated Approach to Values in Landscapes*. [žiūrėta 2019-09-19]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/222668263_The_Cultural_Values_Model_An_Integrated_Approach_to_Values_in_Landscapes
160. Structum (2018). *Du kultūros centrų architektūros tipai*. [žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga per internetą: <https://structum.lt/straipsnis/du-kulturos-centru-architekturos-tipai/>
161. Studija 0088 (2021). *Stuba S_01*. [žiūrėta 2021-04-20]. Prieiga per internetą: <https://studija0088.lt/projektas-s01/>
162. Studija Gin-Dia. *Senovės aisčių, arba baltų, kraštas ir žmonės*. [žiūrėta 2019-10-01]. Prieiga per internetą: <http://biblioteka.gindia.lt/septyni-simtmeciai-vok-liet-santykiu/27-senoves-aisciu-krastas.html?showall=1&limitstart>
163. Subačius, K. (2014-07-19). *Sūduva – baltų žemė*. [žiūrėta 2019-09-23]. Prieiga per internetą: <http://www.mususavaite.lt/suduva-baltu-zeme/>
164. Šiupšinskas, M., Reklaitė, J. *Šiuolaikinė architektūra Lietuvoje*. [žiūrėta 2021-03-16]. Prieiga per internetą: <https://lithuanianculture.lt/lietuvoskulturosgidas/architektura-lietuvoje/>
165. Škauskaitė, R. (2018). *Architekto S. Kudoko namas-vila*. [žiūrėta 2020-03-12]. Prieiga per internetą: <https://modernizmasateiciai.lt/architekto-s-kudoko-vila/>

166. Šukauskaitė, R. (2018). *Tūbelių šeimos namas-vila*. [žiūrėta 2020-03-12]. Prieiga per internetą: <https://modernizmasateiciai.lt/tubeliu-seimos-namas-vila/>
167. Šukytė, G. (2011). *Arklys lietuvių tradiciniame folklore*. [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:2108931/2108931.pdf>
168. Tarpukario architektūra (2020). *Kauno miesto savivaldybė*. [žiūrėta 2021-02-10]. Prieiga per internetą: <https://tarpukarioarchitektura.lt/objektai/kauno-miesto-savivaldybe/>
169. Tautavičius, A. (1996). *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje*. [žiūrėta 2019-10-21]. Prieiga per internetą: http://lad.lt/data/com_ladlibrary/1413/1-101.pdf
170. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2002). *Esminiai statinio reikalavimai. Gaisrinė sauga*. [žiūrėta 2020-11-10]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.96037/asr>
171. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2016). *Teritorijų planavimo normos*. [žiūrėta 2020-11-10]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f2b240507a7411e38df3da592f4236cc/asr>
172. Toporovas, V. (2000). *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Aidai* (ISBN 9955-445-05-X)
173. Torabi, Z., Brahman, S. (2013). *Effective Factors in Shaping the Identity of Architecture*. [žiūrėta 2019-09-24]. Prieiga per internetą: [https://www.idosi.org/mejsr/mejsr15\(1\)13/14.pdf](https://www.idosi.org/mejsr/mejsr15(1)13/14.pdf)
174. Terzoglou, N. I. (2018). *Architecture as Meaningful Language: Space, Place and Narrativity*. [žiūrėta 2020-06-09]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/327334160_Architecture_as_Meaningful_Language_Space_Place_and_Narrativity
175. Treinytė, J. *Augalija lietuvių liaudies tradicijoje*. [žiūrėta 2020-11-17]. Prieiga per internetą: http://lietuvostautodaile.lt/archyvas/www.lietuvostautodaile.lt/_sites/tautodaile/media/pdf/augalija.pdf
176. Trinkūnas, J. *Baltų civilizacija*. [žiūrėta 2019-09-12]. Prieiga per internetą: http://www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=150
177. Trinkūnas, J. (2000). *Baltų tikėjimas. Lietuvių pasaulėjauta, papročiai, apeigos, ženklai*. [žiūrėta 2019-11-08]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/21512340/Jonas_Trinkunas_Baltu_tikejimas_2000_krantai
178. Trinkūnas, J. (2012). *Vanduo lietuvių tradicinėse apeigose*. [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: <http://www.radikalai.lt/tauta-ir-istorija/673-vanduo-lietuviu-tradicinese-apeigose>

179. Tvirbutas, S. (2014). *Kaune Marvelės bendruomenė šventė Žolinę ir minėjo Marvos dvaro 500 metų jubiliejų* [žiūrėta 2020-09-05]. Prieiga per internetą:
<https://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/ivykiai/kaune-marveles-bendruomene-svente-zoline-ir-minejo-marvos-dvaro-500-metu-jubilieju-291-447022>
180. Vaitkevičius, V. (1998). *Baltų šventvietės*. [žiūrėta 2019-10-03]. Prieiga per internetą:
http://www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=154
181. Vėlius, N. (1983). *Senovės baltų pasaulėžiūra*. [žiūrėta 2020-03-20]. Prieiga per internetą:
http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Velius_Norbertas/Velius_1983_SBP.pdf
182. Vitkūnas, M., Zabiela, G. (2017). *Baltų piliakalniai: nežinomas paveldas*. [žiūrėta 2020-04-23]. Prieiga per internetą:
https://www.academia.edu/38476787/Vitk%C5%ABnas_M_Zabiela_G_Balt%C5%B3_pilia_kalniai_ne%C5%BEinomas_paveldas_Vilnius_Lietuvos_archeologijos_draugija_2017_88_p
183. Visoni, C., Nagib, G. (2019). *Reappropriating Urban Space Through Community Gardens in Brazil*. [žiūrėta 2021-02-16]. Prieiga per internetą:
<https://journals.openedition.org/factsreports/5778>
184. Vučkovic, S. S. (2013). *Architectural Communication: Intra and Extra Activity of Architecture*. [žiūrėta 2020-06-09]. Prieiga per internetą:
https://www.researchgate.net/publication/270886410_Architectural_communication_Intra_and_extra_activity_of_architecture
185. Žarskus, A. (1999). *Virsmas baltų kultūroje*. Kauno lietuvių tautinės kultūros centras, Kaunas. ISBN 9955-9316-0-4

Priedai

1 priedas. Struktūrizuota anketa

Kauno technologijos universitetas

Statybos ir architektūros fakultetas

Tiriamasis projektas 2 (M000M018)

„Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje“

Esu Rūta Jagelavičiūtė, Kauno technologijos universiteto architektūros pirmojo magistro kurso studentė. Šiuo metu rašau baigiamąjį darbą „Senosios baltų kultūros įprasminimas šiuolaikinėje architektūroje“. Šio darbo tikslas yra išsiaiškinti, kokiais būdais kultūra gali būti įprasminama architektūroje. Taip pat parodyti, kad baltų kultūros puoselėtos vertybės – darnus ryšys su aplinka (pagarba gamtai ir bendruomeniškumas) - yra aktualios šiais laikais, todėl tam tikros senajai kultūrai būdingos erdvinės savybės ir jų formuojami žmonių elgesio modeliai gali būti pasitelkiami kuriant savitą Lietuvos architektūrą, padedant mažinti globalizacijos procesų neigiamą įtaką (fasadų vienodėjimas, ryšio su gamta mažėjimas). Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti, ar skirtingų istorinių laikotarpių (kada architektūroje buvo siekiama įprasminėti tautiškumą ar ieškoma tautinio savitumo) pastatuose reikėsi ir baltų kultūrai būdingi fizinės aplinkos bruožai. Jūsų atsakymai liks anoniminiai, surinkti duomenys bus analizuojami ir pateikiami apibendrinta forma tiriamajame darbe.

EKSPERTŲ APKLAUSA

Klausimai grupuojami į III dalis pagal išsikeltų hipotezių temas:

- I. Baltų kultūros vertybių aktualumas kuriant šiuolaikinę architektūrą;
- II. Kultūros (ir tautiškumo) įprasminimas lietuvių architektūroje;
- III. Architektūros vaidmuo kuriant darnų santykį tarp žmonių ir aplinkos.

I DALIS. Baltų kultūros vertybių aktualumas kuriant šiuolaikinę architektūrą:

- 1. Kaip manote, kuo baltų kultūra yra unikali (pasirinkite ir pažymėkite kelis atsakymų variantus)?**
 - a) Artimu žmogaus ryšiu su gamta;
 - b) Gyvenimu artimais ryšiais paremtoje bendruomenėje;
 - c) Simboliais grįsta pasaulėžiūra;

- d) Visi anksčiau minėti atsakymų variantai;
- e) Baltų kultūra neturi tik jai būdingų išskirtinių savybių;
- f) Kita (įrašykite).....
- 2. Kaip manote, kokios fizinės savybės galėtų daryti baltų kultūrą atpažįstamą architektūroje/ erdvėje?**
- a) Vietinių medžiagų naudojimas;
- b) Natūralios spalvos;
- c) Žmogiškas mastelis;
- d) Paprastos geometrinės formos;
- e) Centrinė kompozicija;
- f) Vizualus svarbiausios erdvės išskyrimas;
- g) Simbolių naudojimas;
- h) Jautri riba tarp pastato ir aplinkos;
- i) Visi anksčiau minėti atsakymų variantai;
- j) Kita (įrašykite).....
- 3. Su kuriais iš šių teiginių sutinkate?**
- a) Urbanistinėje aplinkoje, dėl spartaus gyvenimo tempo sunkiau kurti artimą žmogaus santykį su gamta;
- b) Urbanistinė aplinka ir spartus gyvenimo būdas neturi įtakos žmogaus ir gamtos santykiui;
- c) Urbanistinėje aplinkoje ir dėl spartaus gyvenimo tempo sunkiau palaikyti artimus ryšius tarp žmonių;
- d) Urbanistinė aplinka ir spartus gyvenimo tempas neturi įtakos žmonių santykiams.
- 4. Jūsų nuomone, kaip globalizacijos procesai veikia šiuolaikinę architektūrą?**
- a) Dėl globalizacijos architektūrinė raiška tampa vienesnė skirtingose šalyse;
- b) Globalizacija skatina šiuolaikinės architektūros raidą;
- c) Globalizacija nedaro įtakos tautinės architektūros puoselėjimui;
- d) Sutinku su visais teiginiais;
- e) Kita (įrašykite).....
- 5. Kurie baltų pasaulėžiūros aspektai, vertybės yra aktualūs šiuolaikiniam žmogui? Su kuriais iš šių teiginių sutinkate?**
- a) Šiuolaikiniam žmogui svarbu gyventi darnoje su gamta;
- b) Šiuolaikiniam žmogui svarbu jaustis bendruomenės dalimi;
- c) Šiuolaikinis žmogus naudoja baltų kultūros simbolius;
- d) Šiuolaikinis žmogus puoselėja senuosius papročius, laikosi tradicijų;
- e) Šiuolaikinis žmogus kuria ir domisi senaisiais amatais;
- f) Senoji kultūra šiuolaikiniam žmogui yra kūrybos įkvėpimo šaltinis;
- g) Sutinku su visais išvardintais teiginiais;
- h) Kita (įrašykite).....
- 6. Kokia etnokultūrinės architektūros reikšmė, kuriant šiuolaikinę architektūrą? Su kuriais iš šių teiginių sutinkate?**

- a) Etnokultūrinė architektūra skatina kūrybiškumą;
- b) Etnokultūrinės architektūros principų naudojimas padeda atskleisti vietos dvasią ir kultūrą;
- c) Etnokultūrinė architektūra neturi įtakos kuriant šiuolaikinę architektūrą;
- d) Kita (įrašykite).....

II DALIS. Kultūros (ir tautiškumo) įprasminimas lietuvių architektūroje:

7. Kokios pagrindinės savybės, Jūsų nuomone, yra ryškiausios skirtingų laikotarpių (XX – XXI amžiaus) Lietuvos architektūroje?

- a) Minimalizmas;
- b) Žmogiškas mastelis, kompaktiškumas;
- c) Funkcionalumas;
- d) Vietinių medžiagų naudojimas, natūralumas;
- e) Kontekstualumas, darnus pastato įliejimas į aplinką;
- f) Formų paprastumas;
- g) Visi išvardinti variantai;
- h) Kita (įrašykite).....

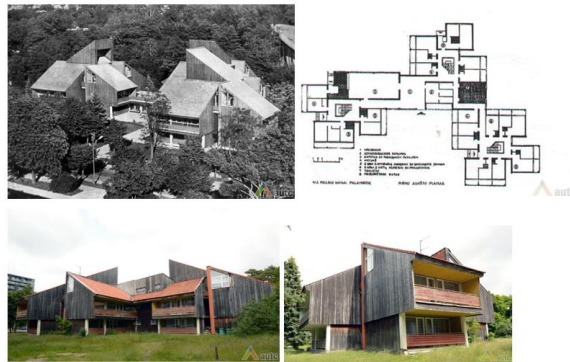
8. Kaip manote, kurios iš išvardintų savybių yra būdingos nuotraukose vaizduojamam Kauno centrinio pašto pastatui?

1 Pav. - 3 Pav. Kauno centrinio pašto fasadas (<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>); **4 Pav.** Pirmo aukšto planas (<http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/64>)

- a) Fasado ir tūrio skaidymas;
- b) Paprastos geometrinės formos;
- c) Aktyviausia, bendroji erdvė komponuojama geometriniame pastato centre;
- d) Svarbiausia erdvė aiškiai vizualiai išskiriama pastato struktūroje;
- e) Vietinės medžiagos;
- f) Natūralios spalvos;
- g) Išraiškingi, tam laikotarpiui būdingi langai;
- h) Dekorai, įkvėptas liaudies meno;
- i) Visi anksčiau minėti bruožai;
- j) Nei vienas iš aukščiau išvardintų bruožų.
- k) Kita (įrašykite).....

9. Kaip manote, kurios iš išvardintų savybių yra būdingos nuotraukose vaizduojamam Mokslų akademijos poilsio namų pastatui?

5 Pav. – 8 Pav. Mokslų akademijos poilsio namai Palangoje (<http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1607>)

- a) Fasado ir tūrio skaidymas;
- b) Paprastos geometrinės formos;
- c) Vietinės medžiagos;
- d) Natūralios spalvos;
- e) Bendrųjų erdvių komponavimas pastato centre;
- f) Išraiškingi, tam laikotarpiui būdingi langai;
- g) Planinė struktūra, įkvėpta liaudies meno;
- h) Artimas pastato ryšys su gamta;
- i) Tradiciniai pastato siluetai;
- j) Visi anksčiau minėti bruožai;
- k) Nei vienas iš aukščiau išvardintų bruožų;
- l) Kita (įrašykite).....

10. Kaip manote, kurios iš išvardintų savybių yra būdingos nuotraukose vaizduojamam ofiso gamtoje pastatui?

9 Pav. - 12 Pav. Ofisas gamtoje „Meno ir verslo sinergija“ (<http://archmap.lt/lt/objektai/ofisas-gamtoje-meno-ir-verslo-sinergija/>)

- a) Tūrio skaidymas;
- b) Fasado skaidymas, primenantis liaudies meną;
- c) Paprastos geometrinės formos;
- d) Vietinės medžiagos;
- e) Natūralios spalvos;
- f) Bendrųjų, aktyviųjų zonų komponavimas pastato centre;
- g) Išraiškingi, šiam laikotarpiui būdingi langai;
- h) Tradiciniai pastato siluetai;
- i) Artimas pastato ryšys su gamta;
- j) Visi anksčiau minėti;
- k) Nei vienas iš aukščiau išvardintų bruožų.
- l) Kita (įrašykite).....

III DALIS. Architektūros vaidmuo kuriant darnų santykį tarp žmonių ir aplinkos:

11. Kaip galvojate, kokiais būdais Lietuvos architektūroje kuriamas ryšys tarp žmogaus ir gamtos? Su kuriais iš šių teiginių sutinkate?

- a) Jautrią ribą tarp pastato ir aplinkos padeda išlaikyti pusiau atvirų ir atvirų erdvių (terasų, balkonų, prieangių) kūrimas;
- b) Jautrią ribą tarp pastato ir aplinkos padeda kurti mažosios architektūros ir gamtiniai kraštovaizdžio elementai;
- c) Didelė langų reikšmė kuriant jautrią ribą tarp pastato vidaus ir išorės;
- d) Sutinku su visais aukščiau išvardintais teiginiais;
- e) Kita (įrašykite)

12. Kaip manote, kokiais būdais Lietuvos architektūroje stiprinamas bendrumo tarp žmonių jausmas? Su kuriais iš šių teiginių sutinkate?

- a) Nedidelėse erdvėse žmonės jaučiasi artimesni vieni kitiems;
- b) Bendra erdvė, būdama centre, labiau suburia žmones;
- c) Kūrybinių veiklų skatinimas pastate padeda žmogui pasijausti bendruomenės dalimi;
- d) Sutinku su visais aukščiau išvardintais teiginiais;
- e) Kita (įrašykite)

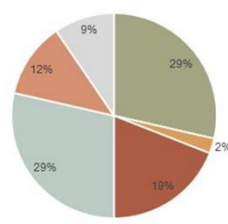
Jei galite, nurodykite savo amžių, lytį, darbo sritį ir darbo stažą:

.....

Dėkoju už atsakymams skirtą laiką.

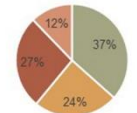
2 priedas. Struktūrizuoti anketos rezultatai

1. Baltų kultūrai būdingos savybės:

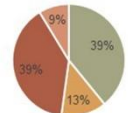

- a) Artimų žmogaus ryšių su gamta;
- b) Gyvenimu artimas ryšias parentoje bendruomenėje;
- c) Simboliškai grįsta pasaulėžiūra;
- d) Visi anksčiau minėti atsakymų variantai;
- e) Baltų kultūra neturi tik: jai būdingų išskirtinių savybių;
- f) Kita (rašykite)

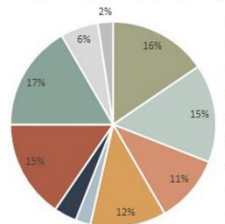
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

Fizinės savybės, kurios, respondentų nuomone, galėtų daryti baltų kultūrą atpažįstama architektūroje/ erdvėje:

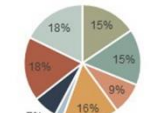

- a) Vietinių medžiagų naudojimas;
- b) Natūralios spalvos;
- c) Žmogiškas mastelis;
- d) Paprastos geometrinės formos;
- e) Centrinė kompozicija;
- f) Vizualus svarbiausios erdvės išskyrimas;
- g) Simbolių naudojimas;
- h) Jautri riba tarp pastato ir aplinkos;
- i) Visi anksčiau minėti atsakymų variantai;
- j) Kita (rašykite)

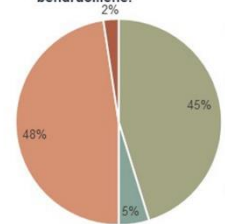
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

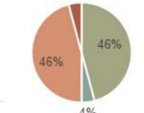

3. Respondentai sutinka su šiais teiginiais apie urbanizacijos poveikį žmogaus santykiui su gamta ir bendruomene:

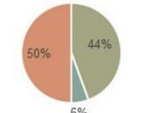

- a) Urbanistinėje aplinkoje, dėl spartaus gyvenimo tempo sunkiau kurti artimą žmogaus santykį su gamta;
- b) Urbanistinė aplinka ir spartus gyvenimo būdas neturi įtakos žmogaus ir gamtos santykiui;
- c) Urbanistinėje aplinkoje ir dėl spartaus gyvenimo tempo sunkiau palaikyti artimus ryšius tarp žmonių;
- d) Urbanistinė aplinka ir spartus gyvenimo tempo neturi įtakos žmonių santykiams.

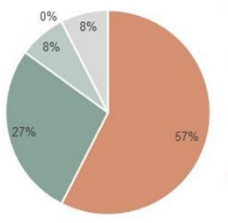
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

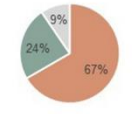

4. Globalizacijos procesų įtaka šiuolaikinei architektūrai:

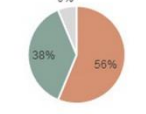

- a) Dėl globalizacijos architektūrinė raida tampa vieno dešė skirtingose šalyse;
- b) Globalizacija skatina šiuolaikinės architektūros raidą;
- c) Globalizacija nedaro įtakos tautinės architektūros puoselėjimui;
- d) Sutinku su visais teiginiais;
- e) Kita (rašykite)

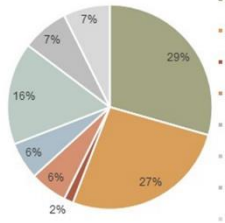
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

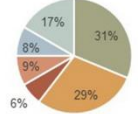

5. Pasaulėžiūros aspektai ir vertybės, aktualios šiuolaikiniam žmogui:

- a) Šiuolaikiniam žmogui svarbu gyventi darnoje su gamta;
- b) Šiuolaikiniam žmogui svarbu jaustis bendruomenės dalimi;
- c) Šiuolaikinis žmogus naudoja baltų kultūros simbolius;
- d) Šiuolaikinis žmogus puoselėja senuosius papročius, laikosi tradicijų;
- e) Šiuolaikinis žmogus kuria ir domisi senaisiais amatais;
- f) Senoji kultūra šiuolaikiniam žmogui yra kūrybos įkvėpimo šaltinis;
- g) Sutinku su visais išvardintais teiginiais;
- h) Kita (rašykite)

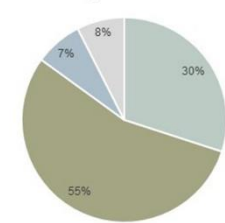
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

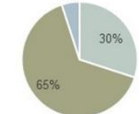

6. Etnokultūrinės architektūros reikšmė, kuriant šiuolaikinę architektūrą:

- a) Etnokultūrinė architektūra skatina kūrybiškumą;
- b) Etnokultūrinės architektūros principai naudojamas padeda atskirti vietos dvasią ir kultūrą;
- c) Etnokultūrinė architektūra neturi įtakos kuriant šiuolaikinę architektūrą;
- d) Kita (rašykite)

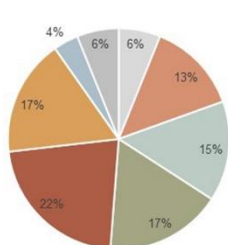
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

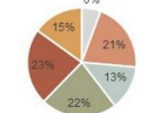

7. Respondentų nuomone, ryškiausios XX a. - XXI a. lietuviškos architektūros savybės yra šios:

- a) Minimalizmas;
- b) Žmogiškas mastelis, kompaktiškumas;
- c) Funkcionalumas;
- d) Vietinių medžiagų naudojimas, natūralumas;
- e) Kontekstualumas, darni pastato įėjimas į aplinką;
- f) Formų paprastumas;
- g) Visi išvardinti variantai;
- h) Kita (rašykite)

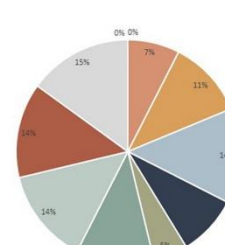
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

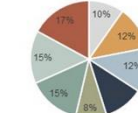

8. Respondentų nuomone, Kauno centrinio pašto pastatui būdingos yra šios savybės:

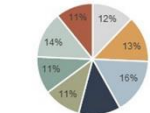

- a) Fasado ir tūrio skaidymas;
- b) Paprastos geometrinės formos;
- c) Aktyviausia, bendroji erdvė komponuojama geometriškai pastato centre;
- d) Svarbiausia erdvė išskirti vizualiai išskirama pastato struktūroje;
- e) Vietinės medžiagos;
- f) Natūralios spalvos;
- g) Išraiškingi, tam laikotarpiui būdingi langai;
- h) Dekoracija, įvairūs laudies meno;
- i) Visi anksčiau minėti bruožai;
- j) Nei vienas iš aukščiau išvardintų bruožių;
- k) Kita (rašykite)

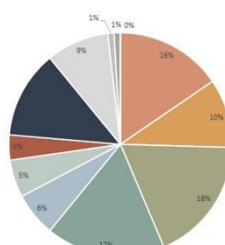
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

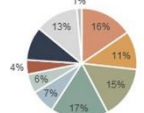

9. Respondentų nuomone, Mokslių akademijos poilsio namų pastatui būdingos šios savybės:

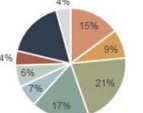

- a) Fasado ir tūrio skaidymas;
- b) Paprastos geometrinės formos;
- c) Vietinės medžiagos;
- d) Natūralios spalvos;
- e) Bendroji erdvė komponuojama pastato centre;
- f) Išraiškingi, tam laikotarpiui būdingi langai;
- g) Planinė struktūra, įvairūs laudies meno;
- h) Artimas pastato ryšys su gamta;
- i) Tradiciniai pastato siluetai;
- j) Visi anksčiau minėti bruožai;
- k) Nei vienas iš aukščiau išvardintų bruožių;
- l) Kita (rašykite)

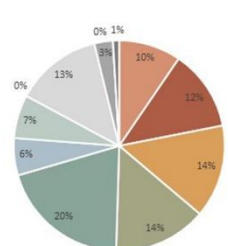
Darbo patirtis >=10

Darbo patirtis <10

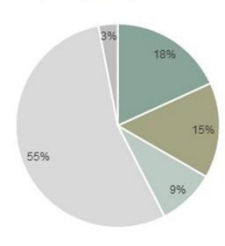

10. Respondentų nuomone, ofiso gamtoje pastatui būdingos šios savybės:

- a) Tūrio skaidymas;
- b) Fasado skaidymas, primenantis liaudies meno;
- c) Paprastos geometrinės formos;
- d) Vietinės medžiagos;
- e) Natūralios spalvos;
- f) Bendroji, aktyviųjų zonų komponuojama pastato centre;
- g) Išraiškingi, šiam laikotarpiui būdingi langai;
- h) Tradiciniai pastato siluetai;
- i) Artimas pastato ryšys su gamta;
- j) Visi anksčiau minėti;

11. Respondentai sutinka su šiais teiginiais apie būdus, kuriais, lietuviškoje architektūroje kuriamas ryšys tarp žmogaus ir gamtos:

- a) Jautri riba tarp pastato ir aplinkos padeda išskirti pastatą aplinkoje ir aktyviųjų zonų komponuoti pastato centre;
- b) Jautri riba tarp pastato ir aplinkos padeda kurti mažosios architektūros ir gamtiniai išraiškovą erdvėje;</

1 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Išlaikius senovines proporcijas ir formas; darniai susilieja su ramia gamtine aplinka.“
2. „Reikia turėti omenyje, kad baltų kultūra kaip pasaulėžiūrinė sistema yra nunykusi, mums likę tik pavieniai jos fragmentai, kurių visumos rekonstravimo bandymai tėra hipotetinio pobūdžio.“
3. „Manau, kad visi išvardinti variantai yra būdingi baltų kultūrai, bet nedrįsčiau to vadinti unikalumu... Manau šie trys aspektai yra būdingi daugeliui senųjų kultūrų ir bendruomenių. Artumas su gamta kilo iš gyvenimo gamtoje (kai dar iš esmės neturėjome miestų), mažesnės bendruomenės taip pat visada kuria glaudesnius ryšius, simboliais, mitologija taip pat buvo įprasminama tai, kas nesuprantama, tai, ką norėta perteikti palikuonims (gal net ne visada sąmoningai).“
4. „Norėčiau žymėti ir pirmą a) variantą, bet pagal klausimo formuluotę – netinka, nes baltų kultūra nėra „unikali“, galima panašiai apibūdinti pvz. japonų kultūrą ir t.t.“
5. „Miškas, pilkapiai, saugumo sprendimai, to laikmečio apspręsti gyvenimo ženklai.“
6. „Nesu baltų kultūros ekspertas, tačiau manau kad didžioji dalis tautų istoriškai buvo artimos gamtai, gyvenimu artimais ryšiais paremtoje bendruomenėje, simboliais grįsta pasaulėžiūra (kas išliko iki šių dienų), tad atsakymas - nemanau, kad a) b) c) yra unikalūs kriterijai baltams.“

2 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Jautri darna su gamtine aplinka.“
2. „Simboliai dažniausiai ir yra paprastos geometrinės formos, tai realiai čia gaunasi du viename, ir simbolių naudojimas, ir paprastos geometrinės formos“

3 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Visgi, nors a) pritariu, nemanau, kad tai yra pagrindinis faktorius. Gal net svarbesnis (pirmumo seka) turėtų būti, ar šiuolaikiniam žmogui yra poreikis kurti ryšį su gamta? Kažkaip numanau, kad ypač jaunesni žmonės, tikrai ne visada pritartų, kad jiems išvis reikia šio ryšio. Arba net tas ryšys suvokiamas skirtingai. Man, vaikystėje daug laiko praleidusiai kaime, nuolatos yra stygius gamtos ir žalumos – mielai lekiu per pievas basa ir laipioju medžiuose. Visgi tie, kurie augo mieste, neretai, nors ir sako, kad jiems reikia gamtos, ją įsivaizduoja apsiribodami išasfaltuotais takeliais tarp gražiai užsėtos žolės, o jei reikia žengti žingsnį ant žemės – jau ir per daug tos gamtos pasidaro.“

4 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Naikina mažųjų kultūrų tęstinumą.“
2. „Architektūra tampa antraeilium dalyku, nes randami lengvesni architektūros ir statybos būdai nušluoja visus naujus ir originalius darbus, nes kiekybė, pigumas ir spartumas yra daugeliui vienas svarbiausių aspektų šiuolaikinėje visuomenėje“
3. „Po truputį nyksta kokybė, atsiranda kiekybė“

5 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Baltų pasaulėžiūra savo esme labai panaši į šiuolaikinius darnaus vystymosi principus.“
2. „Šiuolaikiniam lietuviui galėtų būti svarbi mūsų senoji pasaulėžiūra kaip žinių lobynas ir vertinimo matas. Bet, deja, nėra, nes šiuolaikinis lietuvis savo paveldo beveik nepažįsta ir juo nepasitiki.“
3. „Padedu labiau pažinti save, suvokti savo tradicijas, o per jas ir savo vietą pasaulyje. Taip pat, pačiam sau atsakyti gal į pamatinius klausimus apie vertybes. Ypač turint galvoje, kad didelė dalis vertybių mums yra įskiepytos (kartais gal net primestos) dar besiformuojant asmeniams požiūriams ir eigoje turbūt visgi kiekvienas sustojame ir permąstome jau savo galva, ar tikrai tai yra svarbiausia, ieškome, iš kur tai kilo. Gal iš tėvų, o gal tai tęsiasi

jau kartomis ir siekia būtent etnokultūrinę pasąmonę. Taigi, etnokultūrinių elementų taikymas, net ir architektūroje, manau gali padėti kiekvienam dalyviui (žmogui) suvokti save.“

4. „Etnokultūra dažnu atveju kalba apie ekologiškumą, vietinių medžiagų panaudojimą. Šiuo atveju šie kriterijai po truputį ima aktualėti. Ypač kalbant apie individualių namų ar aukštos klasės namų statybą.“

6 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Etnokultūrinė yra svetimžodis, nepadedantis suprasti klausimo ir nepadedantis atsigrežti į savą paveldą. Bet tai yra pavyzdys, toks pat, kaip klasikinis menas. Pavyzdys, tarnaujantis matu. Vaizdžiai rodantis, kad galimas darnios aplinkos kūrimas. Tai tas pats požiūris, kurį po visų pramonės ir urbanistinių revoliucijų bandoma atrasti iš naujo. Tad dabartiniams naujovių išradėjams šis senas mūsų protėvių įdirbis turėtų būti naudingas.“
2. „Etnokultūra dažnu atveju kalba apie ekologiškumą, vietinių medžiagų panaudojimą. Šiuo atveju šie kriterijai po truputį ima aktualėti. Ypač kalbant apie individualių namų ar aukštos klasės namų statybą.“

7 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „XX a. pabaigoj – XX a. pradžioje lietuviškai architektūrai trūko formų paprastumo ir pagarbos savo paveldui.“
2. „Labai sunku bendrai vertinti būtent pasirinktą laikotarpį – jis ir buvo didžiausių permainų, srovių įvairovės laikotarpis.. Pasistengus, manau, pavyktų rasti ir už ir prieš pavyzdžių...“

8 klausimas struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Labai sunku apibendrinti modernizmo, sovietmečio, šiuolaikinės architektūros kryptis.“
2. „Tai skandinaviškos vertybės. Matau lietuvišką primityvizmą Mokyklos ne istorija?“
3. „Labai sunku ta pačiais teiginiais apibūdinti XX ir XXI amžius.“

11 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

1. „Vieta, siluetas, išdėstymas, medžiagos priderinti prie gamtinės aplinkos“

12 klausimo struktūrizuotos apklausos komentarai:

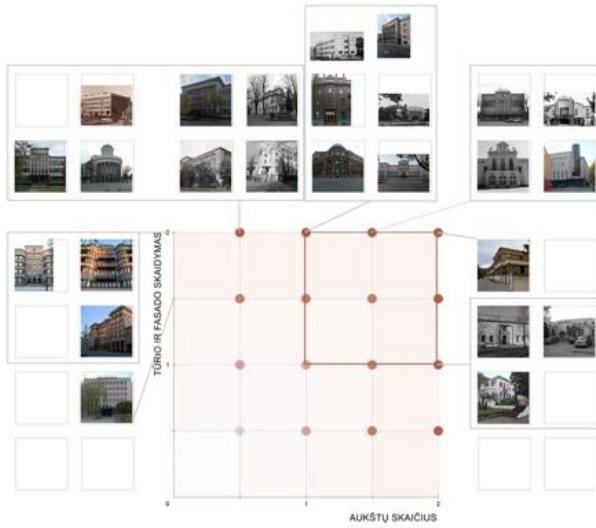
1. „Manau, architektūra natūraliai atitinka gyvenimo būdą, o kadangi žmonės gyvena bendruomenėj, tai architektūra tai tiesiog atspindi. Bet ne diktuoja vienokį ar kitokį elgesį (kaip, dažnai, šiuolaikinėje architektūroje“
2. „Iš esmės sutinku su visais trimis teiginiais. Bet nesu tikra, ar jie koreliuoja su pačiu klausimu – būtent lietuviška architektūra“
3. „Žmogaus mastelio, iš natūralių medžiagų sukurtos erdvės, naudojama nuosaiki, paprasta puošyba;“
4. „Tautinė simbolika, susijusi su Lietuvos kultūra gali padėti jaustis Lietuvos kaip bendruomenės dalimi.“

3 priedas. Interviu klausimai

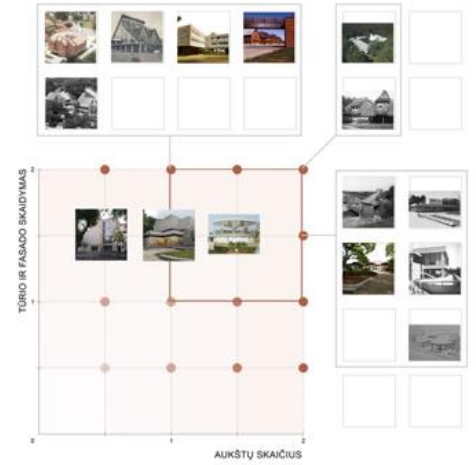
I DALIS. Baltų kultūros vertybių aktualumas kuriant šiuolaikinę architektūrą:

1. Kaip manote, kuo baltų kultūra yra unikali?
2. Kaip manote, kokios fizinės savybės galėtų daryti baltų kultūrą atpažįstamą architektūroje/erdvėje?
3. Kaip manote, kokią įtaką urbanistinė aplinka, spartus gyvenimo būdas turi žmogaus santykiui su gamtine aplinka ir kitais žmonėmis?
4. Jūsų nuomone, kaip globalizacijos procesai veikia šiuolaikinę architektūrą?
5. Kokį vaidmenį senoji kultūra atlieka šiuolaikinio žmogaus gyvenime? Kurie baltų pasaulėžiūros aspektai, vertybės yra aktualūs šiuolaikiniam žmogui?

XX A. I PUSĖ, VISUOMENINIAI P.

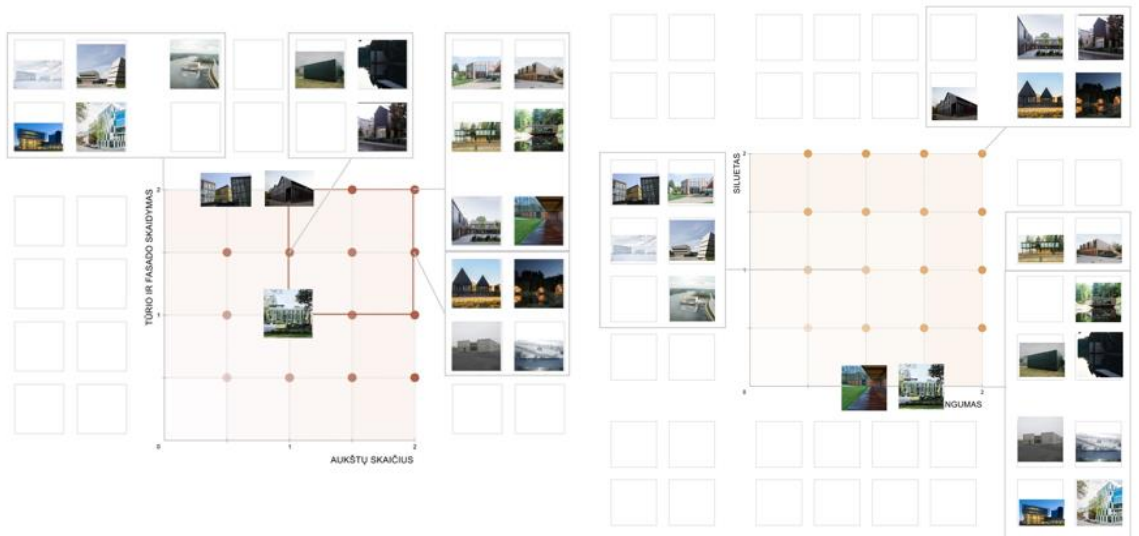

XX A. II PUSĖ, VISUOMENINIAI P.

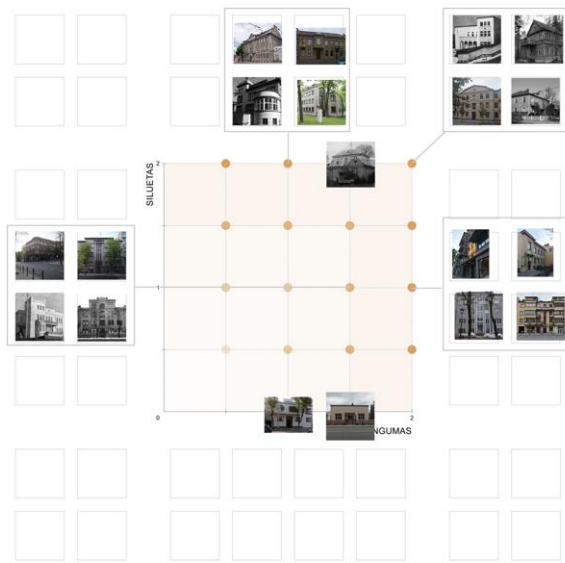

XXI A., VISUOMENINIAI P.

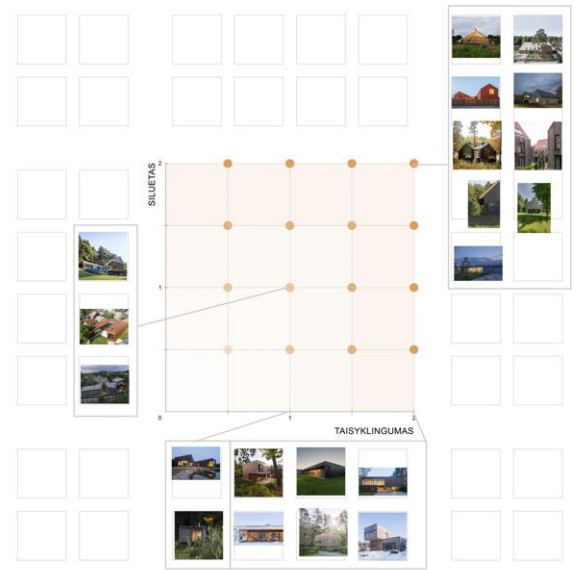
XXI A., VISUOMENINIAI P.

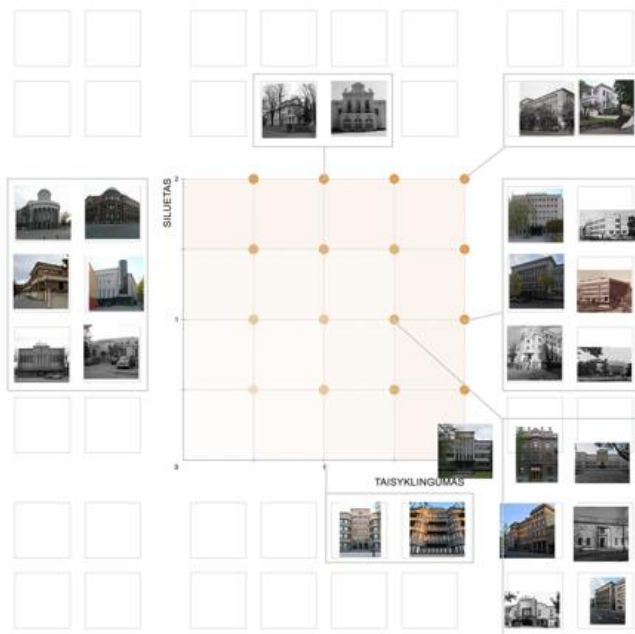
XX A. I PUSĖ, GYVENAMIEJI P.

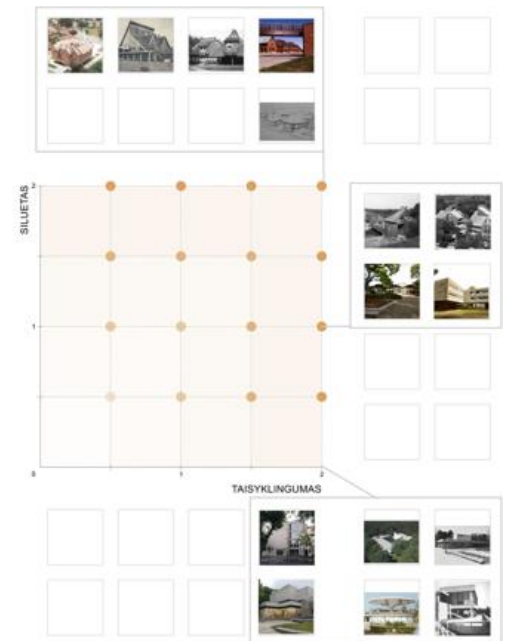
XXI A., GYVENAMIEJI P.

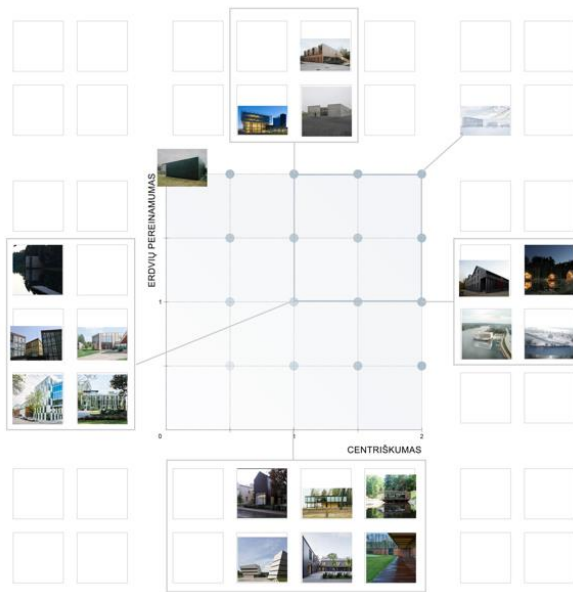
XX A. I PUSĖ, VISUOMENINIAI P.

XX A. II PUSĖ, VISUOMENINIAI P.

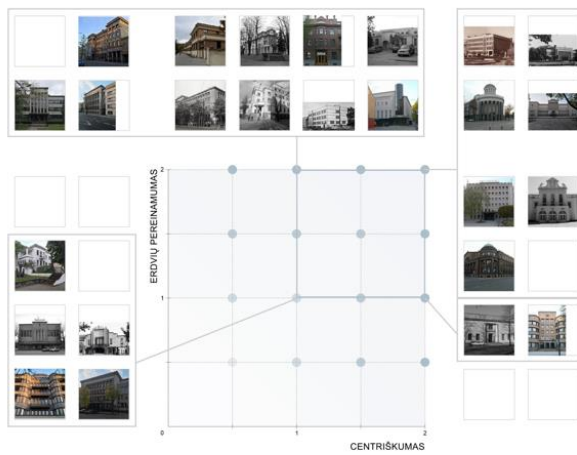
XXI A., VISUOMENINIAI P.

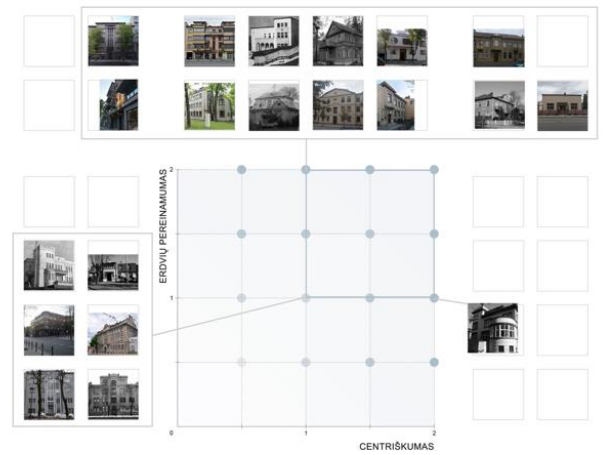
XXI A., GYVENAMIEJI P.

XX A. I PUSĖ, VISUOMENINIAI P.

XX A. I PUSĖ, GYVENAMIEJI P.

XII A. VISUOMENINIAI PASTATAI

Aukštesnė švietimo įstaiga		VDU/Paštininko g., G. Janulaitis - Biomedicinos studija		KTU Sėdimo salė, G. Janulaitis - Biomedicinos studija		Chudilo, medicinos fakultetas, Kelmės raj. Bėdėnėlių kaimo biblioteka, G. Janulaitis - Biomedicinos studija		Ofisai gamyboje, Verslo ir meno universitetas		Pikantis, Ropertis, Ambrazas		Mėtyklų informacijos centras, Naktinis klubas		Kreminėse kalėdos		Nėra meninių šedevrų		Sveikatingumo centras, Dainavos parkas		„Mokslininkas“, Archai		M.K. Čiurlionis koncertų salė, Palko studija		„Mielis in Pajungis“		Vilniaus Judo akademija, Estė ir es menas		Smilgytės vila, Archai		Udovana sporto ir sveikatingumo centras, Naktinis klubas ir patalpa		MHC, Palko studija		VU botanikos sodas, Ambrazas		Tautiška namų projektas „Vilniaus, Anapilis“		Gėdėnė biblioteka, Pranas		„Moksloto salė“, Kamana		Dviejų knygų parduotuvė, Antroni architektai		Kuroso aukštųjų mokyklų		MUBI, KTU		Kino teatro „Pajungis“, Vilniaus		Mėtyklų biblioteka		Aukštųjų mokyklų centras		Pajungio sodas		Famens celijs	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29																													
2.5	2	2	2.5	4	4	4	3.5	3	4	4	2	4	2.5	2.5	2.5	2	2	2	4	3	3.5	3.5	3.5	3	3	3	3.5	4																													
1.5	0	0	1	2	2	2	2	1	2	2	0	2	0.5	1	1	0	1	0	2	2	2	1.5	1.5	1	1	2	2	2																													
1	2	2	1.5	2	2	2	1.5	2	2	2	2	2	1.5	1.5	2	1	2	2	2	1	1.5	2	2	2	2	1	1.5	2																													
1	2	2	2	2	3	3	2	4	2	4	2	4	3	4	2	2	1.5	2	1	2	4	2	2	4	1	2	4	4																													
1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	1.5	1	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2																													
0	0	0	0	1	1	1	0	2	0	2	1	2	1	2	0	1	0	1	0	0	2	0	0	2	0	0	2	2																													
1	2	2	1	2	2	2	1	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2																													
1	2	2	1	2	2	2	1	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2																													
4	2	2	1	3	2	2	3	4	2	4	4	3	3	2	2	3	2	4	2	4	0	2	4	3	4	2	3	2																													
2	1	1	0	1	1	1	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	2	0	2	1	2	2	1	1	2																													
2	1	1	1	2	1	1	2	2	1	2	2	2	2	1	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	0																													
3	3	3	4	2	4	1	3	3	1	2	2	2	3	2	3	3	3	3	2	2	1	2	2	4	2	3	1	0																													
1	1	2	2	1	2	0	2	1	17	1	1	0	1	0	1	2	1	2	0	1	0	0	2	0	0	2	0	0																													
2	2	1	2	1	2	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1	2	1	2	1	2	1	1	2	2	2	1	1	0																													
2	1	2	2	4	4	2	2	3	4	4	3	4	3	3	4	3	3	3	3	4	2	2	4	3	2	2	4	4																													
0	0	0	0	2	2	0	0	2	2	2	1	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2																													
2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2																													
1	2	2	0	2	1	1	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1																												
1	2	2	0	2	1	1	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1																												
14.5	14	15	12.5	19	20	15	14.5	19	15	21	16	20	18.5	16.5	16.5	16	14.5	18	15	17	14.5	14.5	16.5	20	16	15	19.5	17																													

XI A. II PUSĖS VISUOMENINIAI PASTATAI

Mėtyklų studijos poilsio namai, Pajungis		Poilsinė „Žaislas“		Veseros skaitymai, Pajungis		Pajungio parafos „Apsara“		Pajungio „Sėdimo“, arch. Pempė		Restoranas „Vivara“, Pajungis		Inkarnas bazė, Bėdėnė		Neringos seniūnijos pastatas, Nėdys		„3 Mergaitės“, A. Juocėlos		Poilsio namai „Sėdimo“, Janajytė		Kuroso seniūnijos pastatas		„Vilniaus muziejus“, Kaune		Pobūvėnė „Dainava“, Gropis		Kulios centras „Agil“		Kreivė „Ester“		Poilsio namai „Pajungis“		Poilsio namai „Baltis“, Pajungis		Nėdys praejiama		Operos ir teatro teatro „Vilniaus“	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19																			
3	3	3.5	4	3.5	3	3	3	3.5	3	2.5	2	4	3.5	3.5	1	1	4	2																			
1	1	2	2	2	1.5	1	1	2	1	0.5	2	2	2	2	0	0	2	0																			
2	2	1.5	2	1.5	1.5	2	2	2	1.5	1.5	2	2	1.5	1.5	1	1	2	2																			
3	3	3	2	3	2	4	4	2	4	2	2	4	2	4	4	4	1	1.5	1.5																		
1	1	1	0	1	0	1	0	2	2	0	2	2	0	2	2	2	0	1	0																		
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	0	1	2	2																	
2	1	3	4	3	2	0	0	1	3	2	0	0	0	4	2	4	3	3																			
1	1	1	2	2	1	2	0	1	2	0	1	2	0	2	1	1	1	1																			
2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2																			
2	2	4	4	4	2	2	2	3	3	3	3	3	4	3	4	3	4	3	3																		
1	1	2	2	2	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1																			
1	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2																			
16	14	17.5	19	18.5	13	15	12	15.5	20	14.5	7	14	12.5	21.5	14	14	17.5	17.5																			

